

BANCA ROMÂNA PENTRU DEZVOLTARE
GROUPE SOCIÉTÉ GÉNÉRALE

SOCIETE
GÉNÉRALE

Str. Doamnei nr. 4,
70016, Bucureşti, România
Tel: (+4) 01 313 05 71; Fax: (+4) 01 312 46 76
Web Site: <http://www.brd.ro>

Prima bancă
privatizată
din România

Număr dublu

73

74

Sfera Politicii

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE INSTITUTUL DE
CERCETĂRI POLITICE ȘI ECONOMICE ȘI FUNDATAȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul VII, 1999

BALCANI:
PRESENT

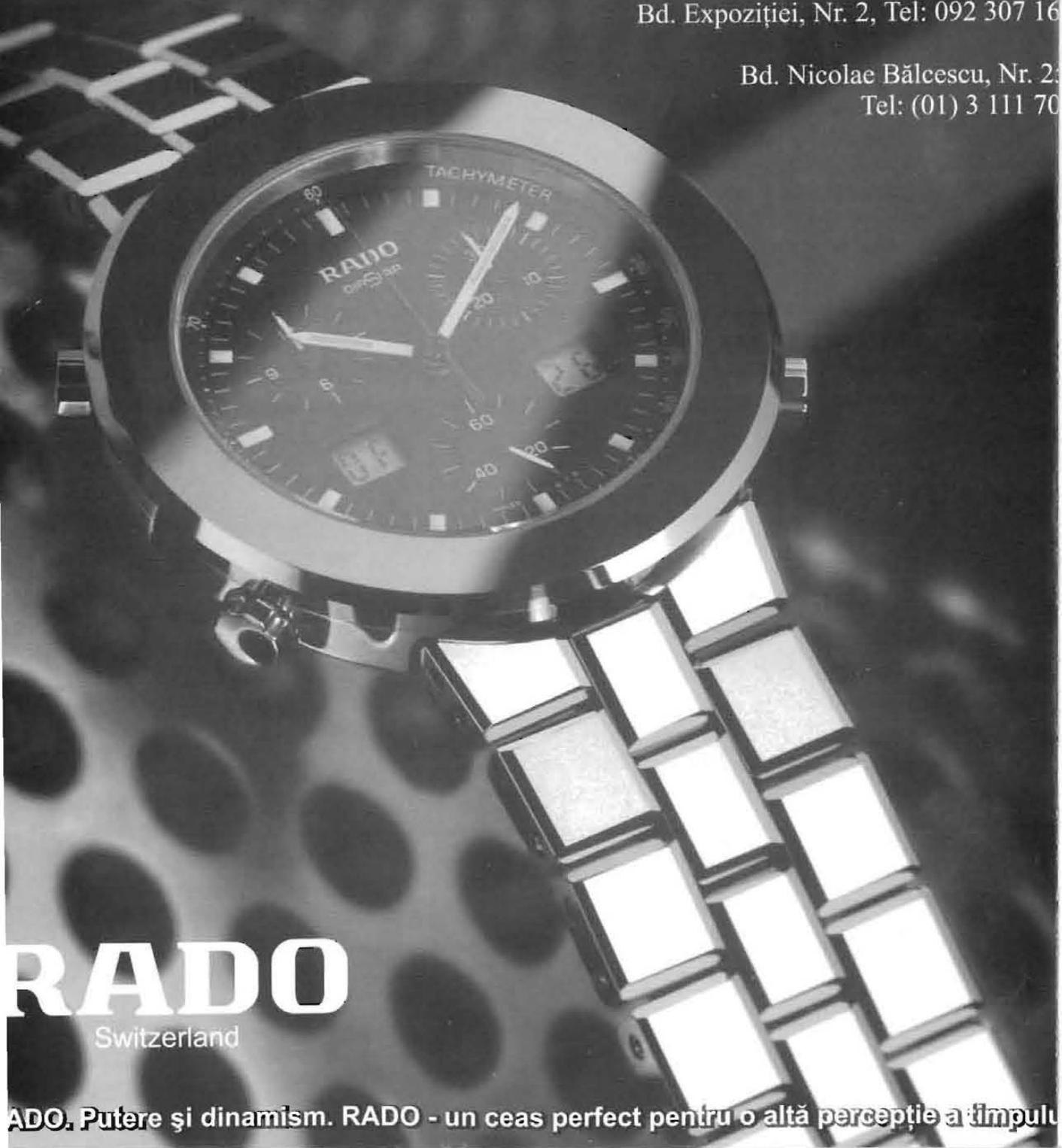
HELVETANSA
Ceasuri elvețiene

RADO LONGINES TISSOT CERTINA
CARTIER EBEL IWC-SCHAFFHAUSEN
HERMES MOVADO SECTOR
CANDINO NINA RICCI

Magazinile HELVETANSA

World Trade Center - Galeria Comercială
Bd. Expoziției, Nr. 2, Tel: 092 307 16

Bd. Nicolae Bălcescu, Nr. 23
Tel: (01) 3 111 70

RADO
Switzerland

RADO. Putere și dinamism. RADO - un ceas perfect pentru o altă percepție a timpului.

Cuprins

2. Editorial	Stelian Tănase	Din nou despre capitalism
5. Balcani: prezent	Mihail Dobre	Pactul de stabilitate sau evadarea Balcanilor din trecut
9.	Adrian Pop	Cooperarea subregională versus tectonica geo-culturală
14.	Marian Chiriac	Un viitor pentru Balcani
18.	Gabriel Marin	Războiul Iugoslavia-NATO - războiul dintre Est și Vest
24. 1989	Vladimir Tismăneanu	Reconsiderând revoluțiile din 1989
28.	G.M. Tamas	Victoria înfrântă
33.	Răzvan Grecu	Societatea civilă și democratizarea politicii
38. Arhiva	Pavel Cîmpeanu	Penitenciarul special Caransebeș
41. Politică externă	Mihai Mușet	Kosovo: efecte globale (II)
48.	Konstantin Eggert	Rusia-încă un caz de căutare a identității
52. Politică internă	Ovidiu Maican	Stilul parlamentar (II)
59.	Victor Neumann	Divergențe confesionale
65. Ideosfera	George Voicu	Paradigma conspiraționistă (III)
73. Recenzii	Laurențiu Constantiniu	O mină de informații despre războiul rece
75.	Dragoș Aligică	Despre creșterea statului ca instituție economică
77.	William Totok	Din istoria germanilor din România

Din nou despre capitalism

STELIAN TĂNASE

Capitalismul este himera după care alergăm astăzi. După zece ani de tranziție nici o altă țară care a trecut prin încercări identice nu este mai în neorînduală. Guvernele care s-au perindat au lansat diferite politici în căutarea acestei himere. Undeva pe parcurs au capitulat. Avem geniul inaugurărilor și ceremoniilor de lansare la apă. Ne priceudem la conferințe de presă care anunță mari proiecte. Proiecte neduse la capăt, se înțelege. Dar renunțarea, împotmolirea, blocarea unui bune idei, proiect sau plan de afaceri, nu mai sunt anunțate. Ceremoniile de inaugurare sunt adesea exclusiv mediatice. Capitalismul, aşa cum e sprijinit de politicienii români, este o potemkiniadă. Un spectru arătat investitorilor străini, instituțiilor internaționale și naivului electorat românesc. Așa îi arăta contele Potiomkin împărătesei sale de la Sankt Petersburg plecată spre Crimeea să își vadă supușii. Satele nu există, sunt doar niște decoruri care de departe par reale. Dacă te apropiei vezi butaforia, pînza vopsită. Așa arată capitalismul românesc azi. Tranziția în România încă nu a luat caracterul radical, serios, tenace, austero și energetic de care ar fi avut nevoie. Massa critică reformatoare intîrzie să se structureze.

Forțele apte să impună capitalismul sunt risipite. Legislatorii fac tot ce pot să-i blocheze dezvoltarea. Executivul se face că nu înțelege despre ce este vorba. Miniștrii sunt mistificați de birocați; ei nu nici un interes ca sectorul privat să ia ampioare. Cî doar să îl jupoiae pe cel existent pentru bugetul statului. Atunci finanțării și reformatorii noștri descoperă că ar avea nevoie de un sector privat mult mai prosper. Astfel, orice înalt funcționar visează să devină om de afaceri prosper. I-ar place așa: statul cu cheltuiala, el cu profitul.

Proprietatea este încă tratată ca un lucru rușinos. Iar profitul ca un furt. Nici o societate nu poate trăi în lipsa acestora. Avearea statului - tratată de politicieni ca prada ce li se cuvine după victoria în alegeri - nu e fără limite. E preferabil să dezvoltă

un sector privat puternic, din care să iei taxe. Cu cît mai bogată populația, întreprinderile, cu atît mai mare bugetul statului. Deocamdată o mentalitate de taxidari impune întreprinzătorilor, capitaliștilor români, o fiscalitate distrugătoare. Desigur menținerea dobînzilor ridicate, o politică monetaristă fermă sunt necesare. Dar trebuie spus că această normă servește de mult timp ca alibi pentru nerealizarea reformelor. În 1993-94 România trebuia să încheie primul stadiu al reformei. Asta înseamnă reforma în agricultură și mica privatizare. În 1999 parlamentarii noștri încă nu au dat legile necesare așezării agriculturii. Mica privatizare nu este încheiată. IMM-urile se află sub presiunea uriașă a statului, care le falimentează pur și simplu prin politici aberante. Încheierea primei faze a tranziției ar fi creat o susținere puternică pentru reforme în mediul rural. Acolo o țărănim prosperă, proprietată pe inventarul agricol, pe terenuri, în progres, ar fi constituit un electorat sigur pentru capitalismul românesc, pentru deschiderea economică. Țărănimea ar fi devenit o pătură socială ferm atașată de ieșirea din colectivism. Din păcate întîrzierea legilor obligatorii pentru buna funcționare a agriculturii, a disperat mare parte din țărănim. 47% din populație. Ea este nesigură, cu un statut neprecizat, cu perspective incerte. Nimeni nu i-a spus acestei țărănimii: îmbogățiți-vă! și trebuie să audă aceste cuvinte de foarte multe ori. Țărănimea trebuie susținută ferm prin legi și decizii ale guvernului în favoarea ei. Trebuie creată o clasă numeroasă de mici capitaliști rurali. Țărani sunt o piață internă indispensabilă, esențială pentru economia românească. Fără o piață internă, largă, bogată, mare consumatoare de produse manufacture, capitalismul românesc are puține sanse.

Reforma trebuia apoi să asalteze orașele. Mica privatizare trebuia să creeze o numeroasă burghezie românească, emancipată de stat, prosperă, partizană a economiei de piață. Un mediu pozitiv și amplu pentru afacerile de familie, pentru miciile companii ar fi un sprijin consistent dat capitalismului românesc. Ar fi creat întîi de

toate prosperitate, o societate mai democrată, mai tolerantă, mai echilibrată, mai stabilă. Pe această bază solidă pentru reforme, cu segmente care deja au beneficiat de reforme, se putea trece la măsuri mai radicale: restructurare, marea privatizare etc. Din păcate nu a existat nici o logică a procesului schimbării. Legile, măsurile reformatoare au venit alăndala, cum s-a nimerit, după năstrușnicile unui ministru sau grup parlamentar. Sau mai curînd după interese. Cele mai multe dintre ele corporatiste.

O clientelă a banului se învîrte în jurul puterii, a liderilor politici. Ei nu sunt capitaliști, chiar dacă fac averi peste noapte. Ei sunt legați de bugetul statului, și nu de societatea civilă, de sectorul privat, cum ar fi normal. Ei nu doresc să se emancipeze de stat. Paradoxal, pentru că este primul instinct al unui veritabil om de afaceri. Să fie independent, să acționeze liber după legi egale pentru toți și aplicate transparent. Falsul nostru om de afaceri, dorește ca acest stat hibrid, nici capitalist nici comunist, să se mențină cît mai mult timp. El prosperă astfel. O economie reală de piață, puternică, concurențială, l-ar ruina. Acest tip de fals capitalist este cel mai nociv pentru capitalismul românesc. De ce? Pentru că are aparență înșelătoare a unui om de afaceri veritabil. Astfel, el crează la scară mare iluzia că avem o economie de piață, bursă, piețe de capital, etc. Crează iluzia că instituțiile capitalismului există și funcționează în mod real. E suficient însă să vezi produsul intern brut al României, ca să constați că în ciuda marilor averi care apar, economia produce tot mai puțin, vinde tot mai puțin, piața se micșorează. Importăm în schimb tot mai mult. Totul e ascuns aici. Cauza principală a răspîndirii acestui fenomen este întîrzierea reformei. Capitalismul românesc se dezvoltă nesănătos datorită caracterului lui clientelar dependent de bugetul statului.

Lucrurile nu se petrec la fel în alte țări ale fostului bloc sovietic. Acolo reformatori energici ca Leszek Balcerowicz și Vaclav Klaus au impus o cadenă rapidă reformei. Parlamentarii noștri discută în 1991 legi care acolo s-au votat în anii 1988-92. La București tot nu s-a căzut de acord

- asigurarea unor procese politice democratice, rezultate din alegeri libere și corecte, bazate pe statul de drept și respectul deplin al drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;

- dezvoltarea de relații de bună-vecinătate în regiune prin respectarea strictă a principiilor Actului Final de la Helsinki;

- menținerea diversității multinaționale și multietnice a statelor din zonă;

- crearea de economii de piață deschise expansiunii comerțului exterior și investițiilor din sectorul privat și dezvoltarea unor puternice piețe de capital și a unor forme variate de proprietate, care să conducă la asigurarea accesului la prosperitate pentru toți cetățenii;

- realizarea unei cooperări economice în regiune, și dintre regiune și restul Europei și al lumii, inclusiv prin crearea de zone de liber schimb;

- combaterea crimei organizate, corupției, terorismului și tuturor activităților criminale și ilegale;

- împiedicarea deplasării forțate a unor populații ca urmare a războiului, persecuțiilor sau dezordinilor civile, ca și prevenirea migrărilor generate de sărăcie;

- asigurarea întoarcerii la casele lor a refugiaților și a persoanelor deplasate;

- crearea condițiilor pentru deplina integrare a țărilor Europei de Sud-Est în structurile politice, economice și de securitate pentru care ele optează³.

Documentul de la Köln stabilea o "Masă rotundă regională a Europei de sud-est" ca mecanism de punere în practică și atingere a obiectivelor Pactului, aceasta urmând a se subdiviza în trei "Mese de lucru", a căror tematică – democratizare și drepturile omului; reconstrucție, dezvoltare și cooperare economică; și probleme de securitate - reflectă, de fapt, nevoia unei abordări globale, în care progresul într-o anumită dimensiune este condiționat de realizarea unor pași similari în celelalte, aceasta fiind singura modalitate de a se oferi un tratament adecvat unei crize precum aceea din regiunea Kosovo. Masa rotundă

regională este condusă de un "Coordonator Special", care, la scurt timp după reuniunea de la Köln, a fost nominalizat de Uniunea Europeană (și aprobat de OSCE) în persoana ministrului german Bodo Hombach.

Scopurile și principiile Pactului de Stabilitate au fost reafirmate și susținute la Reuniunea la nivel înalt de la Sarajevo, din 30 iulie 1999. Cu acel prilej, șefii de stat și/sau de guvern din statele facilitatoare și participante la Pact au afirmat voința comună de a asigura o pace durabilă în Europa de Sud-Est prin democratizarea, dezvoltarea și integrarea acestei regiuni "într-un continent în care frontierele rămân inviolabile, dar nu mai înseamnă divizare, și oferă ocazia de a realiza legături și de a coopera"⁴. Cooperarea regională era definită drept element catalizator al integrării statelor din regiune în structurile euroatlantice, în condițiile în care eforturile și angajamentele acestor state erau considerate drept esențiale pentru succesul obiectivelor propuse prin Pactul de Stabilitate.

2. Nu un nou Plan Marshall, ci racordarea la Europa

Felul în care s-a articulat inițiativa privind Pactul de Stabilitate din momentul enunțării acestei idei și pînă la summit-ul de la Sarajevo arată fără putință de tăgădă că opiniile (sau chiar speranțele) privind o reeditare a Planului Marshall de la începutul perioadei postbelice sunt complet lipsite de temei. Spiritul Planului Marshall, în sensul atenției acordate inițiativei private, poate fi regăsit în formularea Pactului, dar ideea unui transfer de capital dinspre statele facilitatoare către Europa de Sud-Est, conform percepției că această zonă reprezintă "obiectul" inițiativei, nu are susținere în realitate. În consecință, statele industrializate și instituțiile financiare susținătoare ale concepției promovate de Pact au evidențiat că statele participante la această inițiativă constituie "subiectul" și nu "obiectul" ei, de la statele zonei fiind așteptate propunerii și proiecte concrete cu

caracter regional sau transfrontalier, conforme cu obiectivele Pactului, urmînd ca, apoi, acestora să li se identifice surse de finanțare prin Masa rotundă regională sud-est europeană. În esență, statele facilitatoare consideră că o asemenea abordare este menită să stimuleze comunicarea și cooperarea între statele zonei în toate dimensiunile Pactului și să asigure, pe această cale, dezvoltarea economică durabilă și funcționarea democratică, toleranță și previzibilă, a societăților sud-est europene.

Dincolo de această abordare privind bazele funcționării Pactului, statele facilitatoare manifestă o reală voință de a sprijini finanțar realizarea obiectivelor lui. SUA, de exemplu, au anunțat la summit-ul de la Sarajevo, prin chiar vocea președintelui W. Clinton, o serie de inițiative care totalizează circa 400 milioane de dolari și au în vedere reduceri sau anulări de taxe vamale pentru anumite produse care pot veni din statele zonei, acțiuni care vor fi întreprinse de Corporația americană de Investiții Private în Străinătate, sau fonduri care să fie derulate prin intermediul BERD⁵. Uniunea Europeană anunțase, la rîndul ei, intenții similare cu prilejul primei conferințe a donatorilor pentru Kosovo (Bruxelles, 28 iulie 1999).

În mod semnificativ, însă, succesul eforturilor de asigurare a stabilității pe termen lung în regiune este văzut de principalii actori din spațiul euroatlantic ca fiind condiționat de asigurarea participării statelor sud-est europene la procesele integratoare de pe continent. De aceea, statele UE au decis, la scurt timp după lansarea Pactului de Stabilitate la conferința de la Köln, să introducă o nouă dimensiune în cadrul politiciei comunitare față de spațiul sud-est european prin definirea unui "Proces de Stabilizare și Asociere"⁶ care să permită o cooperare mai strînsă cu cele cinci state din zonă cu care Uniunea nu a stabilit pînă acum o relație contractuală: Albania, Bosnia-Herțegovina, Croația, F.R.I. Macedonia și, în momentul în care se vor produce schimbări democratice la nivel guvernamental, R.F. Iugoslavia. Procesul definit de UE include: încheierea de Acorduri de Stabilizare

și Asociere; măsuri legate de comerț; asistență economică și finanțieră prin programele PHARE și OBNOVA, măsuri de sprijin pe linie bugetară și pentru balanța de plăți; asistență pentru democratizarea și dezvoltarea societății civile; ajutorare umanitară pentru refugiați; cooperare în domeniul justiției și afacerilor interne și dezvoltarea dialogului politic. Statele UE au dorit să preciseze că realizarea de progrese în Procesul de Stabilizare și Asociere se va afla în strînsă legătură cu eforturile fiecărui stat în parte de a se folosi de oportunitățile oferite de forurile comunitare, ca și de respectarea elementelor de condiționalitate incluse în strategia UE față de această zonă, privind afirmarea principiilor democrației și statului de drept, introducerea primilor pași în reforma economică și dezvoltarea de relații de bună-vecinătate.

Se cuvine menționat faptul că acordurile preconizate în cadrul acestui proces sunt diferite calitativ de aceleia aflate în vigoare între UE și România și Bulgaria – care sunt "Acorduri Europa" și deschid perspectiva integrării în Uniune -, cele două țări evidențieră de la început diferențele și solicitând să li se recunoască specificitatea.

3. România și Pactul de Stabilitate

Este, fără îndoială, evident că România nu poate să fie decît profund interesată de succesul inițiativei privind Pactul de Stabilitate. Aflată în vecinătatea Balcanilor, România are nu numai interese și legături tradiționale în acest spațiu, dar și responsabilități privind asigurarea unui climat de securitate care să permită depășirea piedicilor evidențiate în cursul acestui ultim deceniu al secolului XX în ceea ce privește afirmarea valorilor democrației și economiei de piață în zonă. O asemenea atitudine este consonantă cu politica de solidaritate promovată constant de România față de acțiunile NATO și UE în contextul conflictului din Kosovo, în ciuda costurilor presupuse de această politică și care trebuie înțelese ca o contribuție la stabilitatea și pacea din regiune. Cu precizarea că regulile apropiertii sale de calitatea

de membru UE vor trebui să fie scrise în continuare în cadrul procesului de aderare în care ea este inclusă și pornind de la specificitatea poziției sale de stat care nu a fost parte la criză, dar se poate afirma în calitate de contributor la soluționarea acesteia, România are capacitatea de a sprijini de o manieră concretă realizarea obiectivelor meselor de lucru din cadrul Mesei rotunde regionale sud-est europene. Ea poate pune la dispoziția celorlalți participanți experiența dobândită în procesul de tranziție la democrație, în mod deosebit în ceea ce privește tratarea problematicii minorităților naționale. În același timp, ea se poate poziționa și ca beneficiar în cadrul dimensiunii economice a Pactului, iar Grupul interdepartamental pentru pregătirea participării României la activitățile de reconstrucție și dezvoltare în Balcani preconizate în cadrul Pactului de Stabilitate a identificat un inventar de proiecte care să fie prezentate în activitatea viitoare a meselor de lucru din cadrul Pactului.

Nu în ultimul rînd, interesul față de problematica Pactului este legat și de afirmarea vocației României de furnizor de securitate în spațiul sud-est european – cu legătură evidentă cu realizarea obiectivelor strategice ale politicii externe românești -, iar poziția actuală de președinte în exercițiu al SEECP și probabilitatea de a fi președintele în exercițiu a OSCE în anul 2001 oferă motive suplimentare pentru implicarea în realizarea de pași ireversibili pe drumul așezării Europei de Sud-Est în tiparele modernității.

Note:

¹ Asupra rădăcinilor crizei, ca și asupra ansamblului și semnificației negocierilor, a se vedea Marc Weller, "The Rambouillet conference on Kosovo", în *International Affairs*, 75, 2 (1999), p. 211-251.

² Sunt interesante, din această perspectivă punctele de vedere exprimate de analiști precum Jonathan Eyal, ("Rambouillet est mort, une partie du Kosovo sera indépendante", în *Le Monde*, 30 mars 1999; și "Finding Answers in Conflict.

Many of the questions confronting NATO are being resolved in Kosovo", în *Time*, April 26, 1999) sau William G. Hyland ("The Solution: A Pan-European Peace Conference for the Balkans", în *International Herald Tribune*, 1 April 1999).

³ *** **Stability Pact for South Eastern Europe**, Cologne, 10 June 1999, para. 10.

⁴ *** **Sarajevo Summit Declaration**, 30 July 1999.

⁵ President William Jefferson Clinton, **Statement to the Stability Pact Summit**, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, July 30, 1999.

⁶ *** **Western Balkans. Kosovo – Conclusions**, EU General Affairs Council, no. 9008/99, 21-22 June 1999.

⁷ Nu în ultimul rînd, interesul față de problematica Pactului este legat și de afirmarea vocației României de furnizor de securitate în spațiul sud-est european – cu legătură evidentă cu realizarea obiectivelor strategice ale politicii externe românești -, iar poziția actuală de președinte în exercițiu al SEECP și probabilitatea de a fi președintele în exercițiu a OSCE în anul 2001 oferă motive suplimentare pentru implicarea în realizarea de pași ireversibili pe drumul așezării Europei de Sud-Est în tiparele modernității.

Mihail Dobre, absolvent al Facultății de Istorie, Universitatea București, Master of Arts în Studii Diplomatice la Academia Diplomatică din Londra. În prezent, Director General în Ministerul Afacerilor Externe al României.

Cooperarea subregională versus tectonica geo-culturală

ADRIAN POP

Reinstalată în Europa central-răsăriteană după prăbușirea ordinii bipolare, logica tratatelor de la Versailles a început să fie pusă sub semnul întrebării odată cu declanșarea crizei (1991) și a războiului din fosta Iugoslavie și "divorțul de catifea" dintre Cehia și Slovacia (1993). Azi destui sunt cei care vorbesc deschis și insisten de ieșirea din sistemul versaillez și înlocuirea sa cu modelul ce a preexistat acestuia în Europa Centrală: cel al statului multinațional. Nutrim convingerea că atât reacția iritată, dar neargumentată față de vehicularea acestei idei, cît și trecerea sa sub tăcere sunt la fel de păguboase și contraproductive. Numai o analiză calmă și obiectivă, dublată de *soluții alternative* la problemele pe care le ridică aceasta poate statornici condiția atât de necesară oricărui progres: dialogul.

Premisa conceptuală de bază a modelului statului multinațional, ca opus statului-națiune, o reprezintă "principiul autonomiei personale, care face din apartenența la o comunitate națională un drept individual și îi conferă respectivei comunități drepturi colective" (Stéphane Pierré-Caps, *Federalismul personal*, în "Altera 8", anul IV, 1998, p. 8). Iar consecința sa directă o constituie autonomia culturală națională, văzută a fi "singurul mijloc de a concilia unitatea statală cu diversitatea culturilor naționale".

Tentative de promovare a principiului autonomiei personale au existat și în trecut, concretizate în două proiecte de tratate de protecție a minorităților susținute, la 20 februarie 1920 și 30 august 1946, de delegațiile maghiare la lucrările conferințelor de pace ce au pus capăt

celor două conflagrații mondiale. Ne-am aflat, aşadar, la o a treia tentativă, promovată, de această dată, în condițiile specifice create odată cu încheierea Războiului Rece, ale fisurării ordinii versailleze și ale gestației unei noi ordini internaționale. Integrată unui demers contemporan mai comprehensiv, acela al deconstrucției post-moderne a statului-națiune, această tentativă își trage sorginte din opera a doi dintre principalii promotori ai austro-marxismului – Karl Renner și Otto Bauer –, altfel spus, din eforturile teoretice pre-versailleze de salvagardare, într-o nouă formulă, a monarhiei austro-ungare. Aparent, sensul său este benign: asigurarea unei largi autonomii minorităților naționale, care să favorizeze "apropierea culturală de națiunea-mamă". Deși pretinde că "acest principiu distrugе sperioarea secesionistă agitată de stat ca pretext de a refuza statul de autonomie", unul dintre promotorii săi recunoaște, totuși, că el "ar putea să răsune într-o zi ca trompetele Ierihonului și ar putea să cadă unele frontiere statale" (*ibidem*, p. 25).

Finalitatea pragmatică malignă a promovării acestui principiu devine și mai evidentă atunci cînd se încearcă aplicarea sa la realitatea concretă a Transilvaniei. Autorul acestui demers așează la baza eșafodajului său două elemente de bază: pe de o parte, teoria "ciocnirii civilizațiilor" a lui Samuel P. Huntington, aplicată *tale quale* spațiului transilvan și argumentată prin rezultatele alegerilor prezidențiale din 17 noiembrie 1996 în Transilvania și, respectiv, fostele Principate Române; iar, pe de altă parte, modelul reformei constituționale britanice, întemeiate pe devoluție.

Pornind de la aceste premise conceptuale, autorul încearcă acreditarea ideii că România s-ar afla în fața unei dramatice dileme: *ori* “recentralizarea agresivă și anti-transilvanism”, *ori* “reorganizarea țării pe baze federale, sau, cel puțin, acordarea posibilității devoluției pentru Transilvania și celelalte regiuni ale țării care își vor manifesta interesul în această privință” (Gustáv Molnár, *Problema transilvană*, în “Altera 8”, anul IV, 1998, pp. 58-59).

Întemeindu-se pe aceeași viziune de tectonică geo-culturală aplicată spațiului transilvan, preopinenții săi cred că au descoperit și “criteriul științific” al unei integrări prioritare a Transilvaniei în raport cu cea a Vechiului Regat, în Uniunea Europeană.

Lăsăm de o parte faptul – altminteri esențial – că nici un document oficial al UE privitor la extinderea acestui organism cu vocație pan-europeană nu are în vedere integrarea unor regiuni, provincii, etc., ci numai cea a statelor naționale. Trecem și peste împrejurarea că *procesele integrării au mai degrabă tendința de a estompa diferențele* (de natură culturală, etnică, religioasă, s.a.m.d.), decât de a le absolutiza. Ne oprim doar la problemele, altminteri reale, a căror soluționare s-ar urmări prin aplicarea principiului autonomiei personale. În mod esențial, noi credem că ele sunt trei la număr: asigurarea unei anumite autonomii – care ar trebui să fie nu doar culturală, ci și, sau, înainte de toate, fiscală, dublată de o aplicare consecventă a *principiului subsidiarității*, în plan local; protejarea drepturilor minorităților naționale conform standardelor general acceptate și practicate pe plan european și internațional; și o anumită “spiritualizare” a frontierelor – pentru a relua o faimoasă formulă a lui Nicolae Titulescu – care să îngăduie, între altele, și acea insistent solicitată “apropiere culturală” a minoritarilor de “națiunea-mamă”. Să le examinăm, aşadar, pe rînd.

Desigur, nu se poate contesta faptul că actualmente există județe, regiuni și chiar provincii întregi românești care primesc prea puține fonduri

din partea Bucureștiului prin redistribuire, în raport cu contribuția lor fiscală la bugetul statului. Însă corectarea acestei anomalii nu solicită devoluția și, cu atât mai puțin, federalizarea, fiind suficient un nou cadru legislativ, care să permită utilizarea, pentru necesitățile specifice ale zonelor respective, a unui procent sporit din fondurile colectate pe plan local.

Trebuie apoi să recunoaștem că problema articulării modalităților prin care sunt identificate și protejate minoritățile la diverse nivele de organizare – subnațional, național și supranațional – este una de stringență actualitate și încă insuficient clarificată în dreptul internațional. Însă protecția minorităților naționale nu implică în mod necesar devoluția. Prin eforturile din ultimii ani, stimulate de necesitatea satisfacerii unor criterii clare în faza de preaderare la structurile euro-atlantice, România s-a aliniat deja înaltelor standarde europene și internaționale în domeniul. Mai mult decât atât, dacă ținem seama de faptul că în cadrul unei structuri subregionale precum Inițiativa Europei Centrale (din care fac parte, alături de alte 14 țări, România și Ungaria, cea din urmă prezidind și grupul de lucru de resort privitor la drepturile minorităților), a fost elaborat un instrument juridic de protecție a minorităților, am putea spune că România s-a aliniat și unor standarde subregionale în domeniul (ele însese perfect congruente celor europene, întrucît finalizarea textului instrumentului juridic în cauză s-a făcut doar după compararea sa cu cel similar elaborat sub egida Consiliului Europei).

Cît privește chestiunea “spiritualizării” frontierelor României, nu o viziune rigidă de tectonică geo-culturală (precum cea promovată de Huntington și preluată de Molnár) este susceptibilă de a o soluționa. Ci, dimpotrivă, una suplă, ce pune accent pe *cooperarea subregională* în general și cea implicând vecinii mai apropiati sau mai îndepărtați ai României, în special. și din acest punct de vedere, considerăm în ultimii ani s-au făcut pași însemnați. Pe de o parte, România și-a intensificat *participarea la structuri transfrontaliere de cooperare* precum Prutul

Superior, Dunărea Inferioară, Euroregiunea Carpatică, s.a. Pe de altă parte, ea a inițiat crearea unei adevărate *rețele de trilaterale* (cu Polonia și Ucraina, Moldova și Ucraina, Bulgaria și Grecia, Bulgaria și Turcia, Ungaria și Austria) ce gravitează în jurul său. Nu în ultimul rînd, în ultimii ani România și-a sporit *participarea la grupările și organizațiile subregionale de cooperare*, azi fiind membră a 8 din cele 9 grupări subregionale – altfel spus, toate cele active (Grupul de la Vișegrad rămînind azi o structură mai mult simbolică) – din aria sa de apartenență: *Inițiativa Europei Centrale (CEI)*, *Acordul Central European de Liber Schimb (CEFTA)*, *Cooperarea Balcanică/Sud-Est Europeană*, *Inițiativa de Cooperare în Sud-Estul Europei (SECI)*, *Cooperarea Economică la Marea Neagră (BSEC)*, *Procesul Royaumont*, *Forța Multinațională de Menținere a Păcii în Sud-Estul Europei (MPFSEE)*/Brigada Sud-Estului Europei (SEEBRIG) și *Forța Mării Negre (BLACKSEFOR)*.

Se pune însă imediat întrebarea: sunt, aceste grupări subregionale, capabile de a se constitui într-un factor de apropiere între țări și popoare și, deci, de “spiritualizare” a frontierelor? Noi credem că răspunsul nu poate fi decât pozitiv.

Înainte de toate, o parte din aceste grupări sunt o adevărată provocare la ideea identității subregionale concepute într-o manieră rigidă. Două dintre ele, cel puțin, desfășură dreptul încadrări geografice și geopolitice tradiționale. Este cazul *Inițiativei de Cooperare în Sud-Estul Europei (SECI)*, ce reunește nu doar țări balcanice (Albania, Bosnia și Herțegovina, F.R.I. Macedonia, Bulgaria, Grecia, Turcia), ci și țări socotite a avea vocație central-europeană (Ungaria, Croația, Slovenia) și, respectiv, est-europeană (Republica Moldova), precum și o țară ca România, aflată la întretîierea Europei Centrale cu Balcanii și “noua” Europă Răsăriteană. Din acest punct de vedere se poate spune, fără teamă de a greși, că SECI reprezintă singura structură subregională care ipostiază, *din unghi de vedere strategic*, conceptul original, interbelic, de

Europă de Sud-Est, ce viza, în perspectivă germană, atât țări aflate la sudul Dunării, cît și la nordul marelui fluviu. Un alt exemplu de provocare la adresa manierei strîmte de a concepe identitatea regională îl oferă *Inițiativa Europei Centrale*, grupare ce a fost deja amintită și care reunește 16 state, încadrabile din punct de vedere tradițional în Europa Occidentală (Italia, Austria), Centrală (Repubica Cehă, Slovacia, Ungaria, Polonia, Slovenia, Croația), de Sud-Est (România, Bulgaria, Macedonia, Bosnia și Herțegovina, Albania) și Răsăriteană (Ucraina, Albania, Belarus, Republica Moldova), dar a cărei *structură reală* este de tip 2+7+7: două state membre ale Uniunii Europene (Italia, Austria), șapte asociate ale acesteia (Repubica Cehă, Slovacia, Ungaria, Polonia, România, Bulgaria, Slovenia) și alte șapte fără statut în raport cu UE (Croația, Macedonia, Bosnia și Herțegovina, Ucraina, Albania, Belarus, Republica Moldova).

Explicația acestei “anomalii” de apartenență este relativ simplă. În practica constituiri grupărilor subregionale, în prezent contează mai puțin faliile de natură istorică, civilizațională, culturală, spirituală, etc., cît finalitatea lor pragmatică.

Din acest punct de vedere trebuie spus că dacă pînă nu demult erau asimilate unor “Cenușăreșe” ale securității europene, astăzi grupărilor subregionale cunosc o anumită revalorizare (vezi Alyson J. K. Bailes, *Sub-regional Organizations: The Cinderellas of European Security*, în “NATO Review”, vol. 45, no. 2, March 1997, p. 27). Mai precis, se recunoaște faptul că prin însăși existența lor, acestea dau un input pozitiv securității europene în ansamblul său (efectul de securitate “existențial”). Prin faptul că reunesc țări cu statute diferite față de instituțiile integratoare (membru, asociați, neutri), cu diverse tradiții religioase, culturale, spirituale și politice și chiar țări între care, altminteri, există stări conflictuale, ele se constituie în adevărate poduri pe deasupra variatelor elemente de ruptură. Din acest punct de vedere, poate cel mai interesant

exemplu îl oferă *Cooperarea Economică la Marea Neagră*, organizație care a reușit să transcedă tensiunile și conflictele actuale sau potențiale dintre unele din cele 11 state care o compun – Turcia, Bulgaria, România, Grecia, Georgia, Federatia Rusă, Ucraina, Albania, Azerbaidjan (vezi Nicolae Micu, *Black Sea Economic Cooperation (BSEC) As a Confidence-Building Measure*, în „Perceptions”, vol. I, no. 4, December 1996–February 1997, pp. 68–75).

Pe de altă parte, concentrîndu-ne pe probleme pragmatice cu implicații indirecte în domeniul securității (din sfera economicului, a infrastructurii, protejării mediului, etc.), grupările subregionale axate pe ideea cooperării contribuie la creșterea climatului general de încredere (efectul de securitate „soft”).

Nu în ultimul rînd, aceste organisme sunt bine plasate pentru a răspunde noilor amenințări la adresa securității, fie că este vorba de lupta împotriva terorismului, a crimei organizate, a traficului ilegal de droguri, arme și material radioactiv, de ajutorul umanitar în cazuri de catastrofe naturale sau provocate de mîna omului, a imigrației clandestine, de managementul cooperării la frontiere sau de măsuri privitoare la controlul armamentelor (efectul de securitate explicit).

Un atu esențial al acestor grupări îl reprezintă faptul că ele sunt susceptibile a juca un rol important în pregătirea pentru integrare a țărilor care le compun în UE și NATO. Prin ponderea însemnată acordată unor obiective de natură economică, precum și prin maniera realizării lor, ele se dovedesc a fi instrumente de liberalizare importante în faza de preaderare. Iar prin soluționarea unor chestiuni din sfera securității importante pentru NATO, ele întăresc șansele țărilor membre la integrarea în Alianța Nord-Atlantică. În acest sens, trebuie spus că 7 din cele 12 domenii în care Aliați și Parteneri se consultă în cadrul Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic (EAPC) sunt, în același timp, domenii de securitate avute în vedere de aranjamentele subregionale:

controlul „soft” al armamentelor, terorismul internațional, implicațile de securitate ale dezvoltării economice, pregătirea pentru a face față unor dezastre sau altor situații de urgență non-militare, implicații de securitate ale prezervării mediului, cooperarea științifică.

În același timp, prin experiența cooperării dobîndită „în mic” în cadrul acestor formule, ele sunt susceptibile de a întări percepția generală asupra țărilor care le compun, de candidați credibili la integrare.

În cazul special al cooperărilor transfrontaliere de tipul Euro-regiunilor (Prutul Superior, Dunărea Inferioară, Carpațică, etc.) se adaugă avantajul că angrenînd adeseori participări de jos în sus (implicând asociații non-guvernamentale, grupuri social-profesionale, autoritați locale), ele umplu vidul dintre modul de operare internațional (transnațional) și național (statal) ale relațiilor internaționale contemporane.

De altminteri, în ultimii ani, am asistat la o certă reconsiderare a potențialului grupările subregionale în asigurarea securității pe continentul european. În cadrul unui model de securitate europeană pentru secolul XXI, menit să intensifice cooperarea, coordonarea și complementaritatea dintre organismele de securitate („Common and Comprehensive Security Model for Europe for the Twenty-First Century”), summitul OSCE de la Lisabona din decembrie 1996 a inclus propunerile de principii generale privitoare la formulele de cooperare subregională și recomandări menite să promova, precum și raportarea lor la marile organizații cu responsabilități în sfera securității (OSCE Lisbon Document 1996, p. 1). La rîndul său, Institutul pentru Studii Est-Vest (Institute for EastWest Studies, IEWS) a consacrat două dintre proiectele sale dimensiunii subregionale a securității. Finalizarea primei etape a celui dintîi dintre aceste proiecte, intitulat „Security and Integration in Eurasia’s New Boundary Zones: The Role of Sub-regional Relations” s-a încheiat încă din mai 1997. Cel de al doilea, desfășurat în cooperare cu Institutul Finlandez de Afaceri

Internăționale (Finnish Institute of International Affairs, FIIA), se desfășoară începînd din 1997, pe parcursul a trei ani, sub forma unei suite de simpozioane, reunind membrii unui „grup de strategie pentru întărirea cooperării în Europa Centrală și de Est” (vezi *Multi-Layered Integration: The Sub-regional Dimension. Summary of Inter-Governmental Conference*, Bucharest, 7–8 October 1996. Prepared by Dr. Andrew Cottey, Project Manager, European Security Programme, with support from other IEWS staff and research assistance from Thomas Chojnecki, IEWS Warsaw Center, December 1996, p. 17). Mai recent, Programul de Securitate Europeană (*Programme on European Security*, PROGRES, 1999–2000) dezvoltat sub egida Centrului de Studii de Securitate Europeană al Universității din Groningen (Olanda), la care participă specialiști din 8 țări europene, între care și semnatarul rîndurilor de față, include în dezbaterea unuia dintre grupurile sale de lucru, consacrat relației dintre economie și securitate, tematica impactului grupările subregionale asupra mediului de securitate.

Concluzionînd, am putea spune că departe de a furniza un „criteriu obiectiv” pentru integrare și, cu atât mai puțin, de a se constitui într-o soluție pentru raporturile interetnice, tectonica geopolitică este o vizionă creatoare de riscuri de insecuritate. La antipodul acesteia se situează vizionă cooperativă asupra securității, profesată de grupările dezvoltate în Europa Centrală și de Sud-Est în perioada imediat premergătoare căderii zidului Berlinului și, mai ales, în epoca post-Război Rece. Întemeiate pe înțelegerea faptrului că securitatea unui stat național nu poate fi separată de cea a vecinilor săi (inclusiv datorită caracterului transfrontalier al noilor riscuri de securitate), iar intrarea sa în competiția proprie economiei globale presupune prosperitate și stabilitate în plan regional, această vizionă este susceptibilă să contribuie la soluționarea unor probleme specifice de securitate, ce include și – dar nu se rezumă la – cele vizate de aplicarea principiului autonomiei personale la raporturile interetnice.

CINE NE CITEȘTE:

“Sfera Politicii” este o revistă de ținută, care reflectă cu maturitate procesele tranziției, reforma economiei și a societății românești declanșate în urmă cu zece ani, prin demolarea sistemului totalitar comunist. Am speranță că revista nu va face abstracție de sfera ideilor și experienței social-democraților români, în care cetățenii își pun speranțele de viitor.

Ion Iliescu

Președintele P.D.S.R.,
fost Președinte al României

Adrian Pop, absolvent al Facultății de Istorie, universitatea Babes Bolyai, Cluj Napoca. Director al Institutului de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară din București. Bursier Fullbright la Universitatea Maryland, SUA.

Un viitor pentru Balcani

MARIAN CHIRIAC

Pactul de stabilitate pentru sud-estul Europei, lansat la 30 iunie la Sarajevo, reprezintă cel mai îndrăznet plan al comunității internaționale de implicare în transformarea unei regiuni subdezvoltată economic și dominată de insecuritate într-o țară a prosperității și stabilității. Bunele intenții s-au materializat pînă acum doar sub forma unor promisiuni vagi și a unor schițe de proiecte. În plus, proiecte de reconstrucție similare, cazul Bosniei fiind cel care va fi în continuare analizat comparativ, arată că nu există modele de urmat iar succesul nu este întotdeauna la îndemîna.

O schimbare de paradigmă?

Sfîrșitul lunii iunie 1999 a consemnat cel mai spectaculos eveniment politic organizat vreodată în Balcani: prezența la Sarajevo, capitala Bosniei-Herțegovina, a 65 de delegații oficiale, însumând aproape 2500 de membri, numeroși șefi de stat și de guvern, înalți reprezentanți ai diferitor foruri pan-europene. 4000 de soldați ai trupelor de menținere a păcii în Bosnia - SFOR au asigurat paza tuturor acestor demnitari, într-un teritoriu care acum patru ani era devastat de un război fratricid.

Liderii țărilor donatoare (statele Uniunii Europene, SUA și Rusia) și ai principalelor organisme internaționale (Banca Mondială, FMI, ONU, UE) au propus țărilor din sud-estul Europei (cu excepția Serbiei, dar cuprinzînd Ungaria) să accepte o "umbrelă" politică, economică și defensivă care să le permită o mai bună cooperare între ele. Pactul își propune reconstruirea economică a zonei după războiul din Iugoslavia, crearea unui cadru de securitate viabil ca și a condițiilor pentru respectarea drepturilor omului.

Cele două zile de discuții din capitala

bosniacă s-au concretizat în cele din urmă sub forma unei declarații comune, lipsind însă un plan concret, cu termene fixe sau sume precise care să fie alocate pentru reconstrucția Balcanilor. La capitolul cel mai sensibil pentru majoritatea statelor din această parte a Europei, cel al ajutoarelor financiare și al relațiilor economice, au primat doar angajamentele. Țărilor sud-est europene li s-au promis "legături accelerate" cu Uniunea Europeană, ca și alocarea unor fonduri speciale pentru reconstrucție. În plus, s-au promis scutiri de taxe vamale pentru exporturile regionale în Statele Unite. Cam atât, cel puțin pînă în prezent, deși fiecare dintre țările afectate de războiul iugoslav a sperat că va obține compensații cel puțin la nivelul pagubelor provocate de conflict.

Pînă la urmă, cea mai concretă "realizare", inclusiv pentru România, a fost referirea, în textul final al reunii, la inviolabilitatea frontierelor. Lucrul acesta a fost întărit și de președintele american, Bill Clinton, care a arătat că se dorește "integrarea deplină a acestei regiuni într-o Europă în care granițele unesc, mai degrabă decît divizează" (1).

În ciuda extrem de puținelor lucruri concretizate pînă acum în cadrul Pactului de stabilitate, inițiativa rămîne demnă de luat în seamă. Una din concluziile optimiste ale întîlnirii de la Sarajevo este că, după o chibzuință de zece ani și aproape trei luni de bombardamente în Iugoslavia, occidentul pare să încearcă acum o schimbare de paradigmă în ce privește strategia sa pentru sud-estul Europei. Marile puteri lasă să se înțeleagă că au ajuns la concluzia că intervențiile militare, misiunile de pace și ajutoarele umanitare sunt insuficiente pentru construirea unor relații de cooperare și schimb într-o regiune dominată de o

moștenire conflictuală veche de secole.

Un model de urmat?

Capitala Bosniei nu a fost aleasă în mod întîmplător ca loc de desfășurare a summitului pentru lansarea Pactului de stabilitate. Deși în Sarajevo condițiile de securitate pentru demnitari au fost precare, iar cazarea și desfășurarea întîlnirii mai curînd improprii, a contat mai mult valoarea de simbol a acestui loc. Sarajevo a intrat în conștiința publică întîi de toate ca un oraș-martir, distrus în întregime de război, el ulterior devenind simbolul reușitei planurilor de reconstrucție a Bosniei.

Acum patru ani, prin încheierea acordurilor de la Dayton, conflictul din fosta Iugoslavie l-a sfîrșit, iar Bosnia urma să devină, prin intermediul ajutorului comunității internaționale, un model de stat unitar, multietnic și cu o dezvoltare economică satisfăcătoare. Importante sume de bani, estimate la peste 5 miliarde de dolari, au fost alocate numai pentru reconstrucție.

Cu toate acestea, "modelul bosniac" de reconstrucție reprezintă un eșec din multe puncte de vedere. În continuare, vom încerca să prezintăm pe scurt principalele neîmpliniri ale planurilor de reconstrucție, încercînd în același timp să vedem ce riscuri implică aplicarea acelorași metode și în cadrul Planului pentru Balcani.

a) Bani nu doar pentru reconstrucție

Nota de plată anuală pentru menținerea păcii în Bosnia este de aproximativ 9 miliarde de dolari. Din această sumă, peste 7 miliarde acoperă cheltuielile pentru întreținerea Forței de stabilizare (SFOR) care însumează circa 30 de mii de soldați și echipamentul tehnic aferent. Un miliard de dolari costă întreținerea agenților internaționali care operează în Bosnia și dintre care amintim doar OSCE, ONU, UNHCR, Misiunea de Monitorizare a Comunității Europene. Restul banilor, circa alt miliard de dolari, reprezintă suma alocată efectiv pentru programele de reconstrucție a Bosniei. (2)

Raportînd populația Bosniei, care e acum de circa 3,5 milioane de persoane (cu 800 de mii mai puțin decît la începutul războiului), la totalul sumelor alocate, rezultă că acesta e cel mai important program de reconstrucție a unei țări în care comunitatea internațională s-a angajat pînă acum.

Deși nu pot fi trecute cu vederea unele succese, îndeosebi în ceea ce privește construcția de locuințe și reabilitarea infrastructurii, eforturile financiare nu și-au atins scopul. Bosnia rămîne o țară foarte slab dezvoltată economic, care abia peste 10-15 ani va ajunge din nou la nivelul lui 1989. Rata șomajului este ridicată (pare mai curînd o glumă, dar totuși aproape jumătate dintre bosniaci lucrează în cadrul reprezentanțelor organismelor internaționale, restul fiind șomeri, în timp ce corupția atinge cote alarmante. Privind acest din urmă aspect, un recent raport american arăta că aproape 1 miliard de dolari a dispărut din fondurile publice sau au fost detunați (3). Limitate din toate părțile de embargouri și conflicte, puținele firme private s-au dezvoltat cu greu și nu au posibilități de extindere.

Principalele cauze pentru această stare negativă de lucruri sunt considerate a fi ponderea extrem de mare a economiei subterane, ca și refuzul actualilor lideri politici, în majoritate reprezentanți ai formațiunilor naționaliste care au declanșat și întreținut conflictul dintre 1991-1995, de a restructura industria, variantă în care și-ar pierde multe dintre privilegii.

Pe altă parte, insuccesul comunității internaționale este cauzat și de politica de finanțare adoptată, centrată aproape exclusiv pe alocare de fonduri pentru reconstrucție și nu pentru dezvoltare. Același lucru este posibil să se întîpte și în cadrul Pactului de Stabilitate. Pînă în acest moment nu se știe nici ce sumă va fi alocată reconstrucției sud-estului European (președintele Comisiei Europene, Romano Prodi, vorbea de 5-6 miliarde de Euro pe an), nici cum aceasta va fi împărtită. Contează și faptul că SUA sunt foarte puțin dispuși să participe la acest proces, fie direct prin alocare de fonduri, fie prin deschiderea

pieții interne pentru produsele regionale. În plus, Uniunea Europeană - "motorul" acestui proces nu are ca prioritate reconstrucția Balcanilor iar politica previzibilă va fi centrată foarte probabil pe paradigmă economică a profitului imediat. Pentru comparație să spunem că Planul Marshall de reconstrucție a Europei după al doilea război mondial a presupus investirea de către SUA a 160 de miliarde de dolari (sumă actualizată) pe an, iar creditele acordate Germaniei au fost pentru cumpărarea de mărfuri și tehnologie avansată, lucru care a permis o dezvoltare rapidă.

b) Pericolul birocratizării excesive

Spuneam mai înainte că valoarea costurilor pentru întreținerea reprezentanților organizațiilor internaționale în Bosnia este aproximativ egală cu cea a banilor alocați pentru reconstrucția țării.

Activitatea acestora, deși utilă, nu a reușit întotdeauna să devină și eficientă, atât vreme cât birocracia excesivă - inherentă oarecum acestor organizații - s-a "completat" cu mediul corupt și centralist existent în Bosnia. În plus, nu de puține ori, diferitele organizații au lucrat în paralel pe aceleași probleme, irosind timp și resurse.

Pentru a da numai câteva exemple să folosim informații tot din raportul comisiei anti-fraudă (vezi nota 3). Aici se spune că organizațiile internaționale nu au urmărit întotdeauna cum s-au cheltuit banii alocați, că au plătit sume mai mari decât era necesar sau au investit în bănci și fonduri de asigurări ale căror bani au fost deturnați.

"Comunitatea internațională nu are nici un mecanism de conștینță. Administratorii diferitelor organizații s-a întîmplat să se roage, să se linguească și uneori chiar să se angajeze conștient în cazuri evidente de corupție, acordând sprijin autorităților locale pentru unele proiecte, numai pentru ca acestea să permită, spre exemplu, întoarcerea refugiaților", spune James Lyon, directorul International Crisis Group, în același articol din New York Times.

Possibilitatea ca "modelul bosniac" să se multiplice și în cadrul Pactului de Stabilitate este

foarte mare atât vreme cât majoritatea statelor sud-est europene au economii în tranziție și sunt la începutul reformei democratice. Totodată, faptul că proiectele de reconstrucție vor fi coordonate și în Balcani de aceeași organizații, va constitui un handicap dacă nu se va face o delimitare preliminară a responsabilităților și atribuțiilor. Până acum se știe că de capitolul "reconstrucție economică" este responsabilă Uniunea Europeană, de crearea cadrului de securitate - NATO și Organizația Națiunilor Unite, iar de "respectarea drepturilor omului" - OSCE și Consiliul European.

"Pentru a fi o reușită, un asemenea plan de dezvoltare regională trebuie să asigure participarea și cooperarea autorităților regiunii. Este un lucru firesc că a revenit Uniunii Europene să fie motorul dezvoltării sud-est europene. Dar implementarea ei nu ar trebui să fie dictată exclusiv de la Bruxelles" (4), consideră Georges de Menil, profesor la Ecoles des Hautes Sociales din Paris. "UE ar face bine, în acest sens, dacă ar copia o pagină din istoria reconstrucției Europei occidentale, după al doilea război mondial. Atunci, Statele Unite au fost cele care au acordat ajutorul. Dar națiunile occidentale au fost cele care au alocat banii. De fapt, ajutorul a fost condiționat de voîntă de a coopera și de a promova schimburile între ele".

c) Trebuie depășite diferențele

Principalul obiectiv al Acordului de la Dayton era crearea unei Bosnie unitare, multietnice și cu instituții politice care să reprezinte în mod democratic toate comunitățile existente în această țară. La patru ani de la încheierea războiului realitatea este însă alta. Bosnia-Herțegovina este acum un stat surogat, cu un parlament și un guvern federal ineficiente, divizat în două unități administrative distincte, cu trei comunități etnice între care comunicarea se face foarte greu. Totodată, nu au fost rezolvate problemele întoarcerii refugiaților ca și pedepsirea vinovaților pentru crime de război.

Ideeua multietnicismului, promovată insistent de comunitatea internațională, s-a dovedit un eșec în cazul Bosniei. La acest lucru a contat atât

moștenirea comunistă (la nivel economic sau de mentalitate) ori memoria unui trecut marcat de dispute săngeroase, cît și "încăpăținarea" marilor puteri care nu au renunțat la principiile asumate, chiar dacă astfel nu au făcut decât să îi sprijine tocmai pe cei care au contribuit la drama destrămării Iugoslaviei.

Situația este din multe puncte de vedere asemănătoare și în sud-estul Europei. Aici persistă nemulțumirile legate de modul cum de-a lungul istoriei s-au trasat frontierele chiar dacă acestea se manifestă mai curînd la nivelul subconștientului colectiv și nu al politiciei oficiale. Aici există o competiție oarbă pentru înflăcătate, specifică țărilor mai puțin dezvoltate. Nu lipsesc nici diferențele de obiective și strategii de dezvoltare pentru viitor: Slovenia, Bulgaria, Romania vor să acceadă acum în organismele pan-europene, în timp ce Bosnia, Croația, Muntenegru sau Albania nu pot încă să speră nici măcar la statutul de asociere la UE, iar Iugoslavia este exclusă, cel puțin pe moment, din orice plan de reconstrucție. (în ultimul rînd, țărilor balcanice le lipsește o infrastructură rutieră sau fluvială, un sistem energetic sau de telecomunicații comun, lucruri care ar contribui la integrarea lor mai rapidă).

În loc de concluzii

Majoritatea liderilor politici ai celor nouă țări participante la Pactul de Stabilitate pentru sud-estul Europei au primit cu optimism moderat, inclusiv în declarațiile lor oficiale, rezultatele înfilinării de la Sarajevo. Proiectul de reconstrucție al Balcanilor este impresionant, dorit de toată lumea dar în acest moment se află mai curînd la nivelul bunelor intenții.

Totodată, din cîte am încercat să prezint pînă acum, un proiect similar din multe puncte de vedere, respectiv cel bosniac, nu a ajuns la rezultatele scontate. La acest eșec parțial au contribuit atât moștenirea trecutului comunist și mentalitățile "balcanice", cît și birocracia și lipsa unei coordonări unitare și coerente din partea

comunității internaționale. Totul, pe fondul alocării unor sume mult mai mici decât cele neceare sau cele destinate unor scopuri colaterale.

Acest scenariu, în părțile lui negative, se poate repeta și în Balcani, pentru că proporțiile proiectului de reconstrucție sunt altele iar disparitatea și diversitatea condițiilor politice, sociale și economice ale diferitelor comunități din regiune vor constitui un handicap suplimentar. De aceea, probabil că viitoarea abordare a comunității internaționale, împreună cu cea a țărilor participante la Pactul de Stabilitate, ar trebui să fie una mai practică, focalizată pe problemele concrete, dar în același timp conformă unei viziuni unitare.

În aceste condiții, este greu de estimat dacă și mai ales cînd se va reuși integrarea celor 53 de milioane de oameni din diversele părți ale Balcanilor într-o economie regională deschisă și prosperă și dacă și cînd se va ajunge la realizarea unei structuri regionale unitare, bazată pe cooperare.

Note:

(1) International Herald Tribune, 30 iunie 1999

(2) Christopher Bennett, Kosovo's New Masters Slow to Learn From Bosnia Experience, IWPR Bulletin, iulie 1999

(3) Chris Hedges, Leaders in Bosnia Are Said to Steal Up to \$1 Billion, New York Times, 17 august 1999. Hedges scrie că într-un raport al unei comisii anti-fraudă se arată că aproape 1 miliard de dolari au fost deturnați din fonduri publice sau conturi ale organizațiilor non-guvernamentale, în folosul mai multor lideri locali, atât musulmani, croați sau sârbi. Comisia a fost instituită la solicitarea Oficiului Înalțului Reprezentant al Comunității Internaționale în Bosnia, iar datele despre corupție nu au fost făcute publice pentru a nu speria eventualii donatori, lucru care ar afecta grav procesul de reconstrucție.

Marian Chiriac, Master of Arts în Științe ale Comunicării în Masă, Școala Națională de Studii Politice și Administrative. Între 1996 și 1998 - editor al revistei "Politica Extremă", editată de către Societatea Academică din România. În prezent, ziarist la Agenția de Presă MediaFax.

Războiul Iugoslavia-NATO – războiul dintre Est și Vest.

GABRIEL MARIN

Ceea ce ne propunem în articolul de față nu este o încercare de abordare a recentului conflict dintre Federația Iugoslavă și Alianța Nord-Atlantică dintr-o perspectivă politică, militară, sau de drept internațional, ci a fundamentelor intrinseci care caracterizează societățile și sistemul de valori culturale Est-Vest și care au opus, pînă la urmă, nu doar două forțe militare, ci și două civilizații¹.

Este una din perspectivele posibile și, credem noi, una foarte importantă în măsura în care o analiză reciprocă a conceptelor de la care se revendică cele două tabere combatante poate da niște răspunsuri complementare la desfășurarea tragică a evenimentelor acestui sfîrșit de mileniu.

Premisa noastră este că în războiul care durează de aproape un deceniu s-au confruntat două sisteme diferite de raportare la un aparent identic set de valori, iar disputa nu este, în fond, doar între o țară din Balcani și alianța militară Euro-Atlantică², ci între modelul unei societăți est europene, ortodoxe, cu profunde caracteristici organiciste, tradiționale și cel al unei societăți occidentale dinamice, în permanentă schimbare. Pentru a lămuri diferențele, se cuvine trecerea în revistă a directivelor care caracterizează democrațiile occidentale față de țările estice, în ceea ce privește asumarea prerogativelor statului resortisant: democrația, respectarea drepturilor omului și respectul legii. Depășind cutuma, ca lege nescrisă, Estul și-a asumat aceste valori, dar există o diferență netă între natura empirică și uzanța formală a acestor norme specifice civilizației Vestului.

Este, în fond, vorba de două civilizații, cu două sisteme de multe ori diferite de percepție a

valorilor culturale și sociale, un alt mod de a se revendica la sistemul de valori pe care l-au moștenit.

Sârbii, ca și români, de altfel, au luptat acum o sută de ani pentru crearea fundamentelor unui stat modern: pentru libertate, pentru ca *principiul naționalităților* să se impună și să le conserve statul *național* proiectat și realizat cu atâtă jertfă. Același lucru apără și Miloševici astăzi. Nu doar „suveranitatea și integralitatea teritorială” a Iugoslaviei, ci și istoria mai veche a sârbilor. O Iugoslavie fictivă, rezultatul unui proiect concretizat pe ruinele Imperiului Austro-Ungar. *Principiul naționalităților* inaugurat în uzanța dreptului internațional de președinte american W. Wilson, care a impus ca bază juridică în procesul de formare a statelor naționale criteriul demografic și dreptul la autodeterminare a popoarelor (și nu dreptul istoric asupra unui teritoriu revendicat), pe fondul prăbușirii imperiilor multiținice, în împrejurările primului război mondial, este înțeles astăzi într-un mod exclusivist, intolerant, în sens istoric și teritorial chiar dacă el servește în primul rînd unei abordări etnice și demografice.

Principiul Naționalităților și dreptul istoric

Noul contract social convenit între cetățean și stat, în Europa de Est, în fond, marea provocare a modernizării, a fost un contract semnat unilateral, în formă, și nu în conținut, și nu a fost rezultatul unui proces independent de modernizare al societății, ci un împrumut din Vest. El a fost înșușit de noii cetățeni superficial și, în plus, a fost profund

încărcat de mituri ale istoriei regionale. Revoluțiile secolului al XIX-lea au fost, în primul rînd, democratice, dar ele au fost animate și de ideea națională.

Dacă actele fondatoare pleacă de la acceptiuni inițiale similare, treptat, înțelegerea lor se distanțează pînă la stabilirea unor sensuri contrare. Drepturile minorităților pentru care atît sârbii cît și românii alături de cehi, slovaci etc. au luptat în cadrul Imperiului Austro-Ungar, ajung, în cele din urmă, să intre în contradicție cu noua formulă a statului național-centralizat și omogen. Orice formă de autonomie locală sau orice declarație a unei trete minorități în sensul unei mai mari libertăți ajunge să fie receptată ca un mesaj irendentist ori ca un început de mișcare secesionistă³. Regatul Unit Sârbo-Croato-Sloven ca și noua Românie Mare au aceeași dată de naștere, 1 decembrie 1918. Cele două state s-au născut în urma prăbușirii Imperiului Austro-Ungar. Noua lor configurație a fost consimțită prin semnarea tratatelor de la Paris (Versailles), în 1918-1919. Ideea călăuzitoare, fundamentalul existenței noilor state care au apărut, a fost ideea națională. Dacă pentru români, *românia*, care fusese clarificată de fenomenul Școlii Ardelene, și omogenitatea cu mult mai bună a populației din noile teritorii unite au asigurat succesul formării noii români, pentru regatul sârbo-croato-sloven, confruntat încă de atunci cu naționalismul populațiilor componente, noua identitate comună care s-a constituit a luat forma patriotismului *iugoslav* (yugo-sud, slavii de sud), impus sub regele Alexandru I, în 1929.

Soluția *dictaturii personale* adoptată de rege, prin care mișcările centrifuge se încercau a fi astfel controlate, a fost, în cele din urmă, abandonată prin asasinarea sa de către un membru al ustașilor croați în 1934.

Acest maraj conjultural, sârbo-croato-sloven, prefigurat de prăbușirea imperiului multinațional Austro-Ungar – incapabil de o reformare internă a societății – s-a continuat, în aceleași linii de forță, în toată perioada interbelică, dar a continuat și în împrejurările încheierii celui

de-al doilea război mondial.

Statul național-comunist și minoritățile

Arhitectul noii Federații Iugoslave comuniste a fost Iosip Broz Tito⁴. El reușește să mențină nu doar unitatea țării prin *dictatura proletariatului* și prin promovarea *național-comunismului*, ci emite chiar pretenții de putere regională prin încercarea de punere în practică a unor proiecte federative mai largi, prin atragerea Albaniei și Bulgariei.

Regiunea Kosovo, denumită oficial Provincia Autonomă Kosovo și Metohia, era destinată, în viziunea liderului de la Belgrad, să servească realizării unui asemenea proiect federativ. În anii '50, Tito interzice populației sârbe strămutarea din provincie și încurajează emigrarea albanezilor, intenționând, prin concentrarea populației albaneze, să anexeze Albania la Federație. Bineînțeles, proiectul unei federații balcanice mari, care ar fi putut să fie un concurent în ceea ce privește decizia politică, dar și pe plan ideologic, pentru Uniunea Sovietică, nu putea decât să-l îngrijoreze pe Stalin. Șeful de la Kremlin nu a tolerat un *al doilea* centru comunista cu o variantă *națională*, opusă *internacionalismului* moscovit, astfel că, Albania, alături de celelalte țări sociale, au condamnat „titoismul” revizionist. În anii 1948-1961, provincia Kosovo este teatrul unor represiuni care i-a vizat nu doar pe albanezi, ci și pe sârbi.

Anii 1968-1971 sunt anii unor reforme constituționale, iar în 1974 se redactează o nouă Constituție care, chiar dacă ar fi consacrat *național-comunismul* prin accentuarea rolului nomenclaturii republicane în conducerea federală, ea asigura provinciilor autonome dreptul de veto împotriva puterii centrale și cel de a-și forma propriul guvern și parlament⁵.

Deseori, s-a spus că statul de autonomie al minorităților, în acest caz cea albaneză, a fost limitat⁶ și aceasta ar fi cauza nesupunerii față de

centru. Conflictele interetnice au fost o constantă în toată istoria Balcanilor, dar ele au explodat în sens secesionist în tiparul construcției naționale. *Ideea națională*, gîndită și aplicată în varianta franceză a contractului social sau în cea germană – prin apelul la tradiții, la origine, la piața economică comună etc, s-a răspândit prin elitele locale și în Est, și a luat formă în contextului vidului creat de prăbușirea imperiilor multinaționale. Obsesia teritorială și încercarea de a duce la extrem construcția statală națională prin omogenizare etnică ori prin instituțiile administrative ale statului, s-au conservat și exacerbat prin ideologia *comunismului național*. Ea se intemeiază, în cazul provinciei Kosovo, pe un mit.

Mitul Kosovo

Din perspectiva dreptului istoric, al primului venit, albanezii vorbesc de iliri – strămoșii lor, în timp ce sârbii se revindică a fi fost bastionul creștinătății orientale apărând fără succes, din păcate, țara, prin brațul cneazului Lazar și a aliaților săi, de invadatorii păgâni, în 15 iunie 1389, la Kosovo Polje (Cîmpia Mierlei)⁷. Evenimentul devine subiect de legendă și este glorificat într-o serie de balade populare. Pentru regimul de la Belgrad, acum, la sfîrșitul secolului al XX-lea, istoria medievală devine ingredientul obligatoriu al ideologiei naționaliste. Trecutul este martirizat, iar războiul de atunci continuă acum, e drept, fără identificarea acelaiași inamic – de parcă mai contează – și fără a fi fundamentat pe același comportament ideologic: păgînitate-creștinism. Este totuși un război al trecutului, un trecut martirizat, în ciuda celor peste 600 de ani scurși între timp.

Proiecția este simplă: binele și răul. Binele întruchipat de apărarea nu doar a suveranității, ci și a istoriei sârbilor, iar răul este fundamentat pe ideea trădării din *interior*. Se legitimă astfel actele de pedepsire a “teroristilor” kosovari. De partea cealaltă, resentimentele contaminate de spiritul revansard, dar și concentrarea doar pe tradiția istorică conflictuală dintre sârbi și etnicii albanezi din

regiune, duce, în prezent, în ciuda prezenței Forței internaționale de pace din Kosovo (KFOR), la acte de o atrocitate virulentă. Ura rasială nu este doar atributul sârbilor. Ea este pandantul ideologiei naționaliste, iar forma sclerotică este rezultatul anilor totalitari din urmă. De semnalat, în acest sens, o amuzantă declarație a liderului politic al Armatei de Eliberare din Kosovo (UCK), Hashim Taci, care “a ordonat albanezilor să respecte [din data de 19 august 1999 – n.n.] drepturile omului” în Kosovo⁸.

Occidentul îmbrăcă, pentru regimul de la Belgrad, toate formele tipice ale propagandei național-comuniste. Teza este binecunoscută, cea a *complotului universal*, prin care țările NATO, în special SUA, sunt preocupate de cultivarea proprietelor interese oculte, egoiste, și decid în *anticamera istoriei* destinul implacabil al omenirii. În repetate rînduri, președintele Slobodan Miloșevici a ținut să precizeze că partidele Opoziției iugoslave nu sunt altceva decât “partide NATO”, expresia și prelungirea intereselor Vestului.

Problema minorităților – abordări Est-Vest

În timp ce Occidentul a încercat să rezolve problemele minorităților, regimurile comuniste din Est au manipulat în mod intelligent diferențele zonale și regionale. Stalin a justificat deportările și dezrădăcinările populațiilor din cadrul Uniunii Sovietice prin teza *dușmanului din interior*. El a trasat granițele unor provincii – de fapt, ciuntirea lor – după un criteriu arbitrar, ori a inventat state sovietice fictive, prin accentuarea unor false entități, pentru ca, mai apoi, să-și poată intemeia intervenția sau duritatea regimului. Ceaușescu justifica insuccesele din plan economic pe seama amestecului în treburile interne al statelor vecine. Așa cum am arătat mai sus, Tito a folosit minoritatea albaneză pentru a controla populații din mari spații ce trebuiau asimilate. Există o diferență endemică între forma de solidaritate a individului occidental și cea a celui

din Est, precum și față de modul de raportare la stat. Reflexia față de *celălalt* este diferită; străinul, minoritarul – nu poate rămîne decît o entitate distinctă, de netolerat de corpul social autohton. În Est respectul față de stat și nu față de individ s-a constituit ca valoare intrinsecă. În cadrul civilizației occidentale, individul și nu statul stă în centru. Diferența, aşa cum am arătat, ține de împrejurările formării de state naționale. Rădăcinile sunt, aşadar, mult mai profunde și nu țin doar de trecutul comunist.

Și totuși NATO a cîștigat

NATO a cîștigat nu doar pentru că i-a impus lui Miloșevici retragerea forțelor sale militare, ci pentru că setul de valori specifice societății occidentale a fost, cu forță, adus ca etalon activ și nu fictiv în practica dreptului internațional.

Aproape toți liderii țărilor occidentale au declarat că NATO își intemeiază intervenția pe pericolul extinderii unei crize umanitare, lucru care poate aduce atingere securitatea țărilor Alianței. Încălcarea drepturilor omului, agresarea proprietelor cetățeni, constituie argumente suficiente care, înainte de toate, pot pune în pericol pacea și stabilitatea Europei, printr-o posibilă extindere a conflictului. În dreptul internațional, suveranitatea națională nu mai este suficientă pentru a se interpune dreptului unei intervenții externe, atunci cînd e vorba de o criză umanitară. Iată de ce, țările occidentale, din perspectiva valorilor pe care le apără, acordă o importanță individualui – în acest caz minorității albaneze sau sârbe, ca expresie a valorilor comunitare democratice.

Pe lîngă tradiționalul obiectiv – apărarea colectivă⁹ – secretarul general al Alianței, Javier Solana declară, pe marginea summitului de la Washington, că gestionarea crizelor constituie o nouă misiune pe care NATO se angajează să și-o asume în regiunea Euro-Atlantică¹⁰.

La punctul 1 al Declarației de la Washington, semnată de șefii de stat și de guverne, participanți la reuniunea NATO, în perioada 23-

24 aprilie 1999, se arată:

“Noi, șefii de State și de Guverne ai țărilor din cadrul Alianței Nord-Atlantice, ne declarăm obligația reciprocă de a ne apăra popoarele, teritoriul și libertatea fondate pe democrație, drepturile omului și respectul legii. Lumea s-a schimbat în mod dramatic în ultima jumătate de secol, dar valorile noastre comune și interesele de securitate au rămas aceleași”¹¹.

Pentru membrii NATO, problema Kosovo a reprezentat o provocare. Ea a demonstrat existența unor valori comune care animă țările componente, iar dezintegrarea blocului – pe care, în mod strategic, miza Rusia, sau regimul de la Belgrad – a arătat că interesele aliaților sunt comune.

Receptarea crizei din Kosovo în România

Există o Românie profundă care nu întotdeauna se confundă cu deciziile Executivului de la București. Declarațiile politice de adeziune față de valorile Comunității Europene la care naționa română aspiră nu se justifică decât aparent. A se vedea, de pildă, sondajele de opinie care arătau că aproximativ 80% dintre români doresc ca țara lor să facă parte din structurile NATO. În același timp însă, cînd s-a discutat poziția față de conflictul din Kosovo, românii s-au pronunțat mai degrabă în favoarea inamicului Alianței, Iugoslavia¹². Se uită, atunci cînd se discută de opoziția țărilor NATO la aderarea României în cadrul acestei structuri, că ceea ce le leagă pe membrele Alianței Nord-Atlantice este, în primul rînd, *unitatea de voință*. Președintele Emil Constantinescu consideră însă că procentul de doar 11% dintre români care s-au pronunțat de partea aliaților se datorează întrebării din chestionarul sociologic “mai degrabă înșelătoare”, care a dat naștere unor “false opțiuni”¹³.

Potrivit altor sondaje de opinie (World Values Survey), România se situează pe ultimele locuri în ceea ce privește interesul cetățenilor față

de politic (21%), iar 60% dintre români, se pronunță pentru o formă de conducere autoritară – menținerea ordinii fiind stringent cerută de intervievați, aici, țara noastră situându-se pe ultimul loc (din 43 de țări studiate)¹⁴.

Partizanatul românilor față de cauza sârbă se justifică, dincolo de explicațiile politice conjuncturale, printr-un mod comun de raportare la valorile tradiționale, la autoritatea statului și la drepturile minorităților. Există, indiferent de relațiile sârbo-române din trecut sau din prezent, experiențe similare, profunde; nu doar religia ortodoxă și mentalul le leagă, sau atitudinea față de străin, ci și agresiunea operată de ideologia comunistă la nivelul societății. Ambele societăți au fost traumatizate de forma aberantă a trecutului *comunismului național*. Cu excepția unor oficiali și a unor analiști pertinenți, dar care sunt de obicei tăcuți și stau izolați în spatele catedrelor universitare, vulgata românească a interpretat criza din Kosovo în termenii unei condiționări legate de lipsa unei alianțe alternative a României și nu ca deziderat înțeles intrinsec.

Majoritatea românilor, lucru demonstrat prin porta-vocea societății – presa – a înțeles situația României de parte NATO ca o nefericită singură soluție, neînțeleghind să se raporteze la valorile occidentale: democrație, respectul legii și al minorităților români, ca și alte națiuni estice, au văzut în mod eronat conflictul – și din cauza unei proaste mediatizări. Ei au interpretat războiul din Iugoslavia ca un război al Vestului împotriva Estului, prin care cel dintâi a urmărit niște interese directe și, de multe ori, oculte ale Occidentului, interese politice, economice și militare etc. Nu ne-am propus aici tratarea intereselor urmărite de americani sau de ruși și nu știm ce greutate ar avea demonstrarea unui asemenea truism. Nu există parteneri inocenți, indiferent ce uniformă îmbracă.

Societățile Estului au gîndit intervenția NATO în Iugoslavia în aceeași termen, de apărare teritorială, de apărare a suveranității și independenței acestei țări, în timp ce manifestațiile anti-NATO din Occident (sprijinite și chiar

reprezentate de grupurile politice de stînga, ori de mișcări ecologiste) erau percepute din aceeași perspectivă umanitară cu care, paradoxal, Alianța Nord-Atlantică își legitima intervenția. Manifestanții cereau înacetarea bombardamentelor, pentru că acțiunile aeriene ar fi dus la moartea unor civili nevinovați și la înregistrarea a numeroase pagube care ar fi prejudicat mediul înconjurător.

Note:

¹ În sensul lucrării lui Samuel Huntington *The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, 1996, care precizează că viitoarele conflicte care vor apărea “între națiuni sau grupuri ale unor diferite civilizații” – între cea a Vestului, și lumea islamică, confucianistă sau ortodoxă, de pildă. Potrivit tezei sale, cultura și identitățile culturale dau formă paternului coeziunii, dezintegrării și conflictului în lumea post Războiul Rece, iar politicile globale se reconfigurează pe linia de demarcare culturală.

² Chiar în interiorul structurilor NATO, Grecia – populația reprezentată de conducerea politică – a avut ea însăși, prin apartenența sa la un mod de gîndire zonal și în ciuda angajamentului ei din cadrul Alianței, o poziție filojugoslavă, ceea ce nu a împiedicat-o să-și respecte adeziunea convenită conjunctural la Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, în februarie 1952.

³ Vezi spre exemplificare studiul *Transylvania: Hungarians under Romanian Rule* by George Schöpflin; în volumul *The Hungarians: A Divided Nation* by Stephen Borsody, 1988 și Deletan, Denis, *Ethnos and Mythos in the History of Transylvania, the case of the chroniclers Anonymus*.

⁴ Iosip Broz Tito s-a născut la 7 mai 1892, la Kumrovec, în apropiere de Zagreb, Croația, pe atunci în componența Imperiului Austro-Ungar, și a murit la 4 mai 1980, la Ljubljana, în prezent capitala Sloveniei.

⁵ Potrivit istoriografiei sârbești, în Kosovo a existat o politică de discriminare a sârbilor, numărul lor scăzînd de la 23% în 1948, la 13,2% în 1981, în timp ce populația albaneză a înregistrat, mulțumită unei natalități speciale, o creștere spectaculoasă. Paralel cu acest proces demografic, autoritățile de la

Belgrad au considerat că investițiile masive din regiune au afectat dezvoltarea restului Serbiei. De partea cealaltă, retorica naționalistă albaneză reamintea că, în urmă cu peste două mii de ani, ilirii, strămoșii albanezilor, se aflau deja înaintea sârbilor pe aceste teritorii.

⁶ Un an mai tîrziu după moartea lui Tito, în 1981, pe fondul unor demonstrații ale etnicilor albanezi în favoarea acordării statutului de republică în cadrul federăției și în contextul unei greve generale, autoritățile de la Belgrad, prin liderul lor, aflat pe atunci în plină ascensiune, Slobodan Miloșevici, introduc, în martie 1989, o serie de amendamente la Constituția din 1974. Astfel, dreptul provinciilor autonome de reprezentare legislativă separată și dreptul de veto împotriva puterii centrale, precum și alte prevăderi sunt anulate.

⁷ Oastea creștină, constituită pe atunci din albanezi, unguri și sârbi și un detașament al domnului valah Mircea cel Bătrân, se opunea invadatorului păgân, sultanul turc Murad.

⁸ Potrivit postului de televiziune național, în cadrul emisiunii *Actualitate*, din data de 19 august, 1999.

⁹ De la înființare, în 1949, la Washington, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) a avut ca principal obiectiv planificarea apărării comune, concept reiterat, în 1991, la Roma.

¹⁰ *NATO Review – The Washington Summit and the Kosovo crisis*, no.2, Summer 1999, p.6.

¹¹ *The Washington Declaration*, citată din *op.cit.*, Documentation, D1.

¹² Rezolvarea conflictului din Kosovo prin oprirea bombardamentelor și începerea de negocieri este susținută de 84% dintre români, în timp ce 39% îl consideră pe Miloșevici vinovat pentru situație, 34% dau vina pe NATO și 11% pe UCK, potrivit unei știri difuzate de agenția de presă MEDIAFAX, la data de 21.04.1999.

¹³ Potrivit MEDIAFAX, știre din data 05.04.1999.

¹⁴ Potrivit cercetătoarei Alina Mungiu, care citează, într-un studiu publicat în *Politica externă*, anul al III-lea, nr. 6, primăvara 1999, pp.137-137, date preluate din Ronald Inglehart, Miguel Basanez and Alejandro Moreno, *Human Values and Beliefs: A Cross Cultural Sourcebook*, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1988 - Word Values Survey, dintre 43 de țări, din Europa de Vest și de Est, dar și din cele două Americi, China și Africa,

România este menționată pe ultimele locuri în ceea ce privește discriminarea socială, cu rezultate peste medie în privința atitudinii față de bolnavii psihič, homosexuali, musulmani, oameni de altă rasă, străini, în general.

Reconsiderînd revoluțiile din 1989

VLADIMIR TISMĂNEANU

Au trecut zece ani de la evenimentele cruciale din Europa Centrală și de Est, cunoscute sub numele de revoluții din 1989. În acel an, ceea ce părea a fi un sistem invulnerabil s-a prăbușit cu o viteză amețitoare, și nu din pricina unei izbituri exterioare (deși presiunea externă a jucat rolul ei), ci datorită unor tensiuni interioare care n-au putut fi rezolvate. Sistemele leniniste erau pe moarte și boala afectase, mai mult decât orice, propria lor capacitate de auto-regenerare. După ce s-a cochetat timp de decenii cu ideea reformei din interior, a devenit pînă la urmă clar că sistemul comunist nu avea resurse pentru a se readapta și că soluția nu se găsea în interiorul, ci în afara și chiar *împotriva* ordinii existente. Chiar implozia Uniunii Sovietice, petrecută în decembrie 1991 sub ochii unei lumi căreia nu-i venea să credă, a fost în mod intim legată de disoluția anterioară a "imperiului exterior" din Estul Europei provocată de revoluțiile din 1989. Ciclul istoric început cu Primul Război Mondial, cu acapararea puterii în Rusia în Octombrie 1917 de către bolșevici, și continuat cu lunga confruntare ideologică din Europa (pe care unii o numesc "războiul civil european") se încheia.

Importanța acestor revoluții nu poate fi supraestimată. Ele au reprezentat triumful demnității civice și al moralității politice asupra monismului ideologic, a cinismului birocratic și a dictaturii polițienești. Avînd la bază un concept individualist al libertății și fiind sceptice la adresa proiectelor ideologice de inginerie socială, aceste revoluții au fost (cel puțin în punctul lor de pornire) liberale și neutopice. Spre deosebire de revoluțiile tradiționale, acestea nu s-au născut dintr-o viziune

milenaristă a societății perfecte și au respins orice pretenție a vreunei noi avangarde auto-investite de a direcționa activitatea maselor. Nici un partid politic nu le-a ghidat evoluția. În prima lor fază, ele au insistat pe necesitatea creării unor forme politice noi diferite de tradiționalele partide orientate ideologic. Faptul că aceste revoluții au fost urmate de conflicte etnice, de certuri politice imunde, de proliferarea coruptionii și de ascensiunea partidelor și a mișcărilor neliberale nu stîrbește mesajul lor generos și impactul colosal pe care l-au avut. Acolo unde aceste revoluții fie n-au avut loc (Iugoslavia), fie au fost deturnate (România), ieșirea din socialismul de stat a fost convulsionată, nesigură și mult mai problematică.

Cu aceste fapte în minte trebuie să înfruntăm argumentele care pun la îndoială succesul revoluțiilor din 1989, scoțînd în evidență moștenirea lor ambiguă. Această "retorică reaționară" își propune să delegitimeze schimbarea în sine, făcînd-o să apară imposibilă sau îndezirabilă¹. Potrivit acestor argumente, fie: 1) mediul postrevoluționar a fost favorabil dezlanțuirii unor trăsături latente, dar urîte ale culturilor politice naționale, printre care șovinismul, fascismul rezidual, fundamentalismul etnoclerical și militarismul, situație mult mai periculoasă decît *status quo ante*; fie 2) nimic nu s-a schimbat cu adevărat, aceiași oameni rămînînd la putere, purtînd însă măști noi; fie 3) contrar dorinelor celor care au făcut revoluțiile, rezultatele s-au dovedit mai mult decât dezamăgitoare, permitînd unor scursori politice să exploateze noile circumstanțe pentru a-și stabili dominația.

Tocmai de aceea este util, din punct de

vedere politic, moral și intelectual, să reamintim mesajul real al acestor revoluții. Nu ar trebui să uităm că la începutul lui 1989 sfîrșitul sovietismului nu era decât o posibilitate extrem de îndepărtată. E adevărat că unii intelectuali disidenți (Ferenc Fehér, Agnes Heller, Václav Havel, János Kis, Leszek Kolakowski, Jacek Kurón și Adam Michnik) credeau că sistemul se dezintegra treptat și că nu mai avea nici un viitor, dar nici măcar ei nu gîndeau că prăbușirea era imminentă. Filosofia disidenței se baza pe strategia "străpușerii" îndelungate a sistemului existent și a refacerii sferei publice (viața independentă a societății) ca o alternativă la omniprezența partidului-stat.²

Deși un număr de gînditori anticipaseră colapsul inevitabil al sovietismului, cu greu și-ar fi putut imagina cineva că acesta va veni atât de repede și cu atât de puțină violență. Regimurile leniniste nu acceptaseră niciodată negocieri cu opozitia, ca să nu mai vorbim de transferul pașnic al puterii. Astfel, unul dintre cele mai surprinzătoare elemente ale evenimentelor din anii 1989-1990 a fost dispoziția elitelor comuniste din Ungaria și Polonia de a împărți puterea, mai întîi, și de a renunța în totalitate la ea mai apoi. Acționînd astfel, ele au abandonat dogma leninistă atât de prețuită referitoare la "rolul conducător" al partidului comunist și au permis tranziției democratice să se desfășoare treptat și pașnic. În alte țări, reformele au fost respinse în numele apărării "cuceririlor socialiste ale poporului", dar această atitudine de confruntare nu a putut salva elitele conducătoare. Vechi observatori ai blocului sovietic-istorici, politologi, ziariști- au fost uimiți de extraordinara rapiditate cu care, în mai puțin de 12 luni, s-a pus capăt în mod pașnic și (cu excepția României) nonviolent tiraniilor leniniste în Europa Centrală și de Est.³

Reacția academică inițială la evenimentele din 1989 a fost să privească aceste revoluții ca o parte a unui val democratic global și ca o confirmare a triumfului final al valorilor democratice liberale asupra încercărilor colectiviste de dominare a minorității omenești. Puțini analiști au sesizat componentele neliberale și neoautoritare ale

revoluțiilor din Est. Cei mai mulți observatori au preferat să treacă cu repeziciune peste faptul că nu toți cei care au respins leninismul au dorit să-l înlocuiască cu o societate deschisă și cu valori liberale. Printre revoluționari s-au putut număra cîțiva *enragés*, deloc dispusi la compromisuri și negocieri. Au fost de asemenea și fundamentaliști populiști, dogmatici religioși și nostalgiici după vremea dictaturilor precomuniste. Abia după dezintegrarea Iugoslaviei și după "divorțul de catifea" care a dus la divizarea Cehoslovaciei au realizat specialiștii și decidenții politici că promisiunea liberală a acestor revoluții nu era un fapt deja cîștigat, și că nu era deloc o certitudine că democrația liberală va urma comunismului. La începutul anilor '90 a devenit din ce în ce mai clar că era postcomunistă se arăta plină de tot soiul de amenințări, printre care conflicte etnice sîngeroase, mișcări sociale și reapariția populismului și a tribalismului în forme atât vechi cât și noi.

O transformare ireversibilă

Ceea ce s-a întîmplat în Europa Centrală și de Est a avut un impact cu bătaie lungă asupra stabilității internaționale. Nu numai că, în urma acestor evenimente, zona de influență sovietică și Pactul de la Varșovia au încetat să mai existe, dar ele au dus și la căderea zidului Berlinului, la reunificarea Germaniei și la victoria Vestului liberal în războiul rece. În prezent, toate acestea par normale, chiar banale, dar acum zece ani, un astfel de sfîrșit al confruntării Est-Vest ar fi părut de domeniul fantasticului.

Este de aceea extrem de important din punct de vedere politic și intelectual să regîndim principalele implicații ale acestor fascinante evoluții în istoria recentă a Europei și a lumii. De ce au avut loc aceste revoluții? Este adevărat, așa cum susțin unii autori, că ele n-au fost altceva decât o încercare de a "desface" experimental comunist eşuat - cu alte cuvinte, doar o tentativă de revenire la un stadiu precomunist? Au fost aceste revoluții în primul rînd o consecință a eșecului economiei

de comandă care nu a putut răspunde provocărilor epocii postindustriale? Cum se poate explica natura nonviolentă și limitată a acestor revoluții, ca și absența unor încercări pe scară largă de pedepsire a foștilor lideri comuniști? Care a fost atitudinea populară reală față de disidenți, și cum putem înțelege tranziția de la "revoluția de catifea" la "restaurația de catifea"? Este adevărat, sfîrșitul comunismului în Europa Centrală și de Est a fost cel care a accelerat procesele centrifuge și de dezintegrare din URSS, cel care a catalizat mișcările național-patriotice în statele baltice și în Ucraina și care a făcut posibilă o nouă lume care a înlocuit-o pe aceea caracterizată de bipolaritate și război rece. Acest lucru a creat, în schimb, o situație fundamental nouă și periculoasă în care absența normelor și a comportamentului rațional predictibil ar putea conduce la un haos universal. Fără a avea nostalgie pentru aranjamentele de dinainte de 1989, trebuie să recunoaștem că aceste revoluții, și sfîrșitul leninismului, ne-au pus pe toți într-o situație radical nouă.

O întrebare crucială care nu trebuie lăsată fără răspuns este dacă evenimentele din 1989 au fost adevărate revoluții. Dacă da, atunci în ce privință diferă ele de evenimente similare anterioare (Revoluția franceză sau Revoluția ungără din 1956)? Dacă nu (așa cum le place unora să susțină astăzi), atunci ce au fost ele? Au fost simple iluzii, sau rezultatul unor intrigi obscure ale unor birocați asediate care au fascinat umanitatea, dar nu au schimbat în mod fundamental "regulile jocului"?

În viziunea mea, mișcările din Est, și în special din țările central europene, au fost într-adevăr o serie de *revoluții politice* care au transformat ordinea existentă într-un mod decisiv și ireversibil. Ele au înlocuit sistemul autocratic al partidului unic cu sisteme politice pluraliste în formare. Ele au permis cetățenilor ce trăiseră pînă atunci sub despotisme fundamentate pe ideologii să-și recapete principalele drepturi umane și civice și să construiască noi societăți deschise.⁴ În locul economiilor de comandă planificate și centralizate, aceste societăți au început să creeze economii de

piață. Unele țări au reușit mai bine și mai repede decît altele să creeze pluralism politic, o economie de piață și o societate civilă, dar în întregul fost bloc sovietic ordinea monolitică de pe vremuri a lăsat locul diversității politice și culturale.⁵ Nu știm încă dacă *toate* aceste societăți vor deveni democrații liberale viabile, dar un lucru e cert, și anume că, în *toate* aceste societăți, sistemele leniniste bazate pe uniformitatea ideologică, constrângere politică, dictatură asupra nevoilor umane și suprimare a drepturilor civice au fost sfârșite.⁶

În mod ironic, revoluțiile din 1989 au avut ca justificare faimoasa definiție leninistă a situației revoluționare: cei de la vîrf nu mai pot conduce cu vechile metode, iar cei de la bază nu mai pot accepta aceste metode. Am avut de-a face cu mai mult decât simple revolte: a fost atacată însăși baza sistemelor existente și a devenit posibilă o reorganizare completă a societății. Partidele comuniste nu au preluat puterea în urma unor proceduri legale sau raționale. Nu alegerile libere le-au adus la guvernare. Oricare ar fi fost legitimitatea lor, ele și-au revendicat-o din pretenția că reprezentă "avangarda proletariatului" și, prin urmare, că lor le revine o misiune emancipatoare universală. O dată ce această teorie a încetat a mai fie o forță inspiratoare, iar membrii influenți ai nomenclaturii și-au pierdut angajamentul emoțional față de doctrina marxistă, castelele leniniste erau sortite prăbușirii. În acel moment, a intrat în joc ceea ce este adesea denumit "efectul Gorbaciov".

Climatul internațional generat de undele de soc ale

politiciilor de *glasnost* și de *perestroika* duse de

Gorbaciov a fost cel care a permis afirmarea într-

o măsură fără precedent a disidenței deschise și

mobilizarea politică în Europa Centrală și de Est.

Denunțarea de către Gorbaciov a perspectivei

ideologice în relațiile internaționale a schimbat în

mod fundamental natura relațiilor între sovietici și

est europeni.

Revoluțiile din 1989 au modificat harta politică, economică și culturală a lumii. Ele au făcut posibilă redescoperirea participării democratice și

a activismului civic. După decenii de agresiune a statului contra sferei private, aceste revoluții au restabilit distincția între ceea ce în mod just aparține guvernului și ceea ce trebuie să rămînă privat. Accentuând importanța drepturilor politice și civice, ele au creat un spațiu propice înfloririi valorilor democratice. În unele țări, aceste valori oferă baza pe care pot fi construite în siguranță instituțiile unei societăți deschise. Înaltele, aderența la pluralism rămîne întrucâtva formală. Dar chiar și în țările unde tranziția spre democrație a fost mai puțin reușită (Albania, Bulgaria sau România), revoluțiile și-au îndeplinit cea mai importantă sarcină: ordinea leninistă bazată pe suspiciune, teamă și lipsă de speranță a maselor a dispărut pentru totdeauna, iar cetățenii acestor țări sunt acum liberi să dea o formă propriilor destine.

(Traducere de Luiza Stefan-Scalat)

Note:

¹ Vezi Albert Hirschman, *The Rhetoric of Reaction: Perversity, Futility, Jeopardy*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1991

² Vezi Miklós Haraszti, "The Independent Peace Movement and the Danube Movement in Hungary", în Vladimir Tismaneanu (ed.), *In Search of Civil Society: Independent Peace Movements in the Soviet Bloc*, Routledge, New York, 1990, pp. 71-87

³ Despre despotismele moderne cu o bază ideologică, vezi Daniel Chirot, *Modern Tyrants: The Power and Prevalence of Evil in Our Times*, Free Press, New York, 1994

⁴ Vezi Ivo Banac (ed.), *Eastern Europe in Revolution*, Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1992

⁵ Vezi Claus Offe, *Varieties of Transition: The East European and East German Experience*, MIT Press, Cambridge, Mass., mai ales pp. 29-105

⁶ Vezi Ferenc Fehér, Agnes Heller, György Márkus, *Dictatorship over Needs*, St. Martin's, New York, 1983.

CINE NE CITEȘTE:

"Sfera Politicii" este o publicație care, pentru mine, reprezintă mereu un moment deosebit, atât prin calitatea materialelor (stil, analiză), cât și prin ideile pe care le promovează.

Radu Vasile

Prim Ministrul României

Vladimir Tismaneanu, profesor de Științe Politice și Director al Centrului de Studii ale Societăților Postcomuniste al Universității din Maryland (College Park), SUA.

Victoria înfrîntă

G.M. TAMAS

Un istoric emigrant maghiar, Miklós Molnar, profesor la Universitatea din Geneva, și-a intitulat o importantă carte a sa despre revolta din 1956, "Victoria unei înfrângeri". În viziunea sa, deși Ungaria a fost înfrântă de Armata Roșie, mișcarea internațională comunistă a fost lipsită de un lucru extrem de important: legitimitatea sa. Cea mai pură revoluție proletară din istorie fusese direcționată împotriva moștenitorilor lui Lenin. Roata s-a întors. Forța ideologică a socialismului radical a fost spulberată. A devenit moralmente imposibil pentru iluminismul umanist să rămână laolaltă cu măcelarii din Budapesta. Mai devreme sau mai târziu, socialismul radical avea să piardă bătălia istorică.

Este posibil să ne afirmăm că ceea ce vedem noi acum, zece ani după 1989, *annus mirabilis*, este epuizarea morală a capitalismului liberal, cauzată tocmai de victoria sa globală?

Pentru a oferi cel puțin un răspuns parțial la această întrebare alarmantă, trebuie mai întâi să clarificăm dificultățile aşa numitelor noi-democrații în înțelegerea vestului, dificultăți care au un impact pervers asupra înțelegerii de sine a est-europenilor însăși (prin est-europeni înțeleag țările membre ale fostului Pact de la Varșovia, inclusiv fosta Uniune Sovietică). Trebuie de asemenea menționat faptul că est-europenii nu înțeleag unii altora limba și sunt conștienți unii de ceilalți numai prin intermediul vestului, de obicei Statele Unite și Franța. Desigur, acest lucru a avut în totdeauna un precedent. Am citit T.G. Masaryk în germană, nu în cehă.

Rolul acordat est-europenilor în rescrierea propriilor lor istorii este acela de martori implicați direct. Rolul nostru este să furnizăm probe se întâmplă est-europenilor, dar ei sunt cu toții anecdotice, ca materie primă pentru analizele

pasivi și nu se gîndesc la acestea. Evenimentele în Europa de est par a fi fie economice în sine ("obiective" într-un anumit sens) fie "etnice" (din nou o tragedie pornind de la ce este dat <rasa>, adică ceva obiectiv). Parlamentele est-europene nu par să legifereze. Ele nu reprezintă guverne de dreapta sau de stînga, ci doar "experti" ai economiei de piață sau lunatici anti-piață. Stilul extremismului xenofob marginal, incidentele antisemite sunt raportate, dar pionul central al problemei evreiești (precum Leo Strauss spunea, problema socială prin excelență) este ignorat. Analistii politici vestici nu citesc romane, deși extremismul literaturii în Europa de est este neschimbător; ea rămîne încă cea mai bună sursă pentru înțelegerea regiunii, pe deosebire mai bună decât colecțiile, articolele adnotate scolare de suspecți obișnuiți.

În general părțile poveștii în care est-europenii joacă un rol activ și central sunt legate de trecut. Un jucător precum Mihail Gorbaciov (care a fost o importantă dar neînțeleasă figură, într-adevăr cineva pentru care lucrurile continuă să se întâmplă) ocupă centrul scenei, în timp ce Solidaritatea este ușor uitată. Este caracteristic faptul că numele sub care sunt cunoscute evenimentele din 1989, "căderea comunismului", ascunde pasivitate (edificiul s-a prăbușit), în timp ce imaginea mulțimilor ocupând clădirile publice, zdrobind Zidul, rămîne neexplicată. Purul adevăr cronologic care arată că povestea începe în 1976 în Polonia a dispărut. De asemenea ideile care au precedat schimbările s-au diminuat. Imaginea-vă o istorie a revoluției franceze fără a menționa un Voltaire, Rousseau, Linguet, Dom Deschamps, Condorcet, Turgot – n-am avea nimic de o magnitudine comparabilă, desigur, în Europa de est, dar aceasta nu înseamnă că Rudolf Bahro și Robert Havemann n-au trăit în Germania de Est. Gînditorii și oratorii care au inspirat și au argumentat rebeliunea maselor mai mult sau mai puțin pacificatoare sunt încă cu noi, dar dincolo de clișeu – pe jumătate adevărat, niste disidenți bărboși și lipsiți de simț practic (eu însuși sunt toate

acestea), nu știu destule despre ideile disidenților. Totuși la bine și la rău, ideile lor sunt cele pe care oamenii le-au avut la dispoziție când au trebuit să facă față sarcinii descurajante de a crea noi aranjamente în context și uimitor lumea a fost eliberată.

Aleksandr Zinoviev, Aleksandr Soljenițin, sau Igor Safarevici poate că nu s-au bucurat de respectul pe care l-au avut ideile liberalilor din vest, sau chiar ideile compatrioților lor de astăzi, dar în acele vremuri ei au fost inspirația și speranța poporului.

Aș spune mai degrabă, cred, că și cea mai de succes poveste a regiunii, Polonia, este atât de ignorată. Polonia este diferită de restul pentru că ceea ce s-a întâmplat acolo, atât bun cât și rău, a fost rezultatul unei revoluții autentice și profunde – una care a fost extrem de originală, plină de sclăpișiri ale geniului politic și de eroism autentic, ca și de grosolană autentică și *Schweinerei*. Polonia ne-a arătat că amenințarea sovietică nu era absolută; că puterea sovietică era obosită și își pierdea energie și încrederea în sine; că absența tradițiilor democratice locale puternice nu era fatală; că germanii libertății sub comunism pot fi transformați într-o vegetație luxuriantă de inițiative civice originale și moderne, promotoare ale democrației; și mai recent, a demonstrat faptul că acele controverse legate de nevoia de economie de piață nu trebuie să fie fatale pentru o nouă democrație și pentru conducerea ei.

Marile subiecte de presă din vest îl priveau pe Elțin și dosarele Stasi. Acestea sunt aspectele.

Colapsul comunismului sau *die Wende* ("întoarcerea") a scos la iveală o nesiguranță de idei, de eficiență economică și dificultatea puterii interne de a se integra în societățile unui "socialism cu adevărat existent."

Tirania comunistă, spre deosebire de dictaturile militariste mascate, s-a văzut pe sine și printre extindere și chiar a reușit să întruchipeze utopia. Obstinația unei soarte utopice s-a dovedit fatală cînd legitimitatea regimului a devenit dependentă de realizarea unei predicții și de

veridicitatea unei doctrine – consecință a iluminării, moștenire de durată a comunismului. Când realitatea promisă a eșuat în a se materializa, nevoia de autoritate specific comunistă a fost neavenită și a fost înlocuită fără inspirație și ciudat cu doctrina brejnevistă privind status-quo-ul.

Încă de sfîrșitul anilor '70 blocul sovietic a traversat o criză economică mult mai severă decât marea criză din anii '20-'30. Economia est-europeană încă nu și-a revenit complet. (Din nefericire mulți văd prezenta situație ca rezultat, mai mult decât motivul "întoarcerii").

Conflictelor etnice dintre statele comuniste și cele din interiorul acestora demonstrează că regimul nu a mai fost capabil să realizeze integrarea societății, oamenii au căutat alte focare de identitate decât ceea ce sistemul era dispus să le ofere. Noua etnicitate și protestele proletariene, emigrarea în masă a evreilor sovietici, zborul intelectualilor, revolta neașteptată a culturii populare și permanenta îndrăzneală a grupurilor apărătoare ale drepturilor omului, toate au fost semnale că partidul communist și-a pierdut inițiativa.

Slăbiciunea vechii ordini este, bineînteles, întotdeauna o cauză pentru schimbare; însă slăbirea regimului cu origini revoluționare este cu totul altceva.

Antipatia pentru regimul utopic-revoluționar înseamnă antipatia față de utopie și revoluție. Rezistența față de comunismul înfirziat produce antipatie, nu speranță. Limbajul speranței în mai bine și al unei schimbări radicale a fost eliminat, deasemenea. Est-europenii nu credeau că democrația liberală și capitalismul sunt excelente, și mai degrabă au eșuat ideile vehiculate de bolșevism – idei cum ar fi "egalitate", "comunitate", "datorie civică".

"Delegitimarea" socialismului "real" a urmat fără stabilirea unei noi legitimități, pentru că acea limbă sau discursul despre legitimitate au devenit inaceptabile; au fost iremediabil alterate de către deceniile de minciună.

Majoritatea a fost bucuroasă să scape de regulile unui partid unic, de discursuri răsuflare,

de slugănicie și frică. Dar cei mai mulți oameni – fără o fațune entuziasă dar gălăgioasă a populației – au crezut în noua eliberare care a devenit evident dureroasă: a fost ceva neobișnuit, poate eficient și confortabil, dar în același timp ulitor, au trebuit să se adapteze, să se ridice, să se obișnuiască cu o logică ieșită din comun a noilor victorii, cu vestul și aliații săi locali.

Cu alte cuvinte, ceea ce noi am făcut a fost să eliminăm reminiscențele vechiului regim iar ceea ce ni s-a întîmplat în absența unei noi idei sociale, proprii nouă, a fost capitalismul, care ar trebui să fie chiar mai vechi decât regimul presocialist.

În același timp modernitatea în gîndirea est-europenilor este legată de socialism – toată zona incluzând Boemia, Moravia și Germania de Est, s-a întors frumușel în anul 1945 și capitalismul s-a asociat trecutului. Această întoarcere la trecut nu a fost o revenire la tradiție (ceea ce este local și se întîmplă să fie mai mult rural și feudal dacă burghes și capitalist), dar pentru trecutul istoric al vestului este în același timp prezentul său.

Primirea călduroasă a înfringerii "viitorului luminos", "les lendemains qui chantent" a condus la ceva mai potrivit pentru consumul uman, dar din păcate prozaic, materialist și egoist.

În toamna anului 1989, chiar după ce am fost "reintegrat" în Universitate (lucru care a cauzat o tulburare, mai ales că eu mă ocupam cu campania electorală a alegerilor parlamentare), o tînără studentă mi-a spus: "Ce dorești, profesore? Moralitatea s-a terminat, trebuie să facem față realității."

Am întrebăt-o, "Ce înseamnă adevarata viață?" "Nu cunoașteți? Eu cred că înseamnă bani, putere și sex." Aceasta a fost reversal romanticismului tînăr și mai mult acest lucru este tot ceea ce am auzit pînă acum. Aceasta este un sens al susținelor, al iluziilor pierdute și este ciudat astăzi timp cît nimeni nu pare a crede că vechiul comunism va mai dura.

Dacă dorîți să introduceți cel mai reușit slogan în Europa de Est sigur trebuie să fie "Nu sloganelor!"

De aceea, chiar și naționalismul etnic al extremităților de la începutul anilor '90 a eșuat în final, cel puțin în sensul dorinței pentru nou, comunitatea politică autonomă fiind opozantă a pogromului. A eșuat deoarece naționalismul este, deasemenea, o idee. Socialismul "real" insistă în absolut, în angajament necondiționat, în loialitate afirmată în gura mare, în conformitatea datoriei conducerii. Din acest motiv totala demisie a angajamentului. Ideile care cereau acțiune sunt cu totul nepopulare.

Politica, după părerea unora, înseamnă a nu face politică deloc. Oamenii să nu răspundă cînd sunt chemați la arme, să nu – și plătească taxele și să nu facă donații.

Aceste principii fundamentale sau solidaritatea națională nu pot funcționa cînd o îndoială ultranominalistă cu privire la instituții este dominantă.

Credința în corectitudinea impersonală a instituțiilor (în litera legii; *Rechtsstaat* și cunoașterea lor) este posibilă numai dacă sunteți dispuși să evitați soarta, să credeți că există o biserică în ciuda unui vicar delincvent, să credeți în știință în ciuda unui dascăl biblic, în literatură în ciuda lui Danielle Steel și Barbara Taylor Bradford.

Nu mulți sunt dispuși astăzi să facă acest compromis. Europa estică a intrat în "lumea liberă", într-un moment nefavorabil, dar prosper.

Est-europenii nu fac greșeli, sunt dormici să învețe regulile noii împărtășiri. Ei vor să facă cît mai mult și speră să reușească. În cele din urmă ei încearcă să folosească vechiul regim pentru scopurile lor personale și mașinăria învechită, ruginită trebuie să funcționeze, chiar și aşa. Dar acceptarea și folosirea unui set de circumstanțe, cînd acestea nu par a fi alternativele, nu este același lucru cu credința de a fi "Poți să faci asta aici, este o țară liberă", poate fi întîmpinată cu derută. În același timp est-europenii vor acționa, dacă intimidarea și drepturile lor vor fi încălcate. Este întotdeauna dificil să trasezi linia dintre scepticismul sănătos și nihilismul exagerat. Cred că atitudinile politice post sovietice au o mare doză din ambele.

Instituții pline de principii grandioase, care cer invariabil sacrificii, au fost în mod tradițional distrăse de populațile din mediul rural, neamestecate și neconsultate în legătură cu deciziile luate la nivel înalt.

Compatrioții mei nu cred că leopardul numit stat își va schimba vreodată petele și totuși își vor oferi voturile, mai ales pentru a goni intrușii și a enerva "conducerea".

"El" n-ar trebui să se simtă prea siguri și "ei" nu o fac, ceea ce este încîntător.

Partea negativă a democrației, ca și neîncrederea în modernitate, funcționează de minune. Ca parte pozitivă sunt puține lucruri încurajatoare de spus. Problemele privind democrațile post-sovietice nu constituie nimic nou. Sărăcia, corupția, abuzul de putere, șovinismul și lipsa de simpatie față de nefericitii soartei nu sunt nici ele necunoscute în societățile democratice mai vechi. Dar este un lucru de crezut, așa cum marxiștii au făcut-o (și încă o fac), că acest grup de fapte are o largă răspîndire în societățile împărtășite în clase, dar vor dispărea sub socialism, sau este un lucru de gîndit (așa cum o fac edificiile liberale din lumea întreagă, de la social democrați la neoconservatori) că acestea sunt probleme care privesc reforma și îmbunătățirea vieții morale printr-o reconciliere cu sistemul.

Nu se pune la îndoială faptul că în Europa de est acestea constituie prețul pe care îl plătim pentru singura noutate autentică percepță aici și că nu mai trebuie să tăcem. Orice realitate faptică care poate fi desemnată ca inegalitate economică și politică (există conducători și conduși) este interpretată ca o dovadă că libertatea este o glumă, iar cea mai neînsemnată existență a puterii politice este văzută ca o mărturie că "nimic nu s-a schimbat" (cea mai frecventă declarație în Europa estică, o hiperbolă urmată imediat de o a doua: "niciodată nu a fost atât de rău"). Putem declara că validitatea anticapitalismului radical și a antimodernismului nu este pusă la îndoială. Capitalismul este acceptat ca fiind cea mai onestă și sinceră aplicație a păcatului originar în plan politic.

Democrația liberală în estul Europei este în suferință. Nu există alternativă radicală, cum ar fi militanții islamisti care se ivesc la orizont. Dar este clar că ceea ce a început ca o epuișare, continuă în același fel. Acest lucru își are și părțile lui bune. Există o viziune proaspătă și nesențială a condiției umane și politice, lipsită de seriozitatea privitoare la obligații și patriotism. Discursul politic este deseori foarte amuzant, lipsit de respect, cu o satiră primitivă. Oricum nu putem ignora accentele de disperare.

Odată, am fost întrebat la un post de radio public din Ungaria, dacă eu, ca fost disident, pot spune că sunt fericit acum. Am replicat că democrația este mai degrabă un lucru ciudat, de care să fii bucuros, decât ceva ce aparține fiecărui.

(Traducere de Oana Manolache,
din "Journal of Democracy")

G.M.TAMAS este în prezent profesor asociat la Școala de Relații Internaționale a Universității Georgetown. A fost unul dintre disidenții maghiari de frunte și a scris în samizdat. Fost membru al Parlamentului între 1990-1994. Este autorul, printre altele, al lucrărilor "L' Oeil et la main", "Les Idoles de la tribu", "Masvilag" (The Nether World).

CINE NE CITEȘTE:

Pentru a înțelege realitatea social-politică din România, aşa cum este judecată de analiști, este obligatoriu să citești și Sfera Politicii. Poți fi sau nu de acord cu opinioile expuse aici, dar calitatea analizelor te îndeamnă la un dialog serios cu autori.

Daniel Dăianu

Economist, fost Ministrul de Finanțe

Societatea civilă și democratizarea politică

RĂZVAN GRECU

Știința politică românească, atâtă cît există ea, a dezvoltat o atracție irezistibilă pentru studiile care privesc societatea civilă, abordări care, din nefericire, nu au însemnat în același timp demersuri metodologice și conceptuale consistente, care să privească din punct de vedere științific subiectul. În fapt, în știința politică românească se preferă o abordare a societății civile ca un subiect de sine stătător, ceea ce interesează este însăși societatea civilă și nu relația dintre aceasta și democratizarea sistemului politic, în care prima devine o variabilă explicativă (variabilă independentă) pentru cea de a doua (variabilă dependentă). Aproape toată lumea vorbește despre societatea civilă, puțini despre democratizarea politică și aproape nimeni nu pune această variabilă în relație.

În fapt aceasta este și intenția acestui articol, aceea de a privi influența pe care societatea civilă o are asupra procesului de democratizare. Întrebarea principală la care trebuie să răspundem este aceea dacă în mod necesar existența unei societăți civile puternice produce sau favorizează democratizarea politică, adică deschiderea sistemului către competiție politică și participare publică? Este într-adevăr atât de simplă relația între aceste două variabile încît să putem spune așa cum des auzim în "analizele politice" românești, că prima o determină pe cea de-a doua? Complexitatea acestui binom mă determină să resping asemenea abordări simpliste, care conțin în interiorul lor erori atât de ordin metodologic cît și erori de tip conceptual. Acestea apar din presupunerea că nu există decât un singur tip de societate civilă, că aceasta nu face decât să acționeze în sensul democratizării

politice prin cuantificarea diverselor interese din interiorul societății și transmiterea lor către sistemul politic.

Așa cum voi arăta mai jos, nu toate grupurile care fac parte din societatea civilă împărtășesc valorile democrației politice și cu atât mai puțin acționează în favoarea ei. Mai mult decât atât, manifestările unora dintre ele pun în pericol existența democrației politice, instituțiile ei, procedurile care îi dă consistentă. Prin urmare principala problemă este aceea de a distinge între aceste două tipuri de grupuri pe care societatea civilă le presupune.

DEFINIȚII ȘI CONCEPTE

O bună parte din erorile de abordare din știința politică românească în general sau în studiile despre societatea civilă în special, își au originea în inconsistenta definire a unui concept politic. Așa cum spunea Giovanni Sartori¹, orice definiție este arbitrară, în sensul că ea reprezintă fie o convenție între oameni asupra înțelesului unui cuvînt sau al unui alt lucru prestabilit, fie o acceptiune particulară asupra unei categorii oarecare pe care o persoană o folosește pentru a desemna tocmai acea categorie.

Potrivit lui Sartori, prima este definiția convențională, în timp ce al doilea tip este definiția stipulativă. Definiția stipulativă este mai des utilizată, în special în științele sociale, deoarece ea permite o mai mare libertate celui care o utilizează în demersul său de a conceptualiza o anumită categorie de fapte/lucruri, însă, în același timp, ea

necesită și o puternică precauție metodologică: o dată ce folosim un anumit concept pentru a defini o clasă particulară de lucruri, trebuie să îl utilizăm numai în acest sens. Astfel, analiza metodologică capată consistență, sunt evitate erorile conceptuale și confuziile legate de acestea.

Odată ajunsă în acest punct, este necesar să clarificăm conținutul celor două concepte politice care fac obiectul acestui studiu, să arăt ce înțeleg prin sau în ce sens folosesc termeni ca "democratizare" și "societate civilă". Care sunt definițiile pe care le dă acestor noșiuni în demersul meu?

Potrivit lui Robert A. Dahl², democratizarea este un proces politic prin care un sistem închis (totalitar sau autoritar) se deschide către contestare publică (sau ceea ce Dahl numește "liberalizare politică") și participare politică largă. Prin urmare democratizarea implică ambele variabile independente și nu numai una singură. Huntington consideră că liberalizarea politică este numai o deschidere parțială a regimului autoritar, ea poate fi urmată sau nu de o democratizare pe scară largă, ceea ce denotă că cele două concepte nu sunt identice³. Democratizarea unui sistem politic închis implică o trecere către un sistem politic poliarhic, caracterizat de Robert A. Dahl prin şapte variabile: oficiali aleși, alegeri libere și corecte, sufragiu inclusiv, dreptul de a candida pentru funcții publice, libertatea de expresie, informare alternativă, autonomie asociațională⁴.

Democratizarea politică este un proces politic extrem de complex deoarece el reprezintă rezultatul unor factori care diferă de la un timp la altul, de la o societate la alta. Ca orice proces politic, este puțin probabil ca democratizarea politică să aibă doar o singură cauză principală, ea este rezultatul mai multor variabile care determină deshiderea regimului nondemocratic către o competiție politică și o participare largă a cetățenilor. Eșecul dezvoltării economice a regimului autoritar, modernizarea regimului autoritar, erodarea legitimității liderilor politici ai acestui regim, dezvoltarea unei clase de mijloc puternice,

toate acestea reprezintă factori care determină democratizarea unui regim politic. Însă aceste variabile nu apar întotdeauna în cadrul unui proces de democratizare, ele depind de anumite particularități ale sistemului politic respectiv.

Cum definim însă societatea civilă? Această definire a societății civile este în mod particular importantă deoarece ea este punctul de plecare al unor erori conceptuale considerabile.

Potrivit lui Michael W. Foley și Bob Edwards⁵, există o definiție clasică a conceptului de societate civilă care constă în evidențierea unor rețele dense de asociații civile. Potrivit celor doi autori, există două concepții oarecum distințe asupra argumentului societății civile: prima concepție este elaborată de Alexis de Tocqueville și de moraliștii scoțieni și ea pune accentul pe abilitatea vieții asociaționale de a dezvolta modele ale civismului în cadrul acțiunilor oamenilor într-un sistem politic democratic. Cea de a doua acceptiune, mai apropiată de noi din punct de vedere temporal, este articulată de Jacek Kuron și Adam Michnik, punând accent pe societatea civilă ca sferă a acțiunii care este independentă de stat și, din aceste considerente, este capabilă de o rezistență energetică în fața unui regim tiranic.

O opinie asemănătoare este exprimată și de Aleksander Smolar⁶. Într-un articol publicat în *Journal of Democracy*, acesta susține că: "...aşa cum era folosită în Europa Centrală și de Est, noțiunea de societate civilă avea puține în comun cu marile dezbateri teoretice din operele lui Locke sau Adam Ferguson. A vorbi despre societatea civilă înseamnă să exprimi două curente opuse: prima dimensiune era opoziția față de autoritate, iar cea de-a doua dimensiune este aceea în care societatea civilă era concepută în contradicție cu națiunea, înțeleasă în termeni etnici."

În aceste condiții, clarificarea conceptuală devine extrem de importantă. Chiar și cea de-a doua definire a societății civile conține elemente care trebuie clarificate. Acceptând cea de-a două acceptiune, trebuie să răspundem la întrebarea: sunt toate organizațiile necontrolate de stat părți

ale societății civile? Dacă răspunsul este DA, atunci sunt toate aceste asociații semnificative din punctul de vedere al democratizării politice?

Acceptând această definiție a societății civile, în tradiția intelectualilor est europeni, trebuie să spunem că toate organizațiile și asociațiile controlate de stat fac parte din societatea civilă. Aceasta presupune implicit faptul că pînă și organizații care desfășoară activități ilicite (organizații de tip mafiot, carteluri ale drogurilor, etc.) sunt incluse în această categorie a societății civile. Prin urmare, este necesar să evidențiem acest criteriu de selecție (autonomia față de stat) care trebuie aplicat tuturor categoriilor care fac obiectul cercetării.

Pentru a corela în acest moment democratizarea politică și societatea civilă este necesar să apelăm la distincția pe care domnul Dan Pavel o face între asociațiile civice, asociațiile noncivice și cele anticivice, în ciuda faptului că acest trinom este puțin conceptualizat de către inițiatorul său. În egală măsură, el însă ne permite să evidențiem faptul că nu toate părțile societății civile sunt relevante în procesul de democratizare a unui sistem politic. Mai mult, este de presupus că asociațiile noncivice nu exercită nici un rol în acest proces de democratizare, iar cele anticivice pun în pericol stabilitatea sistemului politic precum și performanța acestuia.

DEMOCRATIZAREA ȘI SOCIETATEA CIVILĂ ÎN SISTEMUL POLITIC ROMÂNESC

Rămîne însă o întrebare al cărei răspuns este în mod particular important: asociațiile civice acționează în cadrul unui regim politic? În opinia mea, răspunsul este "nu". Este adevărat că literatura de specialitate a evidențiat rolul pe care o societate civilă puternică îl joacă în democratizarea unui regim politic nedemocratic. Diferența vine însă din faptul că analizele politice care au stat la baza acestei concluzii au avut ca model sisteme politice autoritare care

experimentaseră anterior democrația politică. Aceste democrații nu au putut fi consolidate din cauza unor factori intrinseci (eșec economic, procentaj redus al populației alfabetizate, existența unor societăți agrare, etc.), fie a unor factori extrinseci (de exemplu intervenția unei puteri străine care determină căderea regimului democratic și instaurarea unui autoritar), însă regimul autoritar nu a putut elimina toate angajamentele sociale preexistente căderii democrației, cum ar fi chiar existența unor asociații civice. În aceste condiții, este de așteptat ca în cazul unei redemocratizări, aceste elemente ale societății civile să joace un rol semnificativ în cadrul acestui proces.

Dar această situație este extrem de diferită de cazul noilor democrații politice din Europa Centrală și de Est. Cu excepția Cehoslovaciei, aceste țări nu au o experiență democratică semnificativă, în sensul că nici una nu îndeplinește cele șapte criterii ale poliarhiei, enunțate de Robert A. Dahl. Din aceste cauze, societatea civilă nu a jucat un rol important în democratizarea sistemelor politice comuniste (cu excepția notabilă a Poloniei, unde Biserica Catolică și Solidaritatea au reprezentat factori decisivi care au determinat deschiderea sistemului către contestare publică și competiție electorală, și parțial a Cehoslovaciei), în cazul cărora cel mai important factor al democratizării l-a constituit pierderea de către Uniunea Sovietică a competiției politice, economice și ideologice cu democrațiile occidentale și în special cu Statele Unite. Rezultatul Războiului Rece a fost principala cauză a democratizării sistemelor politice din fostul lagăr comunist, pe lîngă care acționează diverse alte variabile care ar putea explica acest proces politic.

În cazul României, societatea civilă nu a jucat nici un rol în democratizarea sistemului politic comunist. Prea slabă și foarte puțin articulată, ea nu a putut concura ideologic Partidul Comunist, criticile la adresa sistemului răminînd mai degrabă izolate. Sindicalele erau în totalitate controlate de puterea politică comună, iar Biserica Ortodoxă

a evitat să-și asume responsabilități de genul celor care au determinat Biserica Catolică să devină un agent important al extinderii democrației politice. (De remarcat faptul că Biserica Catolică a jucat un rol deosebit de important în democratizarea sistemelor politice nondemocratice nu numai în Polonia, dar pretutindeni în cadrul celui de-al treilea val al democratizării unde exista o comunitate catolică semnificativă⁷).

Ceea ce este mai important pentru demersul analitic, societatea civilă, în întregul său, nu a jucat un rol determinant în democratizarea sistemului politic românesc nici după căderea regimului comunist. Dacă folosim conceptul de societate civilă în sensul arătat anterior, excludând totodată partidele politice din interiorul acestui concept, observăm că există patru tipuri principale de organizații și asociații civile care pot influența, într-un fel sau altul, procesul de democratizare: asociațiile sindicale, asociațiile civice, asociațiile patronale, Biserica Ortodoxă.

Dacă privim retrospectiv, vom vedea că, exceptând asociațiile civice (dar și acestea puțin numeroase, doar câteva având un succes real între care trebuie amintite Grupul pentru Dialog Social, Alianța Civică, Liga Apărării Drepturilor Omului, Pro Democrația), toate celelalte categorii principale nu numai că nu s-au constituit în factori ai democratizării, dar au adoptat și promovat valori și idealuri contrare democrației politice. Sindicalele, poate cea mai importantă forță socială din ultimii nouă ani, s-au opus sistematic încînderii întreprinderilor nerentabile care provocau pierderi importante economiei naționale, disponibilizărilor de personal în condițiile în care forța de muncă era supradimensionată în raport cu performanța economică a agenților economici respectivi, au solicitat o politică salarială neracordată la eficiența economiei naționale. Toate acestea au însemnat obstacole importante în calea creșterii economice care reprezintă un factor extrem de important în democratizarea unui sistem politic. Asociațiile patronale nu au avut forță necesară de a impune politici specifice în mare parte și din cauza slabei

dezvoltări a clasei politice, iar acțiunile acestora în plan politic au fost firave și lipsite de consistență.

Biserica Ortodoxă este un alt exemplu de parte a societății civile care s-a constituit într-un obstacol în calea democratizării, decât într-un activist al ei. Luările de poziție ale acesteia în probleme ca homosexualitatea (în sensul pedepsirii penale a minorităților sexuale), refuzul ierarhilor săi de a accepta o retrocedare a bunurilor intrate în patrimoniul Bisericii Ortodoxe după 1945 prin dizolvarea arbitrară a Bisericii Greco-Catolice de către regimul communist sau refuzul explicit al modului de viață occidental, considerat degradant și decadent, arată că valorile împărtășite de Biserica Ortodoxă sunt diferite și de cele mai multe ori chiar opuse valorilor și idealurilor democrației liberale.

Dar, cum aminteam mai devreme distincția lui Dan Pavel, societatea civilă are și o puternică componentă anticivică. Organizațiile de tip mafiot, cartelurile drogurilor, grupările teroriste, chiar piața neagră devin manifestări nedorite, dar reale ale societății civile din cauza faptului că ele nu se supun autorității statale. Aceste organizații și asociații nu numai că nu exercită nici un rol în procesul de democratizare, însă de cele mai multe ori ele pun în pericol stabilitatea sistemului politic democratic și performanțele instituționale ale acestuia.

CONCLUZII

A susține că societatea civilă este esențialmente un factor care acționează în sensul democratizării unui sistem politic este o eroare. Societatea civilă devine o variabilă a democratizării în momentul în care elementul civic devine preponderent, iar cele noncivice și anticivice sunt slab reprezentate. În aceste condiții putem vorbi despre o relație directă între societatea civilă, democratizare politică și democrație politică.

În România, societatea civilă va deveni un actor al democratizării în momentul în care valorile democrației liberale vor fi și valorile împărtășite de mare parte a asociațiilor și organizațiilor care

o compun. Până atunci însă, este necesar să păstrăm anumite precauții conceptuale în privința celor două variabile.

Note:

¹ Vezi Giovanni Sartori, *Theory of Democracy Revisited*, Chatham House, New Jersey, pp. 257-260

² Vezi Robert A. Dahl, *Polyarchy: Participation and Oposition*, New Haven and London, Yale University Press, p. 5-6

³ Vezi Samuel P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman and London, Oklahoma University Press, p. 9

⁴ Vezi Robert A. Dahl, *Democracy and Its Critics*, New Haven and London, Yale University Press, p. 220

⁵ Vezi Michael W. Foley, Bob Edwards, "The paradox of Civil Society", în *Journal of Democracy*, iulie 1996, vol. 7, nr. 3, pp. 38-52

⁶ Vezi Aleksander Smolar, "From oposition to Atomization", în *Journal of Democracy*, ianuarie 1996, vol. 7, nr. 1, pp. 24-38

⁷ Pentru rolul jucat de Biserica Catolică în cel de al treilea val al democratizării, vezi Samuel P. Huntington, op. cit.

CINE NE CITEȘTE:

Sunt deosebit de mulțumit de câte ori deschid "Sfera Politicii". Înținta revistei, sobrietatea și profesio-nalismul ei, numele prestigioase ale colaboratorilor, tematicile actuale, reprezintă adevărate îndemnuri la o lectură interesantă.

ANDREI CHIRICĂ

Andrei Chirică

Președinte S.C. MobilRom S.A.

Penitenciarul special Caransebeș

23 August 1944

PAVEL CÂMPEANU

Aşa cum mi-a rămas întipărītă în amintire, ziua de 23 august 1944 s-a scurs în închisoarea Caransebeş fără întîmplări aparte, sub semnul rutinei penitenciare. Toaca deșteptării în zori, deschiderea, golirea matinală a tineturilor, toaleta la pompa din curte în răcoarea dimineții, corvezile obișnuite, munca în ateliere, pauza de prînz cu ciorba al cărei merit de căpetenie era temperatura, plimbarea prin aerul prematur tomnic, din nou atelierele, cina – copie fidelă a prînzului – și la 5 după amiază, în plină lumină, închiderea. Apoi o seară ca oricare alta, urmată de stingerea reglementară la ora 9 – debutul unei nopți care începea în captivitate și avea să ia sfîrșit în libertate.

Profundul somn juvenil, compensind în felul său deficitul alimentar cronic, m-a împiedicat să aud izbucnirea vînzoalei de pe coridoare, despre care mi s-a povestit mai tîrziu... Ceea ce m-a smuls din brațele lui Orfeu nu a fost vorbăria vecinilor de celulă, deja treziți, ci detunătura masivei uși metalice trîntite de gardianul Marina, singurul bucureștean din corpul de pază, și răcnetele lui indistincte. Înfișul vestitor al ieșirii din temniță a fost un temnicier.

Din zarva care domnea am înțeles că Antonescu fusese arestat, că se formase un nou guvern și că, îndată după constituire, acest guvern dăduse un decret de amnistiere a deținuților politici. Dobîndisem această calitate în 1944, dar în nici un moment după aceea nu contasem că voi rămîne întemnițat toți cei 25 de ani la care fusesem condamnat. Eliberarea era un moment prevăzut cu o certitudine evident gratuită, și deci așteptat. Ca și certitudinea morții, el ne-a luat totuși prin

surprindere. Dovadă: reacția noastră individuală, precum și cea a organizației, la acest soc pozitiv. Caracteristicile definitorii ale acestei reacții au fost omogenitatea și sensul ei. Este vorba despre reacțile unui grup cuprinzînd circa 150 de bărbați maturi cînd văd îndeplinindu-li-se un vis pe care l-au nutrit ani de-a rîndul. Sensul acestei reacții este dat de paradoxul ei. Uniți prin starea de captivitate, era firesc să fim despărțiti prin ivirea stării de libertate. De-a-lungul anilor ne deprinsesem să facem fără șovăire ceea ce șefii organizației ne spuneau că trebuie făcut și să nu facem ceea ce ne spuneau că nu trebuie făcut. Brusc, la 23 august, puși în fața unei opțiuni hotărîtoare, nimeni nu ne mai spunea nici ce trebuie nici ce nu trebuie să facem. Treziți peste noapte în fața porții deschise, gestul cel mai firesc al fostului pușcăriș ar fi fost să se avînte prin ea și să-și piardă urma...

Nici unul – dar absolut nici unul – dintre cei 150 de pușcăriși nu a avut acest gest firesc. Prin această omogenitate a comportamentului nefiresc grupul nu reacționa ca o multitudine de indivizi, ci ca o organizație. Odată cu fiecare dintre noi supraviețuia condiției de captivitate și organizația creată tocmai pentru a controla această condiție. Toți rămăseserăm pe loc; corurile improvizate, care celebrau evenimentul, sunau bizarre între zidurile asociate prin obișnuință ambianței acustice a liniștii. Concomitent domnea un freamăt general: gardienii-furieri ne completau un soi de adeverințe de eliberare, magazionerii scotoceau prin rafturi după obiectele personale care ne fuseseră reținute la întemnițare, un dute-vino frenetic agita cele două curți, dar numai pînă

la poartă, care continua să stea zadarnic deschisă. La un moment dat pe cer apăruse o mare escadrilă de avioane ale căror însemne nu le putusem identifica, dar care își continuau zborul spre vest. "Se duc să bombardeze Timișoara" – își dădeau cu părerea unii dintre noi, dar sigur era că nu veniseră să bombardeze Caransebeșul. Mai tîrziu Timișoara desculse în mijlocul nostru sub forma cîtorva civili fercheși dintre care unul – al cărui nume nu mi-l amintesc – ne informă că el este noul prefect al județului Timiș Torontal – noi ne găseam însă pe teritoriul județului Caraș Severin. Vizita părea lipsită de orice scop practic, iar vizitatorii afișau un aer de condescendență care, indiferent de intenții, părea cel puțin deplasat.

După plecarea timișorenilor, fără ca nimene să ne fi convocat, ne-am trezit adunați în curtea cea mare, de plimbare, împreună cu reprezentanții administrației: directorul Gheorghe Dumitrescu – Gogu –, contabilul Litera, primul gardian Turcu. Din partea conducerii organizației erau de față Chișinevschi – Ioșca, și P. Bondarenko – Pantușă, nu însă și șeful suprem – Teohari Georgescu. Problema în discuție: cum plecăm spre București. Ideea directorului era pe cît de puțin ingenioasă, pe atît de practică: trebuie mers la gară și solicitat o garnitură. Venită din partea lui – recunoscu directorul – o asemenea intervenție ar fi avut mai puțini sorti de izbîndă decât dacă ar fi venit din partea noastră. Căutîndu-l cu ochii pe cel mai potrivit negociator privirile lui se oprîră asupra mea. Această tentativă a administrației de a prelua inițiativa pe care organizația o păstrase cu strășnicie nu putea fi tolerată. Așa încît Bondarenko i-o rețează scurt directorului dîndu-i misiunea de a discuta cu șeful gării lui Bercu Feldman. Preferința nu era de ordin personal și nici prea fericită: figura prenumită semitică a lui Bercu ar fi putut să nu-i faciliteze tratativele cu oamenii cefereului.

Mult mai greu decât persoana negociatorului atîrnă însă faptul că un astfel de tren nu avea cum să fie obținut – și încă de la o zi la alta – de șeful unei neînsemnate gări provinciale. De aici o nouă și cîtuși de puțin simplă problemă: unde

și în ce condiții vom aștepta venirea speratului tren? Grupul s-ar fi putut dizolva prin împrăștierea spontană a membrilor săi, dar și prin separarea lor organizată. Independent de mecanismul ei, despărțirea grupului ar fi însemnat practic sfîrșitul organizației, iar organizația, întotdeauna prezentă, promptă și autoritară, nu dădea nici un răspuns clar acestei chestiuni vitale, de care nu depindea numai menținerea ori pieirea, ci și implicarea ei în evenimentele la scară națională care vor urma.

Pentru a străbate împreună acest unpredictibil interval de așteptare puteam fie să rămînem mai departe în clădirea închisorii, fie să ne căutăm un alt adăpost – de pildă la fabrica de mobilă Mundus-Borlova pentru care lucrasem și al cărei inger sef, pe nume Lang, era un simpatizant al P.C.R. Părăsirea Penitenciarului ar fi reprezentat o măsură de prodență, rămînerea pe loc comportind serioase pericole. Așa de exemplu, însuși decretul amnistierii noastre nu putea avea mai multă autoritate decât guvernul care îl emisese și care dispunea de un control cu totul deficitar asupra zonei unde ne aflam și unde, de pildă Aradul, trecuse în repetate rînduri din mîinile Wehrmachtului în cele ale trupelor române. La poarta închisorii s-ar fi putut ivi un detașament rătăcit al armatei germane, ori o unitate românească sub comanda unui ofițer fidel lui Antonescu, ceea ce ar fi putut face din Caransebeș în august teatrul unui masacru asemănător celui săvîrșit la Rîbnița în martie. Totodată prezența noastră bine cunoscută în acel punct ar fi putut atrage asupra Penitenciarului bombele aviației germane – dacă nu cumva chiar pe ale celei americane.

Puși în fața acestor alternative puțin ispititoare, complicate de un inexplicabil vacuum decizional din partea conducerii organizației, în loc să pornim spre libertate, încotro ne-ar duce ochii, fără ca nimeni să ne-o ceară, noi continuam să dormim în aceleasi celule, să savurăm limpidele ciorbe ale lui Tânase Borțoi și să trimitem emisari după emisari la gară. Organizația continua astfel să existe prin comportamentul spontan al membrilor săi și înceta să existe prin faptul că acest

comportament nu reprezenta executarea unei comenzi transmise de conducere. Situația îi dădea dreptate lui Lenin: spontaneitatea este contrarevoluționară.

Este evident că în acele zile hotărîtoare conducerea organizației nu s-a ridicat la înalțimea împrejurărilor. Ea nu a adoptat nici o decizie clară cu privire la ceea ce aveam de făcut în momentul unei cotituri istorice, altminteri mult aşteptate; ea nu a inițiat nici o modificare în mecanismul decizional netrecînd de la dezbatările conspirative, în cerc închis, la consultarea deschisă, pe față, a tuturor membrilor organizației – în acele zile de inactivitate forțată nu s-a ținut nici măcar un miting în care să convenim împreună asupra felului cum urma să acționăm. Mai mult decît atât: aşa cum aveam să aflu întîmplător, absența lui Teohari Georgescu de la prima discuție cu directorul se datora faptului de necrezut că el plecase din închisoare fără să ne anunțe ori să ne dea vreo explicație ori să ne spună un cuvînt de despărțire, însotit de Ion Vințe și de Papa Ilie, un ceferist bănățean, șeful organizației părăsise organizația ducîndu-se la Timișoara de unde nu a reapărut decît mai tîrziu, la București. În acel moment de cumpăna cele două mari organizații ale ccomuniștilor închiși erau astfel ambele părăsite de șefii lor supremi: cea din Tîrgu Jiu de Gheorghiu-Dej care evadase cu câtva timp înainte și cea de la Caransebeș de Teohari Georgescu, despre a cărui stranie dispariție nu am mai auzit vorbindu-se niciodată.

Rămînerea noastră pe loc în pofida acestor împrejurări nu se putea datora hipertrofierii reale a simțului nostru de disciplină, întrucînt nimeni nu ne dăduse o astfel de dispoziție; nu putea fi vorba nici despre dorința de a săvîrși un act de eroism, căci rămînerea într-o închisoare pe care aveam libertatea de a o părăsi nu avea în sine nimic eroic. Îndărâtul acestui comportament paradoxal se ascundea resorturi psihologice caracteristice acestui grup care avea să-și pună pecetea asupra istoriei naționale din următoarele decenii. Dintre posibilele motivații ale acestui comportament nu ar trebui omise:

- (1) Dificultatea – dacă nu chiar imposibilitatea – de a găsi o soluție alternativă, individuală ori colectivă, cu șanse de a se dovedi operațională: un alt adăpost cît de cît sigur, un alt mijloc de a părăsi Caransebeșul, alte resurse de hrana. Cel mai neîndoelnic obstacol era unul de ordin logistic, nu politic.
- (2) Inerția – deprinderea noastră cu cadrul fizic al închisorii și cu intergrarea în rețea relațiilor umane îngăduită de acest cadru.
- (3) Sub șocul răsturnării dictaturii militare resurecția impulsului mesianic inițial, manifestat ca nevoie de convertire a biografiei în generator a ceea ce părea un nou curent istoric.
- (4) Trecerea, gîndită sau nu, a organizației de la țelul defensiv al supraviețuirii și ieșirii din captivitate la obiectivul ofensiv al dobîndirii controlului în partid și în stat. Decurgînd din prelungitul exercițiu al obedienei automatizate, atrofierea facultății noastre individuale de a lua decizii proprii. Pe acest fond principali stimuli ai comportării noastre ar fi fost inerția și imitația.

(continuare în numărul viitor)

Fragment din lucrarea "Ceaușescu: anii numărătorii inverse", în curs de elaborare

Pavel Câmpeanu, sociolog, Director Executiv al Centrului Independent pentru Studii și Cercetări Sociale, profesor la Universitatea București. A devenit membru al P.C.R. înainte de al doilea Război Mondial. A fost arestat și închis. Printre lucrările sale se numără analiza sociologică a societăților staliniste în patru volume: *The Sincretic Society, The Origins, The Genesis și Exit*, publicate în SUA între 1980-1990.

GENERAL ADVERTISING HOUSE

SOLUȚII MULTIMEDIA

DTP & PREPRESS

TIPOGRAFIE

ACEST SPAȚIU POATE FI AL DUMNEAVOASTRĂ

Pentru relații ne puteți contacta la sediul Redacției

Politica externă

Kosovo: Efecte globale (II)

MIHAI MUŞET

III. Avansarea Tranzitiei?

Un alt produs benefic al evenimentelor din Kosovo, se argumentează, este faptul că expunerea în opinia publică mondială a unui guvern retrograd, criminal, și anacronic convinge țările în tranzitie că metodă optimă de a își satisface electoratul este să urgenceze reforma politică spre democrație și cea economică spre piață liberă. Argumentul continuă că rolul acestor eforturi este integrarea în familia națiunilor progresive prin adoptarea unui concept elastic de naționalism. Teoretic, bazele acestui argument sunt solide—democrația și piața liberă creează bazele progresului—dar ignoră elementul naționalist care permite impulsionarea tranzitiei și care captează energia maselor, mai ales în fazele incipiente. Practic toate modelele de tranzitie bazate pe economie de piață au fost susținute inițial de un naționalism acerb—vezi spre exemplu țările din Asia de Est—iar tentativele de a diminua culoarea națională a economiei de piață au dus la instabilitate politică și răsturnări de guvern. Pe de altă parte, criticele adresate exceselor naționalismului sunt binevenite, dar, deși îi accelerează degradarea politică, tind să nu îi rezolve cauzele. Rezultatul final este că dialogul asupra problemelor naționalismului dispare din spectrul politic dar apare în subteran unde își nutrește hibizii: violența și ura etnică. O soluție a evenimentelor din Kosovo trebuie să eliminate etichetarea “naționalismului” drept diavol al tranzitiei și să i se permită să contribuie la dialogul de pe scena politică.

Un argument mai realist asupra tranzitiei ar expune că atât democrația cât și economia de piață au minusuri și nu oferă soluții pentru rezolvarea

unor probleme caracteristice tranzitiei. Dialogul tranzitiei ar fi mai sincer dacă ar include soluții sau chiar lecții trase din experiențe negative în rezolvarea problemelor sociale de distribuire a inventarului și venitului național, și ale serviciilor de bază. Spre exemplu, o economie de piață unde puterea de cumpărare a populației este redusă—o situație omniprezentă în tranzitie—prezintă capcane care duc spre polarizarea economică a societății. Similar, capitalului uman sacrificat pe altarul productivității are efecte nocive pe termen lung inclusiv criminalitate crescută, slabirea unității familiei, reducerea gradului de educație, și implicit, dar ironic, reducerea productivității. La fel se poate arăta că democrația însăși poate fi o sursă de instabilitate. Nu este o nouătate că populismul parlamentar poate împinge o țară către conflict—DUMA a votat covîrșitor pentru trimiterea de armament în Balcani—sau poate deveni un vehicul de perpetuare a injustișiei sociale—drepturile minorităților etnice nu pot fi obținute prin procese pur majoritar democratice. Cu cîteva exceptii, toate țările în tranzitie acceptă că democrația și piața aduc prosperitate, ele însă nu beneficiază din repetarea lozincilor. Efectele perverse ale tranzitiei trebuie să fie cunoscute și corectate pentru a-i face progresele ireversibile.

IV. Relevanța Legii Internaționale

Aspectul cel mai îngrijorător al evenimentelor din Kosovo este acela legal. Juriști și politicieni arată că legea internațională a fost violată de un grup format din cele mai puternice națiuni din lume, argumentând apoi că legea internațională va avea un rol mai redus în relațiile

Sfera Politică

dintre națiuni. Se mai arată că pierderea încrederii în asigurarea că teritoriul unui stat rămîne sacru pentru **toți** membri comunității internaționale are efecte enorme asupra dorinței sincere de a participa în bună credință într-un astfel de sistem. Premiza argumentului este în esență corectă. Cu toate acestea, considerăm că este prematură concluzia asupra rolului global al legii internaționale.

Începînd cu secolul XVII, mobilul predominant al legii internaționale a fost facilitarea și protejarea schimburilor comerciale și economice. Aceași rațiune constituie și acum un pilon major care menține legea internațională. Pe de altă parte, considerînd că nu are nici un mecanism care să o pună în aplicare, legea internațională a depins constant de realitatea politică, lucru ce i-a și permis să supraviețuască și să se dezvolte. Primul război mondial a demonstrat că un climat de pace contribuie la predictibilitatea și viabilitatea unui sistem economic mondial. Trauma și pierderile enorme de vieți din cel de-al doilea război mondial au convins că agresiunea trebuie opită ca mijloc de soluționare a disputelor și a dus la formarea Organizației Națiunilor Unite și a Consiliului de Securitate. Carta ONU a impus o prohiție absolută împotriva oricărei intervenții militare neautorizate de Consiliul de Securitate. Bun sau rău, ONU a prevenit un al treilea război mondial pentru mai bine de jumătate de secol și a dovedit că divergențele dintre națiuni pot avea și soluții nemilitare. Principiul neagresiunii, deci, a înlocuit interesele comerciale și economice, devenind elementul central al legii internaționale. Sistemul ONU a avut și continuă să aibă critici, este însă axiomatic astăzi că acte de intervenție militară sau amenințare cu folosirea forței, neautorizate de Consiliul de Securitate, violează legea internațională.

Tot al doilea război mondial a demonstrat că actele barbarice ale unui suveran nu se bucură de imunitate, nu sînt prescriptibile și pot fi pedepsite de comunitatea internațională. Cu toate acestea, pîna la Kosovo, nu s-a rezolvat problema dacă intervenția militară în scopuri umanitare dar

neautorizată de Consiliul de Securitate, violează legea internațională. Cum va decide Curtea Internațională de Justiție această cîștiune? În baza Cartei ONU, se pare că da, pe principii politice, se pare că nu. Respectînd nevoia de a balansa legea și realitatea politică, Curtea Internațională de Justiție va lua o decizie care probabil va evita să aprobe intervenția neautorizată dar va găsi sau va crea o excepție aplicabilă numai situației din Kosovo. O astfel de decizie ar fi sensibilă la realitatea unei lumi suprasaturată cu arme și cu destule motive ca să le folosească, dar ar respecta și realitatea că violări grotești ale drepturilor omului, deși în scădere, pot fi foarte greu digerate în orice sistem juridic civilizat. Se pare că politicul va prevala și de acea și criticile asupra viitorului legii internaționale.

Viitorul legii internaționale nu depinde însă nici de devierea unui grup de națiuni de la norme observate și nici de o decizie juridică, fie ea și nefavorabilă. În primul rînd, evenimentele din Kosovo au fost eventual rezolvate prin rezoluție adoptată de Consiliul de Securitate, așa cum cere și Carta ONU. În aceste condiții, aprobarea *ex post facto* de către comunitatea internațională a unei intervenții militare îi camuflează stigma ilegalității și, implicit, valoarea de precedent. În al doilea rînd, legea internațională are mai multe aspecte în afara stabilității, e drept nu la fel de importante, dar care au rămas neafectate de evenimentele din Kosovo. Comerțul, mediul înconjurător, investițiile, finanțele, activitățile criminale supranatională, chiar și drepturile omului, sunt arii ale legii internaționale care atrag participarea interesată a tuturor țărilor din comunitatea internațională. În ultimul rînd, procesele globalizării forțează *nonens volens* colaborarea între țări în activități de interes reciproc. Deși confidența în legea internațională a fost subrezită, confidența într-un sistem internațional de dialog și cooperare nu a fost afectată substanțial, ceea ce face hazardată opinia despre un rol diminuat al legii internaționale în relațiiile dintre națiuni.

Evenimentele din Balcani au intrat într-o

nouă fază, care îmbină aspecte militare, etnice, politice și umanitare. Totodată, există o rezoluție aprobată de Consiliul de Securitate printr-un compromis militar și economic între NATO și Rusia. Prin urmare situația este extrem de complexă. Stabilitatea Balcanilor, și aşa precără, depinde aproape exclusiv de respectarea compromisului, care include menținerea frontierelor, integrare etnică și protecție echidistantă. Există pe de altă parte condiții propice pentru ca NATO să accepte un compromis în afara Consiliului de Securitate, compromis care include cel puțin noi frontiere și/sau separare etnică. Un astfel de compromis poate genera în Balcani un eveniment major și pentru secolul XXI.

B. Implicații Regionale

I. Stabilitate Tensionată

După evenimentele din Kosovo, termenul "tensionată" descrie adevarat stabilitatea regiunii Europei Centrale și de Est. Motivele acestei tensiuni sunt solidificarea sau chiar augmentarea diviziunilor între pozițiile politice și economice ale țărilor care au avut succese în procesele de integrare Euroatlantică și cele pentru care integrarea a rămas un obiectiv distant sau opac. Cu toate acestea trebuie menționat că aprobarea intervenției NATO în Kosovo a fost redusă în toată regiunea indiferent de stadiul tranzitiei. În Ucraina, România și Bulgaria, țări unde segmente majoritare ale populației s-au împotrivațit intervenției, guvernele au militat pentru soluționarea politică a divergențelor. În Cehia politicieni proeminenți au criticat acțiunea, în Polonia numai jumătate din populație a fost de acord, iar în Ungaria sprijinul pentru NATO a fost exprimat prin retorică referitoare la situația minorităților maghiare în regiune, nu tocmai un impuls pentru țările NATO în Kosovo. Similar, observăm că momentul Kosovo a survenit atunci când toate guvernele din regiune, cu excepția celui din Belarus, și-au exprimat opțiunile clare și necondiționate pentru integrare militară și economică. Efectul Kosovo în regiune a fost creșterea în popularitate a forțelor politice din

opozitie (proces început în unele țări chiar înainte de Kosovo), un factor care ilustrează volatilitatea politică de ansamblu și opțiunile neclare ale electoratului. După Kosovo, reînigorarea forțelor naționaliste sau de stînga pe fundalul diviziunilor existente în regiune a ridicat un obstacol în plus în calea proceselor de tranzitie și integrare, procese pe care intervenția din Kosovo, teoretic, ar fi trebuit să le promoveze.

Argumentele ridicate acum cîțiva ani împotriva integrării eșalonate a țărilor din regiune, atât în contextul NATO cît și cel al Uniunii Europene, s-au dovedit corecte; umbrela securității militare s-a deschis incomplet, exacerbând **fobia asimetriei** de stabilitate, iar economiile din afara NATO, cu excepții minore, fac cu greu față datorilor externe, lipsei de produse competitive, și ineficienței structurale, provocînd apeluri protectioniste. Linia NATO trece prin mijlocul regiunii, forțînd țările din afara NATO să evaluateze decizii pe care nici un politician rațional nu le poate explica electoratului: integrarea în NATO prin forțe proprii înseamnă înfirierarea îmbunătățirii nivelului de trai, în timp ce noul concept strategic al NATO aruncă umbre lungi în regiune datorită problemelor pe care NATO și-a propus pe viitor să le rezolve: terorism, migrație, drepturile omului. Deoarece investițiile din regiune sunt inegale, creînd linii clare de demarcare în productivitate și infrastructură, pe lîngă frustrarea populației față de eșecurile în menținerea nivelul de trai, se ridică problema dacă NATO poate în mod realist încuraja pe cei din afară să continue eforturile militare pentru a fi admiși. Mult mai realistă ar fi constatarea că, după Kosovo, aspiranții la NATO sunt evaluați pe criterii predominant strategice, afinitate politică minimă, și tendințe, nu certitudini, de liberalizare economică, adică aceleași criterii de extindere din anii '60. Aceste criterii sunt diferite de cele promovate la Madrid în 1997, de unde și problema de credibilitate a NATO: dacă poate răspunde uniform la problemele stabilității regiunii.

În contextul securității economice, deși procesul de integrare economică este teoretic

deschis, nici granițele Uniunii Europene nu apar primitoare, iar urgențele economice din regiune riscă să destrame sprijinul social al reformei. Profilul economic al regiunii—decalaj tehnologic, forță de muncă educată, complexitate redusă a serviciilor, agricultură în relansare—face ca succesul în integrarea economică să depindă de retehnologizare, menținerea relativă a protecțiilor sociale, extinderea serviciilor din economie, și acces la piețele alimentare. Deoarece Uniunea Europeană nu poate acorda acces nelimitat la piețele alimentare pentru că și-ar destrăma echilibrul social intern, succesul tranziției economice a regiunii s-a măsurat prin valoarea și profitabilitatea investițiilor raportate la volumul economiei. În felul acesta, țările care nu au avut succes în a atrage investiții au depins în mult mai mare măsură de agricultură, o lipsă de alternative care a transformat integrarea economică din soluție în adicție. Obsesia că integrarea economică poate rezolva problemele tranziției a fost speculață de către forțele de opozitie—indiferent de orientarea lor politică, care au expus abuzurile privatizării, corupția actului de guvernămînt, și perpetuarea nedreptăților sociale, dar care, atunci cînd li s-a oferit șansa, nici ele nu au putut promova programe economice viabile. La acest mediu economic depresat s-au adăugat în ultimile luni pierderile ocasionate de evenimentele din Kosovo, accentuîndu-se necesitatea intervenției economice. S-a ajuns astfel la intervenția Uniunii Europene, intervenție care va atrage noi critici cu privire la diminuarea suveranității economice și a portului producătorilor domestici.

Prin urmare, tensiunea din regiune se traduce pe plan intern într-un dialog despre credibilitatea NATO de a asigura stabilitatea regiunii, inclusiv țările încă neintegrate, și despre costurile politice și economice impuse de modelul de suveranitate diminuată al Uniunii Europene, în condițiile în care integrarea economică regională este un proiect care poate dura mai mult de un deceniu.

În paralel cu rolul din Kosovo, NATO este

factorul principal de stabilitate al regiunii. Acest factor de stabilitate este acceptat chiar și de forțele politice de extremă stîngă. Prin urmare, succesul NATO în regiune depinde în mare măsură de capacitatea alianței de a acționa neutru și de a nu fi atrasă în conflicte false. Neutralitatea implică tratarea în mod egal a surselor de conflict dinăuntrul și din vecinătatea alianței, iar conflictele false sunt cele care implică rezolvarea unor segmente mai puțin importante ale securității fără a rezolva interesele alianței. Spre exemplu un conflict în Peninsula Iberică este o sursă de instabilitate precum unul din Balcani, iar un conflict etnic din Cipru nu ar afecta interesele alianței, deci ar fi un conflict fals.

Capacitatea alianței de a naviga independent de curentele politice ale celor 19 membri ai săi va fi testată atât în Kosovo cît și în restul regiunii. După Kosovo, NATO nu trebuie să cadă în capcana de a pedepsi pe cel învins. Sfîrșitul primului război mondial a estimat greșit că subjugarea unui focar de conflict poate anihila șansele unui nou conflict. Din contră, tratamentul umilitor al unui popor a pus sămînta unui nou conflict, cu rezultate devastatoare. După cel de-al doilea război mondial, Germania a fost integrată militar și economic, eliminînd tensiunile din vestul Europei. Leția conflictelor Europene ale secolului XX dictează că Iugoslavia trebuie pusă în rîndul popoarelor din zonă numai prin ajutor democratic și economic, lucru care ar arăta față umană a învingătorilor, nu prin intervenție assertivă în opțiunile politice, act care ar inflama mai mult sensibilitățile naționale. Situația din Balcani prezintă oportunități istorice de a pune capăt conflictelor care au măcinat Europa două milenii, și NATO poate contribui substanțial la acest eveniment.

Pe plan regional, prioritatea NATO este de a identifica forțele de stabilitate ce umplu vidul creat de extinderea limitată a NATO într-un spațiu părasit succesiv de Tratatul de la Varșovia, Uniunea Sovietică, și chiar și de Rusia, și de a izola aceste forțe de fluctuații politice. Reînnoirea garanțiilor de securitate date în timpul evenimentelor din

Kosovo poate satisface nevoia NATO de a proiecta o imagine de neutralitate. Pe de altă parte, NATO trebuie să identifice conflictele false de-a lungul noilor frontiere, cum ar fi de exemplu restricțiile în traficul de persoane și bunuri, contrabandă, sau tratamentul inegal al grupurilor etnice din zonă. Tentativa de a soluționa expeditiv sau de a elimina aceste probleme, datorată impulsului noilor membri de a demonstra populației autohtone valoarea nouului lor statut internațional, trebuie controlată.

Similar, pentru a calma aceste noi surse de instabilitate, NATO trebuie să intensifice participarea în metodele alternative de integrare militară prin exerciții comune și chiar participare într-o forță armată europeană. Proiectul Uniunii Europene de a stabili o armată multinațională nu trebuie bazat pe premiza că numai cetățenii Uniunii pot asigura personalul necesar. Asimetria stabilității din regiune poate fi contrabalansată prin prezența uniformelor non-NATO într-o armată pur Europeană. Stabilitatea regiunii este servită mai bine de o relație complementară, nu colineară, între NATO și Uniunea Europeană. Similar, considerăm că relația NATO cu Rusia, întreruptă brusc datorită evenimentelor din Kosovo, face parte integrală din izolarea surselor de stabilitate din regiune de fluctuații politice. Modul în care acțiunile NATO în perioada de după evenimentele din Kosovo sunt percepute în regiune va dicta dacă NATO poate asigura stabilitatea regiunii. Granița NATO trebuie să inspire încredere, să rămînă transparentă, și să reprezinte accesul la stabilitate, nu monolitul puterii militare impenetrabile.

În ceea ce privește dialogul intern asupra implementării unui model al suveranității diminuate sprijinit de Uniunea Europeană, el trebuie purtat cu precădere cu și între partidele naționaliste. În secolul XX, partidele naționaliste au promovat ideea că bunăstarea naționii aduce bunăstare individuală. De aceea, dialogul nici nu poate să înceapă fără a identifica limitele doctrinei naționaliste, chiar și în cazul în care nu duce la excese. Deasemenea, naționalismul în contextul European Central și de

Est poate fi comparat cu cele din Asia sau America de Sud pentru a-i determina atribuțile de flexibilitate sau perisabilitate. Totodată, dialogul poate stabili dacă și cînd naționalismul poate fi anesteziat prin stimulenți economici, sau dacă și cum îi pot fi suspendate excesele într-o societate democratică. În mod cert, un model al suveranității diminuate are un preț politic și economic pe care țările din regiune trebuie să-l cunoască. Numai cînd acest preț este cunoscut, se poate dialoga despre implementarea unei suveranități diminuate, despre subvenționarea ei internă prin compromisuri politice și economice, sau despre intervenția organizațiilor internaționale. Un preț minim al suveranității diminuate poate elimina tensiunile în perioada premergătoare integrării în Uniunea Europeană.

II. Pragmatism în Promovarea Drepturilor Minorităților

Am arătat mai sus că evenimentele din Kosovo nu au avut efectul de a avansa drepturile omului pe plan global. Nici pe plan regional Kosovo nu a avut efectul de a debloca forțele care le împiedică progresul. Deși ultimul deceniu a schimbat enorm conținutul drepturilor individuale și politice, complexitatea și realitatea regiunii nu permit încă progrese spectaculoase în aria drepturilor minorităților, aspect care menține subiectul pe agenda politică a tuturor țărilor din regiune. Este adevărat că militantismul a învins în Kosovo, în regiune însă situația este alta.

În primul rînd, violările grave ale drepturilor minorităților din Kosovo dinainte de conflict nu pot fi comparate cu situația lor în alte zone din regiune. Spre deosebire de restul regiunii, unde drepturile minorităților au făcut progrese în anii '90 sau cel puțin s-a recunoscut importanța respectării lor într-o societate democratică, în Kosovo a avut loc un proces invers. Acest proces a început înainte de terminarea războiului rece prin revocarea statutului de autonomie al provinciei și a continuat în acest deceniu prin eliminarea succesivă a drepturilor politice, economice, și, în

ultimă fază, a celor culturale. Este remarcabil că scîntea conflictului nu a fost dată de lipsa drepturilor economice și politice, care, în ciuda eliminării lor, s-au manifestat într-o oarecare măsură prin instituții paralele, ci de eliminarea educației elementare și inchiderea școlilor în limba maternă, pentru care nu existau structuri paralele. Ignorînd violarea gravă a unui drept elementar, înțelepciunea acestui act politic, care a pus și lăsat în stradă segmentul cel mai radical al unei minorități deja frustrate, trebuie privită cu mult scepticism. Este clar că o situație comparabilă cu cea din Kosovo nu există în regiune. În niciuna din celelalte țări din regiune nu au existat acțiuni guvernamentale sau propunerile de suspendare a autonomiei sau a drepturilor minorităților. Din contră, procesele de garantarea drepturilor minorităților au început concomitent, și drept cu velocitate diferență, cu cele de reintroducere a libertăților individuale masacrante de sistemul comunist. Ambele procese sunt în faze diferențate, dar nu pot fi comparate cu situația din Kosovo. În absența unei situații similare cu cea din Kosovo, principiul proporționalității ne convinge că în Europa Centrală și de Est nu se poate justifica militantismul în rezolvarea drepturilor minorităților.

În al doilea rînd, nici o țară din regiune nu poate declara că a rezolvat problemele minorităților. Drepturile minorităților la vot și/sau la organizare politică sunt în general respectate, dar există țări în care grupările politice etnice nu au statul de, sau nu pot candida în alegeri ca, partid, deși sunt reprezentate în organe reprezentative. Totodată, drepturile administrative sunt sensibile numai la presiuni din afară. Drepturile economice s-au îmbunătățit prin act guvernamental dar ocazional sprijinirea lor vine sub formă de intervenție juridică din partea Curții Europene sau ajutor financiar internațional. În ceea ce privește drepturile culturale, problemele sunt complexe și specifice fiecărei țări. Ele includ printre altele mass media în limba minoritară, educație specializată și programe culturale paralele sprijinite cu bani publici, indiferență la propaganda locală, și privilegii

cetățenești nebazate pe elemente culturale. În ceea ce privește drepturile minorităților ne-etnice—femei, copii, refugiați, progresele sunt minime. Realitatea este că toată **regiunea experimentează** formule optime de drepturi pentru minorități, chiar dacă sunt și ocazii când se speră ca ele să nu aibă succes.

În al treilea rînd, metodă de îmbunătățire a drepturilor minorităților trebuie să evite angrenarea surselor de stabilitate. Problema unui grup etnic reprezentat printr-o țară în cadrul NATO dar discriminat ca minoritate în afara NATO este un caz clasic în care provocări reciproce ale partidelor naționaliste dinăuntru și din afara unui bloc militar promovează conflicte false. În 1938, Germania a intrat în Sudetenland pentru a sprijini o minoritate discriminată, conflictul a fost unul fals, dar a pornit unul real care a durat șase ani. Totodată, problemele minorităților din NATO sunt departe de a fi rezolvate. Noii membri NATO tolerează tratament discriminatoriu pentru minoritățile de pe teritoriul lor, uneori evocînd imagini din cel de-al doilea război mondial, iar țările care aspiră și au șanse sporite de a fi admise nu au găsit soluțiile politice și legale de a solidifica drepturile acordate minorităților prin acte normative. În plus, nici membrii mai mari nu au cărti de vizită impecabile, fie deoarece dreptul la folosirea limbii materne este uneori inexistență ori deoarece conținutul drepturilor culturale este minim. Sub lumina drepturilor minorităților, armura morală a NATO arată pete de rugină. Pe de altă parte, pragmatismul anilor '50 și '60, când NATO a fost o sursă predictibilă de stabilitate, a demonstrat că numai integrarea Europeană economică și politică a putut calma vulcanele etnice istorice din vestul Europei. Același pragmatism trebuie folosit și în Europa Centrală și de Est.

III. Tranziție Încetinită

O altă implicație regională a evenimentelor din Kosovo este că revigorarea forțelor naționaliste și de stînga afectează negativ continuarea proceselor de tranziție și integrare. Pe

plan economic, devine deja clar că ritmul progreselor făcute în primii ani nu mai poate fi susținut fără rezolvarea decalajului dintre elite și segmentele defavorizate de redistribuirea capitalului național. Credibilitatea proceselor de tranziție viitoare este corelată pozitiv cu largirea clasei de mijloc, aceeași care sprijină procesele de democratizare și participă în instituționalizarea democrației. Abilitatea agenților economici mici de a participa pe termen lung în economie a devenit o verigă cheie a tranziției. Pe plan politic, identificarea doctrinei de stînga cu cea naționalistă este un semnal pozitiv deoarece arată că electoratul nu mai are confidență în promisiuni de egalitate gratuită între membrii societății, dar creează probleme democrației deoarece nu oferă soluții concrete problemelor existente, ci numai speculează **neliștea** cauzată de decalajele integrării economice și politice ale regiunii față de restul Europei. Partidele de centru și de dreapta pot invalida mesajul naționalist și de stînga prin garanții sociale uniforme fondate din economiile făcute prin eliminarea nediscriminatorie a subvențiilor, largirea accesului la procesul electoral, transparența actului de guvernare, și intensificarea dialogului cu opoziția asupra soluțiilor. Reînvigorearea forțelor care încetinesc tranziția este reversibilă, dar aceasta depinde de capacitatea unei societăți de a găsi soluții sincere condițiilor care le-au generat.

C. Ajustări în relația SUA cu România

În ciuda deficitului de credibilitate în relațiile internaționale și a stabilității tensionate din regiune după evenimentele din Kosovo, relația SUA cu România a intrat într-o nouă fază, aceea de normalizare productivă. Datorită noului rol largit al NATO în Kosovo, interesele SUA în regiune au crescut corespunzător, creând noi interese de stabilitate care în esență au modificat conținutul relației SUA cu România. Pe de altă parte, deși interesele României au fost influențate de proximitatea zonei de conflict, în general nu s-au

schimbat, rămînînd focalizate pe probleme economice. Condițiile de complementaritate find satisfăcute—SUA obține cooperarea necondiționată a României în probleme de stabilitate în schimbul cooperării în rezolvarea problemelor ei economice—normalizarea productivă a fost posibilă. Aceleași condiții de complementaritate au făcut ca zonele de tensiune ale relației SUA cu România să fie reduse, și să ofere României o două mare șansă de progres din ultimii zece ani. Este probabil ironic că meritul principal al acestei oportunități nu se datorează clasei politice din România ci prezenței unui anacronism destabilizator într-o țară vecină. Ca și în 1990, clasa politică are tendința de a interpreta eronat și, implicit, de a irosi și această șansă. Această parte a articolului reanalizează aspecte (expuse într-un articol în 1998¹) ale relației prin prisma noilor realități din regiune, examinează noua funcție a României în Balcani, și metodele prin care evoluțiile din ultimile luni pot fi continue indiferent de rezultatul următoarelor alegeri.

(continuare în numărul viitor)

Note:

¹ Vezi Sfera Politicii, Nr. 62, septembrie 1998, (pp. 46-55).

² Ibid, (pp. 51-52).

MIHAI MUŞET - a absolvit cu *Summa Cum Laude* Colegiul Hunter, New York, în anul 1995 și în 1998 Brooklyn Law School, New York

Rusia - încă un caz de căutare a identității

KONSTANTIN EGGERT

Pînă acum anul 1999 a fost un an dificil pentru evoluția Rusiei din punctul de vedere al observatorilor din toată lumea. Două guverne au fost demise de președintele Boris Elțin din motive înțelese greșit de occidentali, obișnuiați cu un mod de comportament politic ușor de prevăzut. Operațiunea NATO din Balcani a trezit sentimente anti-occidentale și în special anti-americane în Rusia, ce au atins un nivel de intensitate comparabil cu cel din zilele războiului rece. Deși tranșa de împrumut FMI a sosit exact la timp pentru a consolida stabilitatea statului, nu puține întrebări rămân în ceea ce privește viitorul economic al țării. Pînă în momentul publicării acestui articol, este posibil ca vești din ce în ce mai alarmante să fie transmise de agenții de știri de la Moscova. "Care sunt planurile Rusiei? Ce fel de consecințe va avea actuala perioadă de instabilitate, atât pe plan intern cât și pe plan extern?" – acestea sunt întrebările care se pun în mod frecvent în aceste zile, la ele adăugîndu-se întrebarea favorită: "Cine va fi următorul stăpîn la Kremlin?".

La ultima întrebare nu există încă un răspuns cert, se poate spune doar că este foarte puțin probabil ca un candidat al partidului comunist să câștige cursa. Unii analiști au proclamat deja doi posibili candidați – primarul Moscovei Yuri Luzhkov și fostul prim ministru Evgheni Primakov. Șansele lor par destul de mari – pînă acum. Însă din punctul de vedere al rușilor mai este încă destul de mult timp rămas pînă la alegerile care se vor ține în vara anului 2000. Carierele politice se pot face și se pot distrugă cîteodată literalmente peste noapte. De asemenea, pînă în momentul în care se

va lua startul în cursa pentru Kremlin, mulți dintre favoriții actuali sunt deja în vizorul opiniei publice de prea mult timp – iar publicului i-ar plăcea poate niște figuri noi.

Vladimir Putin, un fost ofițer KGB care a fost numit prim ministru în luna august, este privit ca un potențial candidat cu șanse reale de către cei mai mulți analiști. Dar aceiași analiști scriau în mai 1999 despre Serghei Stepașin, care în acel moment tocmai fusese numit premier, ca despre un neavenit. Faptul că procentajul lui a crescut de la zero la opt la sută în mai puțin de trei luni este un bun exemplu despre ceea ce poate face un politician hotărît, mai ales dacă î se conferă puteri suficiente, indicind că de greșite pot fi judecățile pripite în Rusia.

Este inutil să încerci să prevezi toate răsturnările de situație care au loc pe scena politică rusă. Dar este posibil să se tragă din acestea niște concluzii mai înțelepte. Pentru a putea face acest lucru, este necesar să se înțeleagă că în centrul celor mai importante evenimente din această țară se află o căutare, (probabil) chiar o luptă pentru o nouă față a Rusiei, pentru o identitate a ei atât pe plan intern cât și pe plan extern.

În cele mai multe țări din Europa Centrală și de Est acceptarea generală a democrației liberale și a economiei de piață este facilitată de puternicele legături culturale cu civilizația vestului. Această tendință este pusă în practică de elitele conducătoare, care – fără a ține cont de apartenența la diferite partide – promovează o politică de integrare a țărilor membre ale fostului Pact de la Varșovia și COMECON-ului în rețea

de instituții euro-atlantice. Societatea rusă este încă ezităță și confuză în privința căii pe care țara ar trebui să o urmeze. Percepția Rusiei, ca fiind diferită atât de Est cît și de Vest este încă foarte puternică, deși foarte puțini ar fi capabili să descrie exact ce face această țară atât de specială. Faptul că Rusia de astăzi și granițele sale actuale nu au existat niciodată ca atare nu face decât să sporească confuzia. Nostalgia pentru statutul pierdut de superputere crează un climat emoțional în care politicile raționale devin uneori dificil, dacă nu chiar imposibil, de pus în practică.

Există în Vest un curent de opinie larg răspîndit că anii 1990 în Rusia au fost o perioadă de reforme liberale, care, chiar dacă dureroase și întortocheate, erau totuși liberale. Dar se pare că trăsăturile principale ale deceniului au fost destul de diferite. A fost mai degrabă o epocă cînd birocrația fostă sovietică s-a transformat într-o nouă birocrație rusă, sfârîmînd lanțurile controlului partidului comunist. A fost de asemenea perioada celei mai mari redistribuirii a proprietății de stat cunoscută în istorie. Există încă controverse dacă privatizarea în Rusia a fost sabotată sau s-a dorit să fie ceea ce în final a devenit, dar pînă la urmă s-a ajuns la o situație de conviețuire perfectă a birocrației de stat cu marii oameni de afaceri (de obicei foști birocrați sau funcționari de partid) și – în unele cazuri – cu cercurile crimei organizate. Orice s-a realizat din punctul de vedere al reformelor liberale în domeniul economic, politic și social, viața pare mai degrabă ca un rezultat al acestui proces decât invers. De fapt, liberali "ad litteram" – ca fo prim ministrii Egor Gaidar și Serghei Kirienko – au fost la putere pentru mai puțin de 18 luni în ultimi 8 ani care au trecut de la dezmembrarea Uniunii Sovietice.

Societatea în general este într-o mare măsură lăsată în suspans. Politici socio-economice nedirecționate se suprapun cu sentimente rănite despre decaderea a ceea ce majoritatea populației vede ca mărețul stat sovietic. Si nu este nimeni capabil să ofere o viziune nouă – criza de conducere este evidentă în rîndurile politicienilor

ruși. Deciziile necesare – chiar dacă dureroase – referitoare la faliment, la vinderea proprietăților rămase în posesia statului (niște ruine oricum), la deschiderea ușilor pentru investitorii străini nu au prea multe șanse să fie implementate în mod hotărît deoarece clasa politică a țării resimte din ce în ce mai mult puterea guvernatorilor regionali. Chiar dacă nu toți, majoritatea acestor oameni sunt foști șefi ai filialelor locale ale partidului comunist. În cea mai mare parte, ei susțin promovarea a ceea ce ei numesc "funcția regulatorie a statului", fiind adeptii unui puternic protecționism și ai unei autorități desăvîrșite, fără mare simpatie pentru democrație și piață liberă și cîteodată ostili în mod fățis față de acestea. Corupția, anacronismul și tactica brațului puternic împotriva criticilor sunt larg răspîndite.

Așadar, sunt toate acestea fără speranță? Răspunsul este probabil negativ. Însă transformarea societății ruse va dura probabil mult mai mult timp decât mulți oameni atât din Rusia cît și din Vest s-au așteptat. Totuși, există semne dătătoare de speranță. Creșterea încreștă dar constantă a instituțiilor societății civile, numărul în creștere al asociațiilor non-guvernamentale, al organizațiilor caritabile, al grupărilor activiste, comunitatea de avocați independentă și sigură de sine – toate acestea pot fi văzute nu doar în Moscova și Sankt Petersburg, dar și în orașe de provincie. Un deceniu de experiență electorală și-a lăsat și el amprenta – oamenii tind să voteze acum într-un mod mai responsabil. Se poate presupune cu destul de multă siguranță că anii viitori vor fi caracterizați de două curente în gîndirea maselor: unul este o filosofie în general conservatoare care se bazează încă destul de mult pe sprijinul statului și pe intervenția sa zilnică în viața economică și socială, însă în cadrul unui stat non-comunist organizat în concordanță cu principiile democrației și ale economiei de piață. Este genul de gîndire care îi caracterizează pe cei doi principali candidați prezidențiali: Primakov și Luzhkov. Ultimul și-a rezumat atitudinea sa în faimosul slogan "Să muncim precum capitaliștii și

să distribuim precum socialistii".

Însă tendința contrară se va manifesta și ea fără îndoială. Minoritatea cu viziune liberală, după o serie de eșecuri, s-a maturizat și ea. Comunitatea întreprinzătorilor din ultimul deceniu simte o nevoie crescândă de reprezentare politică, acest lucru fiind îndeosebi adevărat după ce crahul financiar din august 1998 a găsit clasa de mijloc rusă practic fără apărare împotriva bancherilor coruși și a atotputernicei birocratii de stat. Se pare că "Pravoye Delo" ("Cauza dreaptă") – coaliție de centru-dreapta creată de reformatorii ruși Egor Gaidar și Anatoly Chubais și susținută de cîțiva lideri regionali cu viziuni reformiste va reuși să intre în Dumă în urma alegerilor din decembrie 1999, spre deosebire de alegerile din 1995, cînd liberalii nu au reușit să treacă peste bariera procentajului necesar de 5%.

Se pare că noua Dumă reprezinta mai bine curentele politice existente în Rusia și va fi probabil mai responsabilă decît Duma actuală. Dar marea întrebare rămîne încă: ce fel de stat și ce fel de societate va avea în final Rusia? Rîndurile în privința următorului – dar în nici un caz ultimului – stadiu al bătăliei pentru viitoarea Rusie se vor scrie în timpul campaniei prezidențiale de anul viitor. În mod paradoxal, victoria lui Yuri Luzhkov sau a lui Evgheni Primakov poate incita opinia publică liberală să treacă la acțiune și poate servi drept catalizator pentru a stîrni noi idei și pentru a crea noi lideri de convingere de centru-dreapta.

Este firesc ca evenimentele din viața politică internă să aibă un impact direct asupra comportamentului Rusiei pe scena internațională. Dar aici, la fel ca în domeniul politicii interne, căutarea neterminată pentru o nouă identitate are o chiar mai mare influență asupra forurilor de decizie politică. Criza din Kosovo a evidențiat anumiți factori care stau la baza politiciei externe a Moscovei. Si deși unii dintre aceștia vor avea cu siguranță un efect negativ pe termen lung asupra relațiilor Rusiei cu Occidentul, se poate crede că alți factori pot duce la o politică externă mai sobră, mai realistă și mai previzibilă, dacă nu mai dechisă

și mai cooperantă, în viitorul nu foarte apropiat.

Cea mai mare lecție a răcirii relațiilor Rusia-NATO în problema Iugoslaviei este în același timp cea mai vie dovdă despre ceea ce se află în centrul celor mai multe dezacorduri dintre Moscova și Occident. Aceasta este ceea ce s-ar putea numi o incompatibilitate de valori. Nu doar cetățenii obișnuși, ci și politicienii de vîrf din Rusia au fost incapabili să înțeleagă dorința aliaților vestici de a interveni în Kosovo. Noțiunea de drepturi individuale ce preced drepturile statului este încă destul de străină pentru societatea rusă. Mulți ruși ar accepta faptul că președintele iugoslav Slobodan Miloșevici nu este tocmai un înger, dar atâtă vreme cît el apără integritatea teritorială a Iugoslaviei, el este "curat".

Aceasta este viziunea majorității care are probabil rădăcini nu în mult-discutatele legăturii etnice și religioase dintre ruși și sârbi, ci în trecutul nu foarte îndepărtat. Colapsul Uniunii Sovietice este o amintire vie și dureroasă pentru mulți ruși și în soarta Iugoslaviei ei găsesc multe lucruri în comun cu ceea ce s-a întîmplat fostei lor țări. Faptul că cei mai mulți kosovari sunt musulmani și că Armata de Eliberare a Kosovo-ului seamănă cu luptătorii ceceni care au învins Armata Rusă acum trei ani certifică faptul că sentimentele de antipatie față de operațiunea NATO în Kosovo vor mai dura încă mult timp. Si de fiecare dată cînd apărarea drepturilor omului va fi invocată de Vest ca motivul unei acțiuni în forță într-o anumită parte a lumii, este sigur că ea va fi întîmpinată cu neîncredere, dacă nu chiar animozitate, atât de politicienii moscovici cît și de opinia publică rusă pentru mult timp de acum încolo.

Un alt factor de relativ lung termen este antiamericanismul în opinia publică rusă. S-a spus și s-a scris mult despre aceasta în trecutul recent. Operațiunea NATO în Balcani a fost văzută de ruși în primul rînd ca o operațiune americană. În timp ce la începutul deceniului "occidentalizatorii" Rusiei erau în același timp pro-americanii, astăzi un mare număr dintre aceia care susțin cu toată inima democrația și libera inițiativă nu au altceva

decît dispreț pentru Statele Unite. Oricine pledează pentru bune relații cu Statele Unite este frecvent marginalizat sau chiar exclus. Cu siguranță i-a trebuit mult curaj fostului prim ministru Serghei Stepăsin pentru a spune că Moscova ar trebui să pună capăt politicii conform căreia "ce este rău pentru America este bun pentru Rusia".

Faptul că acestea au fost spuse la Washington și nu la Moscova i-a făcut pe cîțiva experți suspicioși în privința sincerității lui Stepăsin. În acest răstimp nu a fost nimic spectaculos în legătură cu aceste declarații, deoarece atâtă vreme cît Boris Elțin a rămas la Kremlin fundamentele relațiilor solide cu Vestul în general și cu Statele Unite în particular vor rămîne neschimbate. Primul președinte al Rusiei se poate lăuda cu două realizări esențiale și indisputabile: libertate politică în interior și stabilirea de relații strînse cu lumea occidentală. El nu are de gînd să sacrifice aceste cîștiguri din motive de exigență politică.

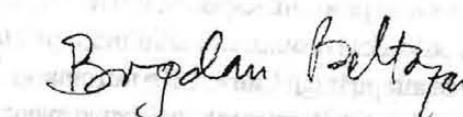
Însă domnul Elțin se îndreaptă spre sfîrșitul carierei. Politicile sale sunt tot mai mult supuse atacurilor. Capii mafioți ai industriei militare ca și unii generali de vîrf nu fac un secret din dorința lor de a termina cu ceea ce ei văd ca o abordare blîndă a Vestului. Si majoritatea publicului va aplauda acțiunile lor. Cucerirea prin surprindere a aeroportului din Pristina a fost ovăționată de rușii obișnuși ca o lovitură împotriva prestigiului american și o reîntoarcere la gloria militară a Rusiei. Era tot ceea ce au vorbit taximetriștii din Moscova vreme de cîteva zile. Faptul că trupele britanice au trebuit să dea parașutiștilor ruși apă minerală nu a contat – și abia a fost menționat de către permanent triumfalista media rusească.

Genul de politică externă pe care succesorul lui Boris Elțin și echipa sa o vor urma să ar putea dovedi a fi mult mai anti-occidentală, cel puțin la nivelul declarațiilor percepute din afară. Atât baronii industriei militare cît și anumite elemente din Statul Major General vor încerca fără îndoială să facă presiuni asupra președintelui, oricare ar fi el, pentru a urma o linie mai dură vis-a-vis de Washington. Sunt posibile încercări de

creștere acheluielilor pentru apărare și reafirmarea poziției Rusiei ca putere nucleară (cum ar fi revenirea la opțiunea primei lovitură). În perioada imediat următoare crizei din Kosovo oamenii din structurile de apărare a Rusiei și-au exprimat deja astfel de păreri. În ceea ce privește diplomația rusă, aceasta își va dezvolta probabil ideea sa favorită din ultimii ani de a constitui o "punte" de legătură între Statele Unite și Europa. Relațiile bune cu China și India vor rămîne o altă prioritate în domeniul relațiilor internaționale.

CINE NE CITEȘTE:

Citesc cu mare placere "Sfera Politicii" fiindcă de multe ori, prin analizele sale "eretice" și "iconoclaște" îmi contrazice multe idei primite necritic și-mi luminează cotloanele spirituale unde se strîng plătitudinile auzite sau citite în grabă în alte părți.

Bogdan Baltazar

*Președintele
Băncii Române pentru Dezvoltare,
Groupe Société Générale*

Konstantin Eggert, analist și jurnalist la radio BBC, serviciul în limba rusă. În perioada 1992-1998 a fost corespondent oficial și editor adjunct pentru politică externă al cotidianului "Izvestia".

Stilul parlamentar (II)

OVIDIU MAICAN

5. STATELE UNITE ALE AMERICII

După ce am văzut cum lucrează pentru binele public parlamentarii de pe malurile Tamisei, îi vom vedea în aceeași ipostază și pe confrății lor de pe malurile altui fluviu care se varsă tot în Atlantic, Potomac-ul. Sistemul parlamentar american s-a inspirat în mare măsură din cel britanic, dar prezintă totuși unele diferențe considerabile. Diferențele provin mai ales din calitatea Statelor Unite ale Americii de republică prezidențială și de stat federal (spre deosebire de Marea Britanie, care este monarhie constituțională și stat unitar). Prima caracteristică originală a procedurii parlamentare americane este aceea că orice propunere legislativă poate fi făcută numai prin intermediul unui membru al Congresului (reprezentant sau senator). Congressmen-ul respectiv fie că lucrează în mod amănuntit împreună cu staff-ul său la proiectul respectiv, fie că și expune propriile sale idei Biroului Consiliului Legislativ, care există atât pe lîngă Camera Reprezentanților, cît și pe lîngă Senat. Propunerile legislative înaintate de un congressmen mai pot proveni de la anumite grupuri de interese, de la alegătorii din circumscripția sa (constituents) sau chiar din partea administrației prezidențiale. Propunerea legislativă poate fi introdusă întîi atât în Camera Reprezentanților, cît și în Senat, cu excepția celor din domeniul financiar, care în mod obligatoriu trec întîi prin Camera Reprezentanților (obligativitate statuată în art. 1 paragraful 7 alin. 1 din Constituția SUA). De aici încolo, lucrurile se complică comparativ cu Marea Britanie. Cele două Camere ale Congresului american sunt alese prin vot, pe cînd în Marea Britanie numai Camera Comunelor se formează ca rezultat al votului electorilor. În

același timp, este posibil ca Senatul și Camera Reprezentanților să aibă majorități politice diferite (una republicană, cealaltă democrată). În același timp, Președintele poate opune veto-ul său, mai ales în cazul în care Congresul este dominat de partidul advers, pe cînd în Marea Britanie niciodată în epoca modernă Regele nu a refuzat sancționarea unei legi. Odată propunerea legislativă formulată, ea este trimisă comisiilor de specialitate. Relativ la aceste comisii, președintele Woodrow Wilson a afirmat în mod foarte realist că "sesiunea Congresului este Congresul ca o expoziție publică, pe cînd Congresul din camerele comitetelor este Congresul la lucru". În cadrul comitetelor, proiectul este trimis unui subcomitet, care realizează discuțiile tehnice pe articole. Subcomitetul poate organiza și audieri (hearings) la care sunt invitați reprezentanți ai administrației prezidențiale, congressmeni, grupuri de interese sau chiar unii alegători. După toate aceste audieri și dezbatări, subcomitetul votează versiunea finală a proiectului, uneori foarte diferită de varianta inițială. Varianta rezultată din activitatea subcomitetului este supusă votului întregului comitet, unde dezbatările și audierile pot reîncepe. Comitetul poate retrimit proiectul subcomitetului, îl poate respinge (killing the bill), sau îl poate adopta. În cazul adoptării, se redactează un raport, care în mare parte a cazurilor este hotărîtor, deoarece reprezentă singura sursă de informație pentru ceilalți membri ai Congresului, care nu sunt specializați în domeniul respectiv. După redactarea acestui raport al comisiei, urmează discuțiile în plenul Camerei reprezentanților, respectiv al Senatului. În Camera Reprezentanților, există Rules Committee (Comisia de reguli), ai cărei membri sunt numiți de către speakerul (președintele) Camerei Reprezentanților.

Această Comisie are rolul de a stabili regulile de procedură care se vor aplica în cazul fiecărui proiect de lege în parte. Rules Committee poate vota o open rule, prin care orice reprezentant (representative - membru al Camerei Reprezentanților) poate formula amendamente, sau o close rule, prin care numai membrii comisiei care au analizat proiectul pot formula amendamente. Cele mai multe dintre aceste open rules sau close rules prevăd cel mult 2 ore de dezbatări. După cum se poate vedea, această Rules Committee este cea mai importantă comisie a Camerei Reprezentanților, deoarece deține controlul fluxului legislativ. În Senat, dezbatările nu pot fi limitate în mod teoretic, dar în practică se adoptă prin vot unanimous consent agreements, care limitează durata dezbatărilor. În acest caz, este necesară unanimitatea voturilor. Dacă un singur senator votează împotriva, aceste agreements nu pot avea efect. Pentru a bloca un proiect de lege, senatorii recurg la procedeul numit filibuster, ceea ce în practică înseamnă rostirea unor discursuri interminabile. Recordul în acest sens îl deține actualul președinte al Comisiei Senatului pentru Apărare, republicanul Strom Thurmond din Carolina de Sud (24 de ore și 18 minute). După toate aceste etape procedurale, se trece la votul în plenul Camerei Reprezentanților sau al Senatului. Există posibilitatea ca cei care se opun legii să înainteze o moțiune înainte de votul final, prin care să se solicite trimiterea proiectului înapoi la comisie. Dacă o astfel de moțiune eșuează, se trece la votul final. În cazul adoptării unor variante diferite în Camera Reprezentanților și în Senat, se creează o comisie de mediere (Conference committee). Aceasta comisie de mediere (alcătuită în mod egal din reprezentanți și senatori) are puterea nu numai de a armoniza cele două texte, ci și de a formula noi amendamente. În cazul neadoptării unei variante de conciliere legea este respinsă. Comisia de mediere adoptă un raport final (conference report), care este supus votului în Camera Reprezentanților și în Senat. Cu această ocazie, nu se mai pot face amendamente, fiind supusă

votului numai legea ca întreg. Legea este înaintată apoi președintelui pentru semnare. Președintele poate opune veto-ul său, care este înălțat dacă legea este votată din nou de 2/3 din membrii fiecărei Camere. Până acum am înfățișat procedura legislativă din 2 țări aparținând familiei de drept anglo-saxone. De aceea, pentru a asigura un echilibru, este necesară prezentarea situației existente în 2 țări care fac parte din familia de drept romano-germanică.

6. REPUBLICA FEDERALĂ A GERMANIEI

Deși este un stat federal ca și Statele Unite ale Americii, tabloul este mult mai diferit. Republica Federală Germană este o republică parlamentară, rolul președintelui federal fiind mai mult decorativ, cea mai puternică personalitate politică fiind cancelarul federal (sistem existent și în Austria, Elveția, Finlanda, Italia, Ungaria, Israel, India, Turcia). Statele Unite ale Americii sunt o republică prezidențială, rolul președintelui federal fiind mult mai puternic. În Germania, președintele federal, ca și regele în Marea Britanie, nu poate refuza sancționarea unei legi. În al doilea rînd, deși Parlamentul federal german este tot bicameral (Bundestag și Bundesrat), Bundesrat-ul (Camera Superioră) nu este alcătuit din reprezentanți aleși, ci din reprezentanți ai guvernelor landurilor, care pot fi revocați oricând de guvernele landurilor respective. Mai mult decât atât, Bundesrat-ul nu poate discuta și adopta propunerile legislative, rolul său mărginindu-se la a aproba sau a respinge legile votate în Bundestag. Cu alte cuvinte, Bundesratul nu este cu adevărat o a doua Cameră a Parlamentului, ea avînd puteri mult mai mici decât Camera Lorzilor din Marea Britanie. Legea Fundamentală a Republicii Federale Germanie (Constituția germană) consacră trei izvoare ale inițiativelor legislative: Guvernul federal, Bundesratul și deputații Bundestag-ului. În decursul legislaturii 1976-1980, din 482 proiecte de legi, 322 au fost inițiate de Guvernul federal, 50 de Bundesrat și

111 de membrii Bundestag-ului. În partea specială a regulamentului comun de funcționare al ministerelor federale se prevăd condițiile de elaborare ale proiectelor legislative inițiate de guvern. La început, ministerul care inițiază proiectul trebuie să informeze Cancelaria federală, ministrerile interesate și landurile. Este obligatorie consultarea comunităților locale (orașe, districte), iar consultarea organizațiilor economice și sociale este numai facultativă. Deputații și presa au dreptul de a obține informații despre proiecte în acest stadiu. În final, trebuie consultat și Ministerul Justiției, pentru definitivarea formei juridice și Ministerul de Finanțe în cazul în care viitoarea lege va determina noi cheltuieli. Proiectul de lege împreună cu expunerea de motive este supus aprobării Guvernului federal și transmis Bundesrat-ului. Bundesrat-ul își va da avizul în cel mult 6 săptămâni. Legea fundamentală nu conferă dreptul de inițiativă legislativă deputaților luati ca individualități, ci numai unei fracțiuni sau părți a Bundestag-ului. Regulamentul interior al Bundestag-ului stabilește acest număr la 26, adică numărul de deputați necesar pentru formarea unui grup parlamentar. Bundesrat-ului este și el îndreptat să aibă inițiativă legislativă numai în cazuri foarte speciale. Proiectele respective sunt votate în plen și după aceea sunt trimise Cancelariei federale. În cel mult 3 luni de la această trimitere, Guvernul este obligat să transmită proiectul Bundestag-ului. Procedura legislativă stricto sensu este reglementată de regulamentul interior al Bundestag-ului. Fidel tradiției parlamentare germane, acesta prevede că fiecare proiect de lege va face obiectul a trei lecturi (la fel ca în Marea Britanie). Prima lectură este o dezbatere orientativă. Fixarea datei primei lecturi declanșează procedura parlamentară. Competența fixării acestei date aparține unui organism numit Altestenrat (Consiliul Bătrânilor). Aceasta este compus din președintele Bundestag-ului, un vicepreședinte și 23 dintre cei mai influenți și mai respectați deputați. Compoziția acestui Altestenrat reflectă componența politică a Bundestag-ului. În

cazul legilor de mai mică importanță, prima lectură constă într-o simplă informare din partea președintelui Bundestag-ului, urmată de trimiterea proiectului comisiilor competente. Legile importante fac obiectul unor ample dezbateri orientative. Adevărata activitate parlamentară începe odată cu lucrările în cadrul comisiilor. Există o comisie sesizată în principal și mai multe comisii care dau numai avize. Membrii comisiilor sunt în general experți ai partidelor lor în domeniul respectiv. La lucrările comisiilor, Guvernul este reprezentat mai ales prin finalii funcționari ai ministrerelor interesate, mai puțin prin ministri. Participă de asemenea și înalți funcționari ai administrației landurilor. Discuțiile în comisii au mai mult un caracter tehnic decât politic. Acesta este motivul pentru care nu este admisă prezența publicului. Unele comisii organizează audieri similare celor din Congresul S.U.A. Activitatea fiecărei comisii se încheie prin redactarea unui raport final de către unul din membri, în general aparținând Opoziției. Urmează cea de-a doua lectură, efectuată în plenul Bundestag-ului, a cărei data este fixată tot de către Altestenrat, la fel ca și data primei lecturi. A doua lectură are ca scop examinarea textului. Teoretic, orice deputat poate face amendamente, dar practic amendamentele făcute în plenul Bundestag-ului sunt foarte rare, "jocurile" fiind făcute deja în comisii. A treia lectură este făcută pentru a permite Bundestag-ului să se pronunțe prin vot asupra ansamblului proiectului de lege. Si la a treia lectură se mai pot face amendamente, dar numai la propunerea a cel puțin 26 de deputați (același număr necesar pentru inițierea unui proiect de lege), soarta acestor amendamente fiind identică cu cea a celor de la a doua lectură. Dacă în urma celei de-a doua lecturi nu s-au produs modificări, se trece imediat la a treia lectură. Conform Legii fundamentale (articulul 11), toate legile votate în Bundestag sunt înaintate de către președintele acestuia Bundesrat-ului. Bundesrat-ului poate exercita dreptul său de veto, care poate fi veto suspensiv sau veto definitiv. Veto-ul definitiv al Bundesrat-ului nu poate fi înlăturat

printr-un nou vot al Bundestag-ului. Cazurile de veto definitiv sunt în număr de 42 și privesc mai ales relațiile administrative și financiare dintre Federație și Landuri, precum și situațile de criză. În cazul unui veto suspensiv, Bundesrat-ului poate cere în cel mult 3 luni de la votarea legii respective întrunirea Comisiei de Conciliere. Comisia de Conciliere are un caracter permanent, fiind alcătuită din 11 membri ai Bundestag-ului și 11 membri ai Bundesrat-ului. Comisia face propunerile de modificare a textului, propunerile ce vor fi acceptate sau respuse de Bundestag. În cazul în care Comisia decide să mențină textul initial sau dacă Bundesrat-ului respinge modificările, Bundesrat-ului poate opune un veto suspensiv în cel mult două săptămâni. Dacă veto-ul suspensiv este adoptat cu majoritate simplă sau cu majoritate calificată (2/3), pentru a-l înlătura este necesar votul majoritatii simple a Bundestag-ului sau al majoritatii calificate (2/3) a Bundestag-ului. Între 1949-1980 au existat 16 cazuri de veto suspensiv al Bundesrat-ului, dintre care Bundesrat-ului a înlăturat 12. În cazurile de veto definitiv, propunerile Comisiei sunt trimise Bundesrat-ului. Dacă Bundesrat-ului respinge aceste propunerile sau dacă Comisia menține textul initial, Bundesrat-ului se pronunță din nou, de data aceasta definitiv. În cazul respingerii, Guvernul sau Bundesrat-ului mai pot sesiza numai o dată Comisia, în vederea unui nou compromis.

7. FRANȚA

În sfîrșit, pentru a încheia comparațiile cu "stilurile parlamentare", vom înfățișa și situația din Franță. "Stilul parlamentar" francez este cel mai puțin eficient din cele 4 înfățișate. Cu toate acestea, în virtutea unei francofonii forțate și exagerate, cu o tradiție de 150 de ani, "stilul parlamentar" român copiază într-o mare măsură pe cel francez. Această copiere este cu totul nepotrivită la momentul actual, din cel puțin două motive. În primul rînd, Constituția din 1923 (ultima Constituție democratică a României înainte de 1989), considerată printre cele mai progresiste la acea dată, precum și Constituția

principiu a inițiativelor legislative. Articolul 40 prevede obligativitatea respingerii "proiectului de lege" sau "propunerii de lege" care conduce la "diminuarea resurselor publice" sau la "crearea sau mărirea unei datorii publice". Nu se specifică în textul articolului cine poate solicita respingerea. Articolul 41 arată că este necesară respingerea în cazul în care "proiectul de lege" sau "propunerea de lege" nu este de domeniul legii (formulare foarte ambiguă). În acest caz, respingerea este solicitată de Guvern. Formularea ambiguă coroborată cu competența exclusivă a Guvernului de a solicita respingerea conduce la un autoritarism al Guvernului și la transformarea Parlamentului într-o anexă guvernamentală, practică existentă din păcate în viața politică românească chiar și după noiembrie 1996. După elaborarea raportului comisiei sesizate în fond, are loc dezbaterea în plenul uneia dintre Camere. Înaintea demărării discuțiilor propriu-zise, este permisă ridicarea uneia din cele două excepții menționate mai sus, sau a unei interpelări prealabile, cu scopul de a stabili necesitatea discutării proiectului legislativ. Adoptarea uneia dintre aceste determină respingerea proiectului legislativ chiar înainte de discuțiile propriu-zise. Urmează discuția generală a proiectului legislativ, cînd iau cuvîntul diverși vorbitori, în primul rînd inițiatorii. Chiar și după discuția generală este permisă formularea unei moțiuni de respingere în aceeași condiție ca și în faza prealabilă discuțiilor propriu-zise. În cazul votării acestei moțiuni, discuțiile sunt suspendate pînă la prezentarea unui nou raport de către comisia sesizată în fond. În cadrul discuțiilor propriu-zise amendamentele se înaintează și se votează pe fiecare articol. După votul pe articole urmează votul asupra ansamblului, procedură care duce uneori la discuții sterile, la risipă de timp și la ineficiență. Înaintea votării pe ansamblu, Guvernul sau un parlamentar pot solicita o a doua discuție asupra unei părți a textului sau a întregului text. Această a doua discuție este absolut obligatorie dacă este solicitată de Guvern. Această prerogativă a Guvernului nu există în Marea Britanie, Republica Federală a Germaniei sau SUA și reprezintă încă

o dovadă a unui centralism excesiv. Textele pentru care se cere o sau două deliberare sunt înapoiate comisiei sesizate în fond, care va prezenta un nou raport. În cazul în care plenul Camerei respinge noile propunerile, rămîne valabil textul adoptat în urma primei deliberări. Există și posibilitatea eliminării sau reducerii dezbatelor în ședință publică. Suprimarea ședințelor publice poate fi cerută numai în absență oricărora amendamente sau a oricărei opoziții din partea Guvernului sau a comisiei sesizate în fond. Reducerea dezbatelor publice poate fi cerută tot de către Guvern sau comisia sesizată în fond. O altă originalitate a stilului legislativ francez, care reflectă centralismul și autoritarismul, este prerogativa acordată Guvernului de către art. 44 alin. 3 al Constituției din 1958. Potrivit acestui text, "dacă Guvernul o cere, adunarea sesizată se poate pronunța printr-un singur vot asupra întregului text sau numai asupra unei părți a textului în discuție, nereînînd decît amendamentele propuse sau acceptate de Guvern". Această procedură poartă denumirea de "vot blocat" și poate interveni în orice stadiu al procesului parlamentar (în 1981 a fost utilizată de 4 ori). și în Franță se prevede existența comisiei mixte paritare a celor două Camere ale Parlamentului în vederea adoptării unui text comun al legii (Comisia de Mediare). Potrivit articolului 45 alin.2 al Constituției din 1958 "atunci cînd ca urmare a unui dezacord între cele două Adunări, un proiect sau o propunere de lege nu a putut fi adoptată după două lecturi de către fiecare Adunare sau dacă Guvernul o consideră urgentă după o singură lectură în fiecare dintre ele, Primul-Ministrul are facultatea de a propune reunirea unei comisii mixte paritare cu misiunea de a propune un text cu privire la dispozițiile rămase în discuție". Alin. 3 al aceluiași articol arată că "textul elaborat de comisia mixtă poate fi supus de către Guvern aprobării celor două Adunări. Nici un amendament nu este acceptat fără acordul Guvernului". Prin prevederile acestui alineat se dau puteri excesive Guvernului în procesul de elaborare al legilor. În finalul articolului 45 alin. 4 se statuează că în cazul

în care comisia mixtă paritară nu adoptă un text comun sau dacă textul nu este votat conform alin. precedent, după o nouă lectură în Adunarea Națională și în Senat, Guvernul poate cere Adunării Naționale să ia decizia finală. În această ultimă variantă, "Adunarea Națională poate relua fie textul elaborat de comisia mixtă, fie ultimul text votat de ea, modificat eventual prin unul sau mai multe amendamente votate de Senat". Comisiile mixte paritare sunt alcătuite din 14 membri (7 de fiecare Cameră), precum și supleanți, convocarea fiind asigurată de către decanul lor de vîrstă.

8. CONCLUZII

Este necesar să se examineze mai adînc adevăratale cauze ale ineficienței și amatorismului activității parlamentare românești, care conduce la o foarte proastă imagine a Parlamentului în ochii opiniei publice, adevăr relevat și de ultimele sondaje de opinie. Aceste aspecte negative nu sunt numai vina parlamentarilor luati ca individuali, ci și a unui stil parlamentar greoi, prețios, formalist și ineficient. În activitatea parlamentară românească, din păcate părerea specialiștilor de multe ori nu este luată în considerare. De exemplu, multe proiecte de legi alcătuite în mod profesionist de către Consiliul Legislativ au fost total desconsiderate în comisiile parlamentare, deoarece mulți parlamentari consideră că funcția publică pe care o dețin le conferă monopolul adevărului absolut. Pe de altă parte, lipsa unei legi a funcționarului public a făcut ca nici corpul de experți parlamentari, cu mici excepții, să nu se ridice la nivelul cerut, ci să devină un mod de satisfacere a clientelei politice sau o cale de "aranjare" a rudelor. Astă spore deosebire de cele 4 țări menționate, unde fiecare parlamentar are cel puțin 5 experți cu studii superioare (în România, experții parlamentari funcționează pe lîngă grupurile parlamentare, nu pe lîngă fiecare deputat sau senator în parte). Putem spune că această procedură parlamentară greoaie este determinată și de modul de organizare al Parlamentului, al

Guvernului, precum și de modalitatea de alegere a deputaților și senatorilor. În cele 4 țări menționate pînă acum, cu o singură excepție, este consacrat scrutinul uninominal, care duce la o mai mare responsabilitate a fiecărui parlamentar. Excepția se referă la modul de alegere al Senatului francez (316 membri), care este realizat de un colegiu electoral alcătuit din deputații Adunării Naționale (577 membri) și circa 100.000 de consilieri locali și regionali. În țara noastră, prezența scrutinului de listă pentru ambele Camere duce la pierderea identității și a conștiinței fiecărui parlamentar în favoarea unui "parlamentarism" colectivist, foarte asemănător cu stilul Marii Adunări Naționale de pînă în 1989. Scrutinul de listă duce la încurajarea și perpetuarea clientelismului și a spiritului politician balcanic, persoanele din conducerile partidelor avînd astfel posibilitatea să impună diversi candidați incompetenți, aleși pe criterii de nepotism și clientelism. În acest mod, viața partidelor politice românești va fi dominată de spiritul autoritar și uneori dictatorial al conducerilor lor. Iar dacă viața partidelor este dominată de nepotism, incompetență, arbitrar, clientelism, amatorism, aceasta se va răsfrînge asupra întregii vieții politice. Ca o completare la tipul de scrutin, membrii ambelor Camere ale Parlamentului român sunt aleși pentru aceeași durată de timp (4 ani), ceea ce îi face mult mai sensibili la presiunile populiste. Scrutinul uninominal î – ar determina pe onorabili noștri parlamentari să conștientizeze în egală măsură că alegătorii și nu partidele îi trimit în Parlament și că sunt reprezentanții alegătorilor din circumscriptia lor, nu "soldați disciplinați ai partidului". În S.U.A membrii Camerei Reprezentanților (435) sunt aleși pentru 2 ani, iar membrii Senatului (100) pentru 6 ani. Cetățenii britanici îi aleg pe membrii Camerei Comunelor (650) pentru cel mult 5 ani, dar în schimb pairii Camerei Lorzilor nu depind de votul electorilor. Bundestagul german (662 membri) este ales pentru 4 ani, iar membrii Bundesrat-ului sunt numiți și revocați de către guvernele celor 16 landuri federale. Deputații Adunării Naționale franceze

sunt aleși pentru 5 ani, iar senatorii pentru 9 ani. În toate cazurile arătate mai sus, atunci cînd este vorba despre alegeri, este vorba despre votul direct. Stilul parlamentar și legislativ de la noi este copiat în mod excesiv și fără discernămînt după cel francez, excesiv de centralist. Riscăm să repetăm copierea oarbă a modelului rusesc sau sovietic din anii "50. Deja în România, francofonia a devenit un mit fără nici un fel de efect practic. În istoria noastră, întotdeauna miturile ne-au împiedicat să progresăm (dacă pur și viteji, deși apelau la sacrificii umane, semn de barbarie, pe lîngă alcoolismul endemic, Miorița, voievozii buni și viteji, dar nu mereu inteligenți, dușmanii externi, "perioada neagră" a dictaturii regale și a lui Antonescu, care a fost totuși provocată de incompetență, dezbinarea, venalitatea și pasivitatea clasei politice de atunci, rezistența împotriva comunismului, care n-a fost așa de puternică cum ne place nouă să credem, etc.). În general, numai țările subdezvoltate trăiesc prin și pentru mituri. Țările democratice și dezvoltate au renunțat de mult la mituri, deși a fost dureros de multe ori. Și țara noastră trebuie să renunțe la mituri dacă vrea să intre în rîndul țărilor civilizate. În caz contrar, vom rămîne o țară subdezvoltată, mai mult orientată decît europeană, "cu oameni smeriți și cu oită" (așa cum se exprima un distins reprezentant al Bisericii Ortodoxe). Pentru a accede în N.A.T.O. și în Uniunea Europeană, este necesar un cadru legislativ intern modern și suplu, care să se adapteze repede noilor condiții. Iar pentru aceasta avem nevoie de un stil parlamentar eficient, care se poate crea prin aplicarea celor mai bune modele, dar fără copierea lor oarbă și fără adoptarea unor modele pe criterii sentimentale, cum s-a făcut pînă acum. Acesta este și scopul articolului de față, de a propune subiecte de reflecție și de a arăta unele aspecte negative, chiar dacă acestea supăra unele sensibilități, mituri și rutine.

Împărații romani iși conduceau poporul aplicînd în practică dictoul "pîine și circ" ("panem et circenses"). Noi, ca demni urmași ai romanilor, datorită "stilului parlamentar" și clasei noastre

politice, nu avem parte de pîine, ci numai de circ. Însă un circ ieftin. Și astă din cauza circarilor.

BIBLIOGRAFIE

- "Does the Parliament Matter?", Philip Norton, London, 1993, Harvester Wheatsheaf Place
- "General Elections Today", Frank Conley, 1990, Manchester University Place
- "American Government", Alan Gitelson, Robert Dudley, Melvin Dubnick, 1991, Houghton Mifflin
- "American Politics and Government", Richard Pious, 1986, McGraw Hill
- "The Challenge of Democracy", Kenneth Janda, Jeffrey Berry, Jerry Goldman, 1989, Houghton Mifflin
- "Countries and Concepts", Michael Roskin, 1992, Prentice Hall
- "Institutions politiques et droit constitutionnel", Marcel Prelot, Jean Boulouis, Paris, 1990, Precis Dalloz
- "La procedure legislative en République Fédérale d'Allemagne", M. Fromont, "Pouvoirs", nr. 16/1981

Ovidiu Maican, absolvent al Facultății de Drept, Universitatea București. Lector Universitar la Catedra de Drept a Academiei de Studii Economice din București. Doctorand în Drept al Facultății de Drept a Universității București.

Divergențe confesionale

VICTOR NEUMANN

Identitatea religioasă diferită a greco-catolicilor este indicată de faptul că ei recunosc pe papă ca șef suprem al bisericii. Spre deosebire de ortodocși, practică împărtășania cu pîine dospită și nedospită; Sfintul Duh purcede și de la Fiul nu numai de la Tatăl. La fel ca în cazul catolicilor, Purgatoriul este locul curățitor. Sistemul de organizare este acela al bisericii catolice, ierarhia fiind constituită prin regulile stabilite de papalitate. Numirile în funcțiile înalte se fac prin decret papal. Partea organizatorică respectă disciplina și canoanele catolice. Slujbele, posturile, sărbătorile sunt identice cu cele ortodoxie. Din această cauză, numele bisericii apare în variante diferite: greco-catolică, catolică de rit bizantin sau biserică unită cu Roma. Dintre toate elementele ce indică diferență, cel mai provocativ a fost întotdeauna recunoașterea apartenenței la Roma, respectiv, supunerea față de papă.

Studiile și articolele care abordează tema relațiilor dintre bisericile ortodoxă și greco-catolică din România sunt dominate de partizanatul confesional și, uneori, de acela politic. O mare parte dintre ele poartă semnatura reprezentanților clerului. Altele aparțin istoricilor pentru care una sau alta dintre biserici a fost sau a devenit un capitol existențial. Se cuvine să precizăm că marea majoritate a acestora pun în valoare informații documentare (extrase din arhivele eparhiale, din cărțile vechi, din presa timpului) utile cunoașterii trecutului. Ele nu se ridică la nivelul unei analize obiective. O literatură de propagandă a fost încurajată de ambele ierarhii bisericești, astfel încât cititorul se confruntă cu tendințe care, uneori, nu respectă cerințele studiului academic. Există titluri care se cuvin a fi amintite ca referințe bibliografice de primă mină pentru istorici. Este vorba de cărțile

semnate de D. Prodan și Francisc Pall: "Supplex Libellus Valachorum. Geneza națiunii române moderne" și de monografia dedicată personalității lui Inochentie Micu-Klein. Ele tratează situația din secolul al XVIII-lea a celor două biserici, cu precădere a aceleia greco-catolice, punînd accentul pe dimensiunea națională a fenomenului religios.

Puțin cunoscute din perspectiva istoriei ideilor culturale și politice, convergențele și divergențele dintre cele două culte se cuvin a fi cercetate cu detașare. Ceea ce ne-am propus este o prezentare comparativă a evoluției celor două culte religioase în perioada postbelică, cu deosebire în anii dictaturii comuniste și în deceniul care s-a scurs de la dispariția lui. Asprimea suprimării bisericii greco-catolice ne-a atras atenția asupra unor aspecte istorice insuficient ori deloc cunoscute pînă acum. Ne-a interesat să evidențiem cîteva dintre datele și faptele care indică de ce anume sub regimul totalitar de tip sovietic a fost imposibilă supraviețuirea comunității religioase greco-catolice. Nu în ultimă instanță, am încercat să arătăm care au fost și care sunt aspirațiile greco-catolicilor și motivele conservării diferențelor doctrinare în raport cu ortodocșii. Am căutat să identific pentru ce a continuat conflictul dintre cele două ierarhii în ultimul deceniu și de ce nu s-a ajuns încă la soluționarea lui.

Istoria vieții religioase este strîns legată de istoria ideilor și a evenimentelor politice ale națiunii române. Grupurile care au condus Vechiul Regat și România interbelică au fost întotdeauna influențate de ideea apartenenței religioase. În virtutea unei dependențe tradiționale dintre cele două sfere de activitate, s-a întîmplat ca biserică ortodoxă să se implice atât de mult în politică încît

reprezentanții săi să aspire la ocuparea celor mai înalte poziții în stat. Așa a fost cazul patriarhului Miron Cristea, devenit șeful executivului pentru cîteva luni în timpul dictaturii regale a lui Carol al II-lea.

În vreme ce biserica ortodoxă a beneficiat în anii dintre războaie de suportul material și moral al statului național, biserica greco-catolică a supraviețuit prin eforturile proprii. Încă în anii imediat următori integrării Transilvaniei în statul român, greco-catolicii s-au confruntat cu atitudini discriminatoare din partea liderilor spirituali ai bisericii majoritare, din partea presei și a unora dintre oamenii politici (1). Atât mitropoliții Transilvaniei, cât și patriarhii din București care au condus biserica ortodoxă au minimalizat în repetate ocazii rolul greco-catolicilor în procesul de emancipare românească, au denigrat conținutul doctrinar al acestora, acordindu-i-o poziție minoră în problemele organizării vieții religioase și în acelea de reprezentare a vieții cultuale a populației majoritare.

Între formele de propagandă anti-greco-catolică ce au avut ecou în societatea interbelică ar fi de menționat aceea inițiată și condusă de mitropolitul ortodox transilvănean, Nicolae Bălan. Cooperarea acestuia cu reprezentanții extreamei drepte, cu Garda de Fier și cu generalul fascist Ion Antonescu indică o continuitate a dependențelor existente între stat și biserica ortodoxă, precum și absența culturii articulată pe ideea unei eventuale opozitii față de un sistem politic dictatorial. În anii regimului de extremă dreaptă, ortodoxia fusese cooperantă, unii dintre liderii săi oferindu-și serviciile în beneficiul ideologiei și acțiunilor politice ale lui Ion Antonescu (2). În aceeași an, greco-catolicii și-au menținut un statut demn, refuzând colaborarea cu puterea. Ideologia lor era una etnică, dar politica statului-național era văzută diferit. Este important de subliniat că - spre deosebire de preoții ortodocși care au aderat în număr mare la mișcarea fascistă cunoscută sub numele de Garda de Fier - preoții greco-catolici au rămas în majoritatea lor slujitorii altarului. Situația

Transilvaniei fiind diferită din punctul de vedere al componenței comunitar-lingvistice, al culturii regionale și a mentalităților, liderii greco-catolici au înțeles să adopte o poziție specifică acestei zone geografice fără a abandona aspirațiile identitare.

Într-o cercetare documentară a fost evidențiată contribuția episcopatelor greco-catolice din Transilvania la organizarea rezistenței anti-fasciste (Gh.Zaharie, L.Vajda, p.123). Pe totă durata războiului, episcopul de Cluj, dr. Iuliu Hossu, s-a numărat între prelații care au militat constant pentru comunicarea și înțelegerea româno-maghiară. “Vom împlini misiunea noastră pe pămîntul Ardealului (Transilvanie n.n.) ... unde strămoșii noștri își dorm în pace somnul de veci pentru ca să ne fie izvor de binecuvîntată pace și punte de împăcare a celor două națiuni, avizate reciproc la înțelegere, în mijlocul cataclismului mondial”... Cu aceste cuvinte s-a adresat el regentului Horthy al Ungariei cu ocazia intrării sale în Cluj la 15 septembrie 1940 (3). Au fost împrejurări în care episcopul a încercat să mijlocească o comunicare între guvernele dictoriale de la Budapesta și de la București. Același reprezentant al bisericii greco-catolice a intervenit decisiv în ajutorarea cu alimente a populației evreiești a Clujului concentrate în ghetouri sau în favoarea refugierii ei în România în timpul deportărilor în lagărele de exterminare de la Auschwitz (Prundus, Plăianu, 1995; Carmily-Weinberger, 1994).

Sfîrșitul celui de-al doilea război mondial și instaurarea regimului comunista sub presiunea forței armate sovietice a fost cel dintîi moment cu adevărat tragic în istoria relațiilor dintre bisericile românești. Unificarea instituțiilor a fost posibilă prin denunțarea Concordatului cu Vaticanul la 17 iulie 1948 și prin elaborarea noii legi a cultelor la 4 august același an (Rațiu, 1994). Ambele acte au fost concepute prin cooperarea ierarhiei bisericii ortodoxe cu autoritățile regimului comunista. Greco-catolicii sunt de părere că fără intervenția ortodocșilor nu s-ar fi desființat cultul lor. Ei invocă în acest sens nu doar supraviețuirea bisericii

romano-catolice din România, dar și reluarea - la cîțiva ani după instaurarea comunismului - a legăturilor cu Vaticanul.

Pe parcursul anului 1948 au avut loc acțiuni ample organizate de stat și de noua ierarhie a bisericii ortodoxe în vederea realizării unificării. Sărbătorirea unui secol de la revoluția din 1848 a fost folosită ca prilej de defăimare a meritelor greco-catolicilor. Între cei mai activi propaganisti s-a aflat același Nicolae Bălan, care printre-o politică personalăabilă, prin cooperarea cu autoritățile comuniste și printre-un concurs de împrejurări și-a păstrat postul de mitropolit al Transilvaniei (4). Fusese persoana cea mai potrivită spre a ataca pluralismul religios românesc, comuniștii cunoscîndu-i activitatea pro-legionară și pro-antonesciană din perioadele anterioare. De un asemenea instrument avea nevoie noul sistem politic instaurat de Moscova. Așa se explică faptul că lui Nicolae Bălan i s-a încredințat misiunea de a susține principalul discurs de la Blaj din ziua de 15 mai 1948.

În prezența membrilor guvernului și ai reprezentanților partidului comunist, el declarase că trebuia înfăptuită unitatea bisericească prin contopirea cu “biserica strămoșilor noștri de dinainte de 1700”. “Habsburgii - spunea reprezentantul ortodox - au tăiat în două națiunea noastră din Ardeal (Transilvania n. n.) ca să ne slăbească și să ne poată stăpîni mai ușor. Iată că azi ei nu mai au nici o putere asupra noastră și nu pot să ne mai împiedice de a ne aduna în același loc. Azi cînd Republica Populară română garantează egale drepturi politice, economice, culturale și religioase, a stăruî în dezunirea spirituală cauzată de stările grave pentru poporul român ardelean (transilvan) din preajma anului 1700, înseamnă a dezerta din frontul unic al noilor destine pe care poporul nostru muncitor și le despărtă în zorile viitorului. Ca urmaș al vechilor mitropoliți ai Balgradului care aveau sub oblacirea lor toată viața românească din Ardeal (Transilvania), îndrept către voi cei pe care interese străine v-au despărtit de maica noastră bună, de Biserica Ortodoxă, o

chemare caldă de Părinte, să vă întoarceți acasă” (Rădulescu, Sădeanu, 1948; Mircea, Carnățiu, Todericiu, 1998).

Mitropolitul își adaptase conjuncturii mai vechea sa atitudine de ostilitate față de diversitatea religioasă a românilor transilvăneni. În 1936 - cu ocazia unui congres al Frăției Ortodoxe române - Nicolae Bălan vorbise în același limbaj despre necesitatea desființării bisericii greco-catolice. El văzuse în cultul catolic o adeverată primejdie ce ar amenința viitorul “neamului românesc”. În gîndirea sa, care făcuse casă bună atât cu ideologia extremei drepte cît și cu aceea a extrebei stîngi, ideea de unitate a celor două religii era dictată de “însuși instinctul nostru de rasă” (“Unirea”, 1936). Disponibilitatea de a coopera cu orice sistem politic în beneficiul conservării propriei puteri nu este un aspect singular în cazul vieții publice din România. De un asemenea comportament au profitat sistemele totalitare fascist și comunist. Conținutul ideologic al discursului lui Nicolae Bălan avea să fie reluat în alte cuvinte de către Iustinian Marina, noui patriarh al bisericii ortodoxe ales de Parlamentul României. Iată ce declara acesta la 24 mai 1948: “Dacă primul patriarh al țării Miron (Cristea n.n.) a legiferat unirea politică și națională, al treilea patriarh va avea rolul de a face unificarea Bisericii cu o singură ierarhie” (5).

Iustinian Marina - căruia i s-a încredințat misiunea desființării cultului greco-catolic - vorbea de “dureroasa” despărțire a celor două instituții de cult românesti “ce durează de 250 de ani”. În cuvîntarea susținută la 6 iunie 1948 în Biserica Sf. Spiridon cu prilejul înscăunării ca patriarh, liderul bisericii majoritare le ceruse greco-catolicilor să se întoarcă la ortodoxie. Discursul său făcea trimiteri istorice sumare, amalgamate cu militantismul național al secolelor anterioare sau cu motivațiile politice ale momentului. În accepțiunea sa, biserica greco-catolică era o reminiscență o Imperiului Habsburgic, respectiv, Austro-Ungar, un rezultat al “intrigilor” Casei Veneze; era o speranță a propagandei papale în România. Prin urmare, patriarhul ortodox aprecia că revenirea la

o singură biserică a tuturor românilor trebuia să însemne eliberarea de sub o umilitoare <tiranie>.“

“Ce ne mai desparte?” se întreba retoric Iustinian Marina. “Nimic altceva decât credințioșia (credința n.n.) pe care încă o mai acordați cu supunere Romei. Întoarceți-vă această credințioșie (credință n.n.) către Biserica neamului nostru, a strămoșilor noștri și ai voștri. Energiile pe care le-am cheltuit pînă acum în lupta defensivă pentru salvarea ființei religioase și naționale a neamului nostru să le întrebuițăm de azi înainte sub scutul părintesc al Statului român, al Republicii Populare române, numai pentru consolidarea suveranității și independenței naționale a Statului nostru democrat” (Rădulescu, Sădeanu, 1948). Discursul înaltului reprezentant al bisericii ortodoxe conținea obsesia unicătăii credinței, suprapunerea ideii de națiune cu aceea de credință religioasă, dar și recunoașterea noii forme statale impuse de comuniști. Fusese vorba de o convingere ce coincidea cu intențiile Moscovei, dar și cu etno-naționalismul profesat de un segment al inteligenției române.

Practic, anul 1948 a însemnat desființarea întregii structuri a bisericii greco-catolice, cu trecerea în ilegalitate a oricăror activități organizate și desfășurate sub auspiciile acesteia. Iată cum s-au petrecut faptele. Odată ce semnalul acțiunii a fost dat, s-au recrutat preoții greco-catolici ce fusese să dispună la compromis. Este vorba de acei reprezentanți ai cultului ce nu rezistaseră presiunilor și amenințărilor exercitate asupra lor și a familiilor lor. Cu ocazia adunării din sala de gimnastică a Liceului „George Barițiu” din Cluj de la 1 octombrie 1948 - la care au participat 36 de reprezentanți ai bisericii greco-catolice - s-a stabilit delegația care să plece la București pentru marea reunire. Prin actul sinodal din 3 octombrie semnat de participanți, s-a trecut practic la consfințirea unificării cultelor și, deci, la intrarea în ilegalitate a bisericii transilvănenă. Unul dintre preoți povestește situația în felul următor: “Am fost ridicăți de la casele noastre de agenții miliției și transportați la

Cluj. „Sala Congresului” era păzită de poliție. Lucrările au fost scurte. Cum desemnarea președintelui (protopopul Traian Belascu n.n.) se făcu din ordin, acesta, perplex, nu știa ce ar fi avut de spus. În acel moment Pr. Zagăi îi înmînează un text. Îl citește cu voce tremurindă. Încep discuțiile... Ele sunt curmate de „martorii” din sală. Toată lumea semnează... De acolo am fost duși, încadrați, la reședința Episcopului ortodox, Colan. De acolo, la gară. Pe drum ni s-a dat o reverendă și ni s-a servit masa, cea dintâi pe ziua aceea. La Athenée Palace am fost ținuți sub observație. Astăzi (3 octombrie) am ajuns liberi după ce am semnat toate hîrtile și am participat la Te Deum-ul de la Biserica Sf. Spiridon. Violențele exercitate asupra noastră au fost aşa de mari că unul din noi a înnebunit. Nu știu de ce am semnat. Cred ca am fost și drogat” (6). Desființarea propriu-zisă a greco-catolicismului are loc la 1 decembrie 1948 prin decretul „Înaltului Prezidiu al Republicii Populare române nr. 358” (Bota, 1994).

Personalitățile de prim rang ale lumii greco-catolice nu semnaseră documentul de aderare la ortodoxie, deși între semnatari se aflau mai mulți protopopi cu autoritate. Ele au avut o atitudine consecventă cu principiile cultului, dovedind o tare de caracter cu totul remarcabilă. Episcopii Iuliu Hossu și Ioan Suciu au fost între cei mai activi oponenți, ei nerecunoscând nicicind actul unificării. Iuliu Hossu l-a excomunicat prin decret pe președintele „congresului” înscenat la Cluj la 1 octombrie 1948. El ceruse - printre scrisoare adresată eparhiilor din jurisdicția sa - să fie adusă la cunoștința tuturor credințioșilor greco-catolici poziția sa de apărator și continuator al credinței catolice, precum și decretul de excomunicare menționat. O reacție de apărare a greco-catolicilor a avut-o și nunțul apostolic la București, episcopul Gerard Patrick O’Hara de Savannah. Într-o scrisoare adresată Ministerului Afacerilor Străine la 2 octombrie 1948, el vorbește de incalificabilitatea bisericii transilvănenă. Unul dintre preoți povestește atitudine a guvernului român care nu respectă libertățile religioase. În pofida declarărilor sale puterea civilă se pretează la persecuții religioase

Angajamentele sale au fost violate prin fapte, „pregătite cu multă grijă și coordonate foarteabil, săvîrșite în ultima vreme în diferitele provincii ale Transilvaniei împotriva Bisericii greco-catolice”. Gerard O’Hara califica această atitudine ca fiind una nedemnă de un stat civilizat (7). Protestele episcopatului greco-catolic și ale aceluia romano-catolic adresate guvernului Petru Groza au rămas fără nici un efect. Comunități întregi de țărani din Tîrgu-Lăpuș, Boiereni, Vadu-Crișului, Soptieru-Mureș au protestat față de actul din 3 octombrie.

Rezistența credințioșilor a fost înfrîntă prin maltratărî, pedepse cu ani de închisoare, confiscarea averilor. Bisericii greco-catolice i-au fost luate toate averile, parte din ele trecînd în proprietatea statului, parte în proprietatea bisericii ortodoxe (Ploscaru, 1994). În momentul trecerii sale în ilegalitate biserica greco-catolică avea o structură organizatorică ce purta numele de Provincia mitropolitană de Alba-Iulia și Făgăraș și avea reședință la Blaj. Ea era compusă din: Arhidieceza Blajului, coordonată de episcopul dr. Ioan Suciu, administrator apostolic; Dieceza de Cluj-Gherla, condusă de episcopul Iuliu Hossu; Dieceza de Oradea-Mare, aflată sub conducerea episcopului dr. Valeriu Traian Frențiu; Dieceza de Lugoj, condusă de episcopul dr. Ioan Bălan; Dieceza Maramureșului în frunte cu episcopul dr. Alexandru Rusu; vicariatul mitropolitan din București în frunte cu dr. Vasile Aftenie. Provincia mitropolitană avusese atunci aproximativ două milioane de credințioși, 1900 de parohii, 1900 de biserici și 1835 de preoți. Din aceeași structură faceau parte: 9 ordine călugărești, cu 28 de case; 424 de călugări și călugărițe; 20 de școli liceale pentru băieți avînd 3352 de elevi; 14 licee de fete numărînd 2800 de eleve; 4 aziluri de bătrîni și orfeline; 6 tipografii ce imprimau 20 de reviste săptămînale și lunare în aproximativ 250.000 de exemplare (Ploscaru, 1994).

Din datele menționate rezultă că biserica greco-catolică era o instituție complexă, bine organizată și al cărei mesaj religios se adresa unui procent important al populației românești din

Transilvania. Așa cum se poate observa din înșiruirea numelor diecezelor, cu excepția vicariatului din București, toate celelalte instituții se aflau în Transilvania. Statisticile din perioada interbelică arată că ponderea greco-catolicilor în raport cu ortodocșii era de: 64,3% în Maramureș; 42,7% la Cluj și în împrejurimi; 60% în regiunea Satu-Mare; 60% la Năsăud și în zona învecinată; 52,6% în ținuturile Sălajului; 32,4% în regiunea Mureș (8). De aici rezultă încă o dată că motivația desființării instituției fusese una politică. Pentru a argumenta sensul politic conținut în atitudinea anti-greco-catolică, se cuvine să observăm că orientarea pro-apuseană a bisericii a jucat un rol major în formarea populației române transilvăneze, respectiv, în adoptarea și în cultivarea unui standard social și material mai ridicat comparativ cu al populației ortodoxe. Aceeași instituție de cult stimulase aspirațiile intelectuale și educase enoriașii într-o etică a muncii specifice civilizației europene. Tot astfel se explică de ce coabitarea cu minoritățile maghiară și germană a fost calitativ mai bună în cazul populației greco-catolice, înrudirea în sens spiritual fiind evidentă în localitățile în care ființau comunități lingvistice mixte. Apartenența la aceeași biserică catolică a fost adesea o punte de legătură între diversele grupuri ce trăiau împreună de secole.

La o analiză mai atentă a lucrurilor vom vedea că tendința de a simplifica explicația ori intenția de a o reduce la ideologii aflate în conflict (sau a căuta poziționarea între cele două particularități religioase) nu conferă o înțelegere reală a fenomenului. Prin urmare, ar fi de dorit să formulăm un punct de vedere care credem că rezultă din geografia istoriei, dar și din istoria gîndirii cultural-politice. Potrivit acestuia, dificultatea românească derivă nu din absența unicătăii discursului religios cum se străduisera să demonstreze liderii ortodoxiei și cum păreau să credă forțele comuniste, ci din înseși orientările contradictorii religioasă și culturală: una de tip slavo-bizantino-oriental și alta de tip romano-occidental. Era în discuție (a rămas și astăzi) confrontarea dintre două seturi de valori - europene

și orientale sau semi-orientale - confruntare ce era nedorită de împărțirea politică de după război. Probabil că astfel putem să înțelegem mai ușor de ce biserică greco-catolică a devenit unul dintre cei mai detestați adversari ai regimului comunist-sovietic; de ce, pe de altă parte, biserică ortodoxă din România a acceptat îndată noul regim și a cooperat cu tot ceea ce a cerut sistemul impus de acesta.

Prigoana împotriva greco-catolicilor devenise una sistematică începând cu anul 1948 și ea s-a întins pe o perioadă lungă de timp. Episcopii Valeriu Traian Frentiu, Alexandru Rusu, Ioan Bălan, Iuliu Hossu, Ioan Suciu, Anton Durcovici au fost arestați și întemnițați. La fel s-a întîmplat cu mulți dintre canonicii aceleiași biserici: Ludovic Vida, Gheorghe Bob, Ioan Moldovan, Augustin Felea, Tit Liviu Chinezu; cu prelații papali Zenovie Paclisanu și Augustin Maghiaru, cu episcopul de Timișoara, Augustin Pacha (9). Episcopul Vasile Aftenie a fost ucis la 10 mai 1950 de autoritățile comuniste, astăzi fiind socotit cel dintâi martir al bisericii greco-catolice românești (Bota, 1994). Mulți dintre preoții obișnuiți care au refuzat să treacă la ortodoxie au fost condamnați la închisoare, având parte de același tratament ca și prizonierii politici: munci grele la construcția canalului de legătură dintre Marea Neagră și Dunăre, la realizarea hidrocentralei Bicaz-Neamț; torturi; izolare în satele sărăce ale cîmpiei Bărăganului care nu aveau mijloace de transport moderne și care erau înapoiate comparativ cu satele Transilvaniei. Averile lor fuseseră confiscate, iar membrilor familiei desfăcute contractele de muncă. O bună parte din copiii preoțimii greco-catolice au fost exmatriculați din licee și universități; nu li s-a permis să participe la un concurs de admitere în facultăți. Evacuarea din casele parohiale s-a făcut sub amenințarea cu închisoarea. În cazul opozitiei, preoții și credincioșii fuseseră judecati de tribunalul militar. Așa a fost situația celor 19 persoane condamnate la Tîrgu-Mureș la data de 18 aprilie 1952 (Bota, 1994). La fel, aceea a cîtorva dintre reprezentanții de vîrf ai clerului din

regiunea Maramureș (10), a protopopului Aradului, dr. Ioan Deliman.

În pofida persecuțiilor, activitatea bisericii greco-catolice nu fusese întreruptă. Preoții rămași în libertate au organizat slujbele religioase la propriul lor domiciliu, exemplele lui Ioan Ploscaru din Lugoj și Nicolae Purea din Cluj, a protopopului Alexandru Todea din Reghin. Ca urmare a acestui curaj de a înfrunta regimul comunist, ei deveniseră ținta celei de-a doua etape a arestărilor și condamnărilor la închisoare. Chiar și în aceste condiții speciale, au fost multe împrejurări în care credincioșii reușiseră să mențină procesul de instrucție a tinerilor. Importante servicii făcuseră surorile din Congregația Maicilor Domnului; la fel și preoții Nicolae Pura, Augustin Silvestru Prundus, Ioan Bejan din Cluj. Cooperarea bisericii piaristilor din același oraș a fost exemplară. Societățile și cenaclurile literare ale scriitorilor de limbă română din Transilvania cultivaseră și ele - în măsura posibilităților - valorile greco-catolice. Apreciată a fost traducerea în limba română a cărților de lectură și meditație religioasă făcută de preotul Gheorghe Neamțiu. Un rol deosebit în supraviețuirea vieții religioase de rit catolic printre români l-au jucat posturile Radio Vatican și Radio Europa Liberă care transmiteau cu regularitate Sfintele Liturghii și predilecții preoților Vasile Cristea, Ovidiu Bejan și Alexandru Mircea.

(continuare în numărul următor)

Victor Neumann, Doctor în Istorie Cercetător principal la Institutul de Teoria Socială Director al Institutului Internațional de Studii Interculturale și Educație din Timișoara, profesor asociat la Facultatea de Filologie, Universitatea București.

Paradigma conspiraționistă (II)

GEORGE VOICU

“Occidentul” (în conivență, adesea, cu “ungurii” și, la nevoie, cu “rușii”)

“Occidentul” (sau “occidentalii”) ar fi unul din treilea răspuns la întrebarea “cine conpiră?”. “Occidentul” e numit cînd ca atare, cînd cu ajutorul altor expresii, variate, dar concrete: “germanii”, “americanii”, “NATO”, “FMI”, “cultura occidentală”, “biserica romano-catolică” etc.

Răspunsul acesta, care se vrea deopotrivă să-lămurească și acuzator, are deja un exercițiu considerabil. I s-a reproșat masiv Occidentului complicitatea la instalarea regimurilor comuniste din Europa de est, ceea ce, în definitiv, echivalează tot cu o teorie a conspirației occidentale. I s-a reproșat și i se reproșează pînă și faptul că a închis și încide ochii la fărădelegile comise de comuniști. “Occidentul – scrie Ion Coja – n-a vrut să știe de crimele pe care le săvîrșeau în România oamenii instalați la putere de Armata Roșie! Si astăzi pentru că acești valeți și argați ai Moscovei erau mai ales evrei, maghiari, tigani, lipoveni...”¹ Si, în plus, afirmă multe articole, Occidentul a complotat chiar și la prăbușirea regimurilor comuniste din Europa orientală. Toate acestea s-au întîmplat cum s-au întîmplat și în momentul în care s-au întîmplat pentru că ele convineau de fiecare dată Occidentului, afirmă conspiraționismul, vîndând astfel să-și rezolve propriile contradicții. “Acum – se afirmă într-un text, bine primit, în treacăt fie vorba, de foști ideologi național-comuniști – România este o țară ocupată. Guvernul României este un executant slugarnic al directivelor nomenclaturii occidentale.”² În consecință, sediul conspirației careia i-a căzut victimă de-a lungul timpului regiunea în care se găsește România se află, după

mulți, în Occident.

Acest răspuns nu exclude principal pe cele de dinainte; dimpotrivă, adesea acesta este complementar. Dacă Ungaria își face – așa cum afirmă discursul conspiraționist – planuri expansioniste (vizînd nu numai teritoriul României, ci și al altor țări, precum Slovacia și Iugoslavia) și acționează în acest sens, faptul s-ar datora ajutorului occidental, prompt și masiv, și chiar inițiativelor occidentale. Occidentul ar fi deci funciar potrivnic României, în acțiunea sa distructivă servindu-se de organizația minoritarilor maghiari din țară (UDMR). Într-un articol din *Natiunea*, se afirmă răspicat: “acesta este scopul strategic [al liderilor occidentali – n.m.]: întoarcerea Transilvaniei «ungurești» la Ungaria Mare. Scop pe care se învederează a fi promis că se va realiza [sic] și cancelarul Kohl, și președintele de astăzi al Rusiei.”³ Alteori, în alte publicații, se susține că scopul conspiratorilor vestici (americani, în acest caz) ar viza doar federalizarea României, nici în această conjurație partea maghiară nefiind vioara întîi: “A privi acest fenomen doar prin prisma exacerbării acțiunilor iridentiste ale unor reprezentanți ai UDMR reprezintă o greșală. În acțiunile de federalizare a României – se afirmă într-un text din *Atac la persoană* – sunt folosite și forțele iridentiste, fără ca acestea să aibă rolul hotărîtor.”⁴

În viziunea multor jurnaliști care gîndesc astfel, Ungaria n-ar fi deci decît un instrument în mîna “perfid-cinicului Apus”: “Nu trebuie să pierdem din vedere un fapt: agitațiile și diversiunile neoreviziștilor unguri servesc, întîi și întîi, Occidentului. Pretinsa cheștiune a minorităților maghiare din România, Iugoslavia, Slovacia,

vîntură constant de revanșarzii unguri, îi permit Apusului – prioritar imperialismului terorist american – să șantajeze, să amenințe, să se amestece în treburile interne ale unor țări independente. Îi oferă Vestului posibilități pentru a-și impune politica de dominatie și dictat, de a înefea țările amenințate într-un fel sau altul de Ungaria.”⁵ Așadar, potrivit paradigmii conspiraționiste, occidentalii sunt cei cu adevărat interesați în regiunea balcanică, care dispun totodată și de capacitatea de a uneli și de a face jocurile în zonă⁶, înființarea deținând-o cînd francezii, cînd germanii, cînd – cel mai frecvent – americanii.

Interesant este că asemenea opinii nu sunt împărtășite doar de presa extremistă sau de scandal. Ideea că în regiunea balcanică s-ar derula astăzi o conspirație americană este susținută și de alte publicații, cum ar fi, de pildă, *Jurnalul literar*. În paginile acestei reviste, Radu Drăgan, de exemplu, interprează conflictele post-comuniste, reale și potențiale, din Balcani ca fiind generate de o cauză externă, mai precis americană. Nu regiunea balcanică ar constitui de fapt adevărata miză a provocării americane, ci Europa: “Este o realitate evidentă că America are tot interesul ca Europa să nu fie niciodată suficient de puternică pentru a-i amenința hegemonia atât de greu cîștigată. Ea aplică acum în Kosovo strategia exersată acum cincisprezece ani în Afganistan, care avea rolul să destabilizeze Rusia. [...] Aceasta ar explica și interesul de azi al Americii pentru acele țări din Europa orientală de care puțin i-a păsat vreme de cincizeci de ani, cînd le-a lăsat, în cunoștință de cauză, să se sufoce sub jugul comunist. Nu Miloșevici e problema, ci Europa.”⁷

Paradigma conspiraționistă nu este însă de fiecare dată anti-americană și pro-europeană, aşa cum se dovedește și în acest text. Ea este obligatoriu, chiar dacă nu mereu în aceeași formă, anti-occidentală. Ideea că Occidentul are interese speciale în Balcani și că tot ceea ce se întâmplă rău în această regiune îl se datorează are un larg credit în mediile intelectuale românești. Invocarea de

către occidentali a încălcării drepturilor omului pentru a putea interveni nu ar fi decît o stratagemă, susțin unii. O face, bunăoară, Radu Ciuceanu: “Din păcate, astăzi scenariile se fac la adăpostul marilor Puteri ce-și afișează cu nonșalanță spiritul democratic în apărarea libertății și demnității popoarelor.”⁸ Astfel apreciate lucrurile, Radu Ciuceanu scrie mai departe: “există, cred, o dorință ascunsă a unor puteri interesate în dominarea acestei peninsule de sud-est a Europei și, ca și acum o jumătate de secol, în sugrumparea unor potențiale forțe naționale reprezentate prin statele de mărime medie din Balcani, cum ar fi Iugoslavia (operație în parte reușită) și în viitor România”⁹.

În condițiile definite astfel, calificarea complet negativă a NATO devine o consecință cumva firească. “Organizația teroristă NATO și fasciștii americani vor să atace Balcanii!”¹⁰, clamează o publicație, așezînd aceste cuvinte într-un strident supra-titlu. O asemenea percepție îl face pe unii publiciști să ceară României să anuleze opțiunea să pentru NATO, întrucât “occidentalii, și mai ales americanii, sunt minciinoși, cinici, violenți”¹¹.

Pentru unii gazetari, conspiratorii reali sunt dincolo de oamenii politici care se perindă pe scena lumii, dincolo de aparențele susținute mediatic. Politicienii n-ar fi, în esență, decît niște execuțanți docili ai unor ordine emise de alții, de ființe nevăzute și nebănuite. Ordinele ar fi deci date de mari serviciile secrete, acestea fiind veritabilele și eficiente organizații conspiraționale. În cuvintele lui Ion Marin, “strategii zilei și-au împărțit altfel lumea, sferele de influență. Ei urmează pas cu pas ce-au hotărît mai demult cele două superputeri, CIA și KGB-ul.”¹²

Cele mai numeroase păreri conspiraționiste exprimate public identifică însă pe presupușii atotputernici conspiratori între cei ce dețin puterea financiară a lumii. Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare etc., toate aceste instituții sunt văzute ca agenți demonici de către mulți din cei ce fac opinia publică românească. Aceste instituții duc, se susține, o concertată

acțiune pentru a ruina statele naționale precum România. Opinii de acest gen sunt exprimate nu numai de jurnaliști care urmăresc senzaționalul, ci și de diversi “specialiști”, aureolați de grade universitare, creditați ca autorități infailibile în domeniul economic. E cazul, de exemplu, al “prof. univ. dr. Gheorghe Ciulbea, specialist în economie politică și istoria gîndirii economice”, pentru care “FMI, Banca Mondială, BIRD și BERD vor să transforme România într-o neocolonie”¹³. Între aceste organizații bancare internaționale malefice, Fondul Monetar Internațional ar deține recordul, el excelență pur și simplu în rău, sunt de părere mulți publiciști români. Redactorul șef al unui săptămînal scrie: “Cunoaște, cineva, vreo altă țară, decît SUA, căruia (sic) să-i fi profitat existența Fondului Monetar Internațional? Poate Israelul!...”¹⁴ Ipoteza aceasta este, se va vedea mai apoi, simptomatică. Interpretarea funcției pe care FMI ar exercita-o este însă mai mult decît lămuritoare ideologic: “Întreagă această «orînduire nouă» care-i cea veche, *capitalistă*, este sorocită să aducă pretutindeni săracirea celor mulți.”¹⁵ Ciudat este că periodicul în cauză este el însuși produsul ordinii capitaliste...

“(Franc)masoneria; mai precis, evrei”

Un alt răspuns distinct, aparînd ca atare cu o frecvență notabilă (fără a mai lua în calcul aparițiile sincrétice, care, aşa cum se va vedea mai departe, sunt extrem de numeroase), care merită înregistrat separat – ca al patrulea tip –, fie și numai pentru că el e o expresie “pură” a convingerii conspiraționiste, este: “(franc)masoneria; mai precis, evrei”. “Minorități naționale” – “Occident” – “(franc)masoneria” sunt, de cele mai multe ori, ipostaze ale acelaiași mecanism conspirațional, care deci nu se exclud cîtuși de puțin între ele. Dimpotrivă. De regulă, invocarea “(franc)masoneriei” ca agent conspirator omnipotent este puternic legată de “minorități”, de “vecini”, de “occidentali” și, mai ales, aşa cum se va vedea pe parcurs, de “evrei”. O propoziție

precum “minoritățile naționale din România ca: evrei, tiganii, ungurii, macedonenii, sunt toți conectați la activitatea francmasonică”¹⁶ este ilustrativă în acest sens.

Acuzarea “(franc)masoneriei” este deseori legată de chestiunile reprezentate de ceea ce se numește “globalizare” sau de ceea ce se numește “Noua Ordine Mondială”. Radu Chesaru, de pildă, este obsedat de relația dintre “masonerie” și “Noua Ordine Mondială”, fiind încredințat că politicienii liberali și social-democrați (socialiști) de pe planetă sunt cu toții sub un teribil control masonic. Altfel spus, liberalismul și socialismul (democratic) sunt stratageme masonice: cine face politică liberală sau socialistă face de fapt politică masonică. “Apocalipsa și venirea lui Satan la conducerea lumii – scrie Radu Chesaru – este de fapt o imagine simbolică a instaurării Noii Ordini Mondiale, a sfîrșitului lumii creștine în favoarea masoneriei.”¹⁷ “Masoneria”, concepută monolitic, ar voi deci să distrugă tradițiile și, mai ales, credința creștină. Care este motivul pentru care și-ar fi propus acest scop diabolic rămîne însă un mister. Dincolo de motivația în cauză, e ușor de dedus urgența unei acțiuni care să salveze omenirea de la pieirea ce-i este urzită. În acest sens, Radu Chesaru se vrea animatorul unui curent “de centru”, “nemasonic”, pe care îl numește curentul “naționalist-conservator-traditionalist”. Organizația “Vulturul Brîncovenesc”, pe care a inițiat-o și pe care o conduce, e conceptibilă în acești termeni mesianici. Credința în acțiunea malefică a “masoneriei” la scară românească și mondială este împărtășită și de oameni politici români importanți. Un adept al acestei paradigmă este, de pildă, Radu Timofte, vicepreședinte al Comisiei de apărare a Senatului. “Masoneria – declară senatorul PDSR într-un interviu, convins că această organizație este unică și unitară, asemenea unei monade – își propune să influențeze și să controleze principalele instituții de decizie, naționale și internaționale.”¹⁸ A face asemenea “dezvăluiri” presupune, crede senatorul român, un curaj major, trăsătură a veritabililor oameni politici, chiar dacă gestul său

de a spune "adevărul" antrenează mai apoi prudență, chiar aprehensiunea: "Am început să am suficiente serioase rețineri în a mă pronunța în legătură cu acest subiect, chiar și cu ocazia acestui interviu. Sunt suficiente motive de reținere și cred că pînă la teamă nu mai este mult. Sigur este că mi-am diminuat serios şansele unor eventuale... promovări!"¹⁹ Mesajul e clar: dacă Radu Timofte nu va ajunge mai mult decît ceea ce este astăzi (senator, vicepreședinte unei comisii permanente), atunci să se știe că se va fi răzbunat masoneria pe domnia sa pentru "dezvăluirea" curajoasă făcută. Cu multe temeri are de luptat senatorul, numai cu teama de ridicol – nu.

A interpreta evenimentele politice semnificative care se petrec în lume ca un produs pus în scenă de "masonerie" este o practică frecventă, trivabilă în multe publicații românești. Revoluțiile din 1989 sau conflictele din Iugoslavia sunt deseori "explicate" astfel. În discursul public conșpiraționist este citat, uneori, cîte o autoritate în domeniu, căreia i se face un portret pe măsură. Miruna Munteanu, de pildă, îl conspectează în *Ziua* pe o pagină întreagă, cu conștiinciozitate, cîndu-l abundant, pe sîrbul Dragan Maleșevici Tapi, "pictor și cunoșcător avizat al masoneriei", care ar fi dat un interviu "unui cotidian belgrădean" (care? nu contează), unde face, se-ntellege, importantă "dezvăluiri", de genul: "Toți comandanții supremi [sic] din pactul NATO sunt masoni. și toți generalii armatei americane au grade înalte în Ritul Scoțian Antic și Acceptat. [...] Masonii duc războaiele lumii și tot ei le opresc."²⁰ Morala explicită a unui asemenea text este că toate crizele de pe mapamond – inclusiv, se înțelege, criza iugoslavă – ar fi determinate prioritar, dacă nu exclusiv, de factori masonici, nicidcum de cauze interne.

România n-a cum să scape, se poate deduce, unei conjurații de această talie. Ba, se susține în altă parte, aici acționează cea mai rea dintre aripile "masoneriei". *România Mare* oferă în acest sens "informații" exacте, chiar amânunte halucinante despre nucleul complotist care

acționează în țara noastră: "În România funcționează cea mai puternică filieră a unei Secte Francmasonice Satanice, cu oameni infiltrati în toate structurile de vîrf ale statului: SRI, Armată, mass-media, partide politice etc. și chiar în Biserică. Această filieră, numită «Societatea română de Radiestezie» (SRR), numărind peste 5000 de membri răspîndiți în toată Țara, este condusă de Claudiu Dumitru [...] și are în posturile cele mai importante numai evrei."²¹ "Societatea română de Radiestezie" este, s-ar părea, doar un eșantion din ampla organizație masonică, esențialmente evreiască, sub comanda căreia se află umanitatea întreagă. Ea acționează după un plan vizînd "conducerea omenirii", în acest scop făcînd uz de "științele oculte": "Toată lumea a auzit de științele oculte, dar nu știu cît rău pot face ele oamenilor, mai ales dacă aceste tehnici intră pe mîna unor demenți (evrei mondialiști) care își propun conducerea omenirii."²²

După alte păreri, care nu se vor antisemite, acești "evrei mondialiști" ar fi niște evrei eretici, care ar acționa împotriva Bibliei, unde stă scris că evreilor le este rezervată doar Țara Sfintă²³, nicidcum lumea întreagă; "organizațiile finanțate și conduse în cea mai parte de către evrei mondialiști"²⁴ ar fi, de fapt, structuri masonice.

Cu aceste considerații, răspunsul la întrebarea "cine conspiră?" cunoaște – să zicem așa – o nouă calitate. Conspiraționismul își mărește astfel – s-ar putea spune – puritatea: identificarea evreilor ca protagonisti ai masoneriei organizate la scară mondială echivalează, la rigoare, cu numirea "adevărăților conspiratori", chiar dacă, deocamdată, formula preferată e cea compozită a "iudeo-masoneriei". Sunt însă voci care afirmă că "francmasoneria este creația evreilor" (iar "comunismul – creația francmasoneriei")²⁵. În plus, răspunsul de această factură este și extrem de frecvent. Considerații de genul "lojile și grupările masonice sunt conduse la vîrf de elita mișcării Sioniste"²⁶ sunt împărtășite larg de autorii conșpiraționisti. Ei acuză vehement "conspirația internațională sionistă", "puterea iudeo-

masonilor"²⁷ etc., etc. Stratagemă ar fi deci aceea a "lojelor masonice libere"²⁸, un fel de structuri subterane cu ajutorul cărora lumea (Europa, în primul rînd) urmează să fie dominată de evrei. Pentru unii conșpiraționisti, catastrofa s-a produs deja: "Aproape tot haosul care există la ora actuală în România și în general pe această planetă a fost și este în continuare dirijat într-un mod diabolic de mișcarea Sionistă."²⁹

Potrivit discursului conșpiraționist, România este demult ținta predilectă a "iudeo-masoneriei". Acuzația ar putea fi probată, se susține într-o carte, cu ajutorul "înregistrărilor secrete făcute de fosta securitate"³⁰ ale unor "grupuri iudeo-masonice" care acționau în România încă înainte de 1989. Unii sunt chiar de părere că puterea politică reală în vechiul regim comunist a aparținut în esență mereu unor reprezentanți ai evreilor; potrivit unei opinii de acest gen, fostul șef-rabin, Moses Rosen, era "cel mai puternic individ din România"³¹, lucru rămas ascuns celor mulți, nu însă și clarvăzătorului Ion Coja. Oricum, aproape orice discurs de acest fel afirma că evreii au dus o intensă și decisă – și, se înțelege, invizibilă – activitate anti-românească încă de la începuturile regimului comunist. Iată ce declară o fostă activistă a Securității despre România anilor '50: "În anii aceia, evreii conduceau România, își schimbaseră numele și ucideau, fără milă, tot ce era și le sună românește [...]. Încet-încet, i-au omorât pe toți oamenii care le-au stat în cale și s-au bătut pentru România. Și, în cele din urmă, l-au omorât și pe Ceaușescu."³² În alte texte, evreii, chiar dacă nu apar neapărat ca făptuitori, sunt prezenți totuși ca autori morali ai acestui din urmă omor: "Ceaușescu a fost ucis de niște criminali [...] pentru că a fost român demn, pentru că i-a sfidat pe jidani", afirmă un preot ortodox³³. În aceste condiții, a vorbi, aşa cum face Radu Theodoru, de "lovitura de stat masono-sionistă din decembrie 1989"³⁴ ține, s-ar zice, de consecvență logică.

Alteori, deși consideră tot omnipotenții în România, de-a lungul întregii perioade moderne, evreii nu mai apar fixați în culori neapărat negre, ci

ca un fel de actori ai necesității istorice. Viorel Roman, de pildă, profetind rezultatul alegerilor din România și Rusia din anul 2000, reafirmă apăsat – dar și confuz – obsesia conșpiraționistă, ca rezultat, chipurile, al unui raționament deductiv: "La București, alegerea președintelui stă de două secole sub consemn rusesc [sic] și de aceea ascensiunea șefului Partidului Evreilor, Petre Roman, nepotul rabinului de Oradea, este tot așa de probabilă ca instalarea la putere a Anei Pauker, fiică de rabin, în anii '40."³⁵ Într-un cuvînt, evreii au controlat mereu și controlează încă statul român, cel puțin din punctul de vedere al cadrelor politice. Lucrul acesta s-ar vedea, pare-se, mai bine din străinătate. O dovedește, cum s-a văzut, consilierul academic de la Universitatea Bremen. O mai dovedește și un anonim "corespondent pentru *România Mare* din SUA", care inventariază într-un articol cum în diplomația română sunt "sunt promovați numai evrei, cea mai mare parte evrei-unguri"³⁶. Și toate aceste se fac "cu preful trădării, al distrugerii economiei naționale și al infometării Poporului român, precum și al satisfacerii cerințelor bine plătite de cei cu mulți dolari", arată mai departe același "corespondent pentru *România Mare* din SUA".

Raționamentul conșpirațional este cîteodată turnat în propoziții "ezoterice", dar el căpătă, tocmai grație acestui fapt, o expresie – s-ar spune – desăvîrșită... Un asemenea text, scris într-o păsărească simptomatică, a apărut în *România Mare* sub semnatura "cercetător științific Mircea Ticleanu". După ce invocă un ezoteric "sistem numeric ocult al Mafiei sioniste", care ar revela "stîlpii regimului Anticrist" din România, "cercetătorul" deduce "științific": "Este astăzi clar ca lumina zilei că actuala conducere a României s-a aflat, încă de la început, în slujba Mafiei Sioniste Internaționale (care a și sprijinit-o să ajungă la Putere) și că fiecare acțiune a acesteia a fost îndreptată împotriva intereselor fundamentale ale Poporului român."³⁷ "Cercetătorul științific" lămurește secretul mutațiilor politice petrecute în România în anii din urmă, folosind în acest sens

argumente uluitoare: "«Schimbarea» din 1996 nu a însemnat altceva decât înlocuirea regizată a echipei Iliescu (26 în limbaj numeric ocult) cu echipa Zoe Petre (36 în același limbaj ocult), aceasta din urmă fiind dotată cu un apendice: Emil, care a încercat să joace rolul de președinte. Practic, în limbajul ocult al Mafiei sioniste s-a trecut de la «regimul 26» la «regimul 36», care avea sarcina de a continua mai dur cruciada antiromânească a Oculei.³⁸ Astfel stînd lucrurile, integrarea euro-atlantică a României "nu reprezintă altceva decât subordonarea deplină a Țării față de cele două centre principale de putere ale Mafiei sioniste, Bruxelles (26, în limbaj ocult) și Washington (ce conține supermaleficul 36 în grupurile «ng» și «to»)."³⁹

Dar nu numai ceea ce s-a întîmplat în România în decembrie '89 și după aceea este interpretat astfel, ci tot ceea ce s-a petrecut în lume de-a lungul timpului, îndeosebi de-a lungul secolului XX. Mai toate țările, aparent importante, sunt astăzi colonii evreiești într-un fel sau altul, susțin cei ce aplică paradigma conspiraționistă în interpretarea lumii. Iată un exemplu edificator: "Am spus-o și o repetăm. La ora actuală, Franța este o țară totalitară fascistă și rasistă. Ea nu este liberă, ea găsește cincizeci de ani și mai bine sub ocupație sionistă."⁴⁰ Dacă Statele Unite au atacat cu lovitură aeriene Irakul, faptul – se afirmă – s-a datorat sionismului⁴¹. În același sens, dar referindu-se nu la evenimentele politice curente, ci la istorie, Ion Coja crede, pe urmele lui Șerban Milcovianu, că "atât instaurarea comunismului, în 1917, cât și prăbușirea acestuia, în 1989, amândouă sunt opera unei manipulații a istoriei, a unei diversiuni la scară planetară, care s-a făcut de către marea finanță mondială".⁴²

Deși profesorul de lingvistică de la Universitatea București e încredințat că în "conducerea ocultă a lumii" există "o componentă iudaică"⁴³, el preferă de cele mai multe ori – din rațiuni strategice, spre a nu fi acuzat de antisemitism – limbajul echivoc, aluziv atunci când identifică pe cei ce manipulează lumea. Tehnica aceasta sibilnică

insinuantă e vizibilă, de pildă, atunci când vorbește de "marile caiafe ale finanței mondiale"⁴⁴ ori atunci când susține că aceia care manipulează lumea "aproape sigur, n-ar putea fi vorba de creștini, de creștini catolici sau ortodocși"⁴⁵ sau atunci când, analizând detaliile asasinării lui Ioan Petru Culianu, conchide: "E ceva aș zice cu totul *ne-european* în aceste amănunte. E ceva *ne-creștinesc!* *Neromânesc!* [sublinierile autorului – n.m.]".⁴⁶ Obsesia lui Ion Coja e la rigoare aceeași care se întâlnește la mai toți conspiraționiștii: evreii sunt cei ce conduc în mod ocult lumea.

Evreii stăpînesc deci nu numai o țară precum România, ci mult mai multe și mai importante, stăpînesc, de pildă, Occidentul (Europa de vest și America), afirmă conspiraționistii. Fac acest lucru în chipurile cele mai diverse. De exemplu, arată Radu Theodoru, "o bună parte din proprietarii galeriilor de artă din Occident și SUA, din criticii de artă, din editorii revistelor de artă, din mecenății, sponsorii, intermediarii, agenții de publicitate sunt evrei dirijați de Ocultă în sensul directivelor din *Protocolle*".⁴⁷ Travestiul ar fi și el o modalitate de care conspiratorii evrei uzează pentru a induce lumea în eroare; un exemplu: papa Ioan Paul al II-lea ar fi de "origine iudaică", numele său adevărat fiind "Carol Voityla Katz".⁴⁸ Or, după unii, Sfîntul Scaun ar guverna lumea. O expresie precum "Papa, ca șef al primului guvern mondial evreiesc", tipărită în *România Mare* și semnată Alexandru Soare, face acest lucru limpede. Sensul unei asemenea afirmații este o nouătate în cultura română, căci el inaugurează un intolerant anticeștinism antisemita. Un creștin se roagă – scrie Alexandru Soare – "rabinului și sionistului Isus Christos, lui Pavel (întemeietorul Bisericii iudeo-creștine), Solomon (fondatorul masoneriei), Fecioara Maria (care niciodată nu s-a botezat creștină, ci a rămas o evreică habotnică), David, Moise, Avram și alții".⁴⁹ El preferă de cele mai multe ori – din rațiuni strategice, spre a nu fi acuzat de antisemitism – limbajul echivoc, aluziv atunci când identifică pe cei ce manipulează lumea. Tehnica aceasta sibilnică

lumea fără ca acest lucru să se vadă. Ideea aceasta aparține păgânismului rusesc, astăzi puternic resuscitat⁵¹, dar autorul nu face nici o referință la patentul slav. Interesant este însă că toate acestea apar într-o revistă condusă de un... creștin, pentru care recursul la retorica creștină este un procedeu dintre cele mai uzitate.

Notă:

¹ Ion Coja, *op. cit.*, p. 165.

² Virgiliu Zbăganu, *Secoul XXI va fi comunist sau nu va fi* (Editura Planeta, București, 1994), p. 96.

³ Al.D.O., "Universitatea", *Națiunea*, nr. 26 (415), 26 iunie – 2 iulie 1998.

⁴ George Dora, "Federalizarea României", în *Atac la persoană*, nr. 40 (52), 5 octombrie 1998.

⁵ Mihai Stratulat, "La Budapesta, în Piața Szent-István", *Ultima oră*, nr. 3 (247), 21-27 ianuarie 1999.

⁶ Referindu-se la ideea – foarte răspîndită în zona sud-est europeană – după care conflictele din Balcani ar fi generate de rivalitățile dintre marii puteri, Jacques Rupnik face o remarcă plină de miez: "Adevărul este însă că, spre deosebire de

1914, Balcanii anilor '90 au avut de suferit nu de pe urma unui interventionism exagerat, ci mai degrabă de pe urma relativei lipse de interes a marilor puteri pentru această regiune." În concluzie, după încheierea Războiului Rece, în regiune s-a produs

"o devalorizare strategică a Iugoslaviei." Teza după care Iugoslavia ar fi fost victimă unei "conspirații germano-papiste", răspîndită în mai toată regiunea balcanică, n-are însă temei. Germania, de pildă, acuzată susținut că ar fi uneltit împotriva fostei Iugoslavii, a sprijinit însă abia *post factum*

secesiunea unor republici iugoslave. [Jacques Rupnik, "Europa reflectată în Balcani. Privire retrospectivă asupra unei experiențe catastrofice", *Lettre internationale* (ediția română), iarna '98-'99]

⁷ Radu Drăgan, "Despre limite și timpul istoric", *Jurnalul literar*, nr. 5-6, martie 1999. În final, Radu Drăgan atacă virulent – fără legătură, dar

simptomatic pentru viziunea sa ideologică –

rationismul cartesian, care ar fi lipsit ființă umană de orice "demnitate ontologică"; înaintea lui

Descartes, susține spectacular și cacofonic autorul,

"individul uman era investit [sic] cu o statură

metafizică care [sic] îl transformă în intermediu între divinitate și lume". Celebrul filosof rationalist francez apare astfel într-o ipostază demonică, el fiind cel ce a pervertit oumanitate întreagă vreme de secole. Ar fi poate de remarcat, în treacăt, că nici măcar Nae Ionescu nu gîndeau atât de radical negativ pe părintele "democratismului contemporan".

⁸ Radu Ciuceanu, "De la Kosovo... la Kovasna!?", în *Ultima oră*, 23 octombrie – 3 noiembrie 1998.

⁹ Ibid.

¹⁰ ***Comuniștii (publicație a Partidului Muncitorilor român), nr. 5, 1998.

¹¹ Marian Avram, "Ce vor NATO-iștii noștri", *România Mare*, nr. 441, 25 decembrie 1998.

¹² Ion Marin, "Răzbunarea lui Ceaușescu și omul negru al României", *Ultima oră*, nr. 239, 26 noiembrie – 2 decembrie 1998.

¹³ Interviu cu prof. univ. dr. Gheorghe Ciulbea, "FMI, Banca Mondială, BIRD și BERD vor să transforme România într-o neocolonie", în *Jurnalul Național*, 21 mai 1997.

¹⁴ Ștefan Zaides, "Pilat din Pont", în *Națiunea*, nr. 38 (427), 18 septembrie – 24 septembrie 1998.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Tudor Crăciun, "Noi suntem coșmarul dușmanilor României", *Europa*, nr. 119, 1993.

¹⁷ Radu Chesaru, "Ori vom avea o «dreaptă» autentică, ori nu vom mai avea nimic", *Puncte cardinale*, nr. 9/93, septembrie 1998.

¹⁸ "Masoneria are ca scop să dețină controlul în domeniul economic, politic, cultural și mai nou militar", interviu cu Radu Timofte, în *Jurnalul Național*, 23 mai 1997.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Miruna Munteanu, "Masonerile franceză și germană se luptă la cuțite pentru supremăția în Europa Răsăriteană", *Ziua*, 12 decembrie 1998.

²¹ *** "Francmasoni și sataniști (1)", *România Mare*, nr. 437, 27 noiembrie 1998.

²² Ibid.

²³ Cristian Negureanu, "Lumea în pragul mileniului trei", *România Mare*, nr. 461, 14 mai 1999.

²⁴ Cristian Negureanu, "Conflictul internațional și manipularea opiniei publice (4)", în *România Mare*, nr. 434, 6 noiembrie 1998.

²⁵ "Francmasoneria – creația evreilor", "Comunismul – creația francmasoneriei" sunt

O mină de informații despre războiul rece

LAURENȚIU CONSTANTINIU

Viktor Kulikov, comandantul trupelor Pactului de la Varșovia, Zbigniew Brzezinski și Jaruzelski însuși (prezentată de Malcom Byrne), această problemă a provocat discuții aprinse. Piesa principală adusă în discuție pentru a sprijini teza că Jaruzelski dorea suportul militar sovietic este agenda, din decembrie 1981, a generalului-locotenent Viktor Añoškin, mult timp adjunct al mareșalului Kulikov, având și funcția de a lua note la discuțiile purtate de comandantul trupelor Pactului de la Varșovia. Acest document acuzator pentru Jaruzelski este publicat în traducere și adnotat de Mark Kramer. Buletinul publică, de asemenei, un amplu comentariu al generalului Jaruzelski pe marginea acestei agende, căreia îi este contestată, pe baza unui sir de inadvertențe, valoarea de izvor. Informațiile din sursă sovietică își găsesc însă confirmarea în comunicatele secrete transmise de colonelul Ryszard Kuklinski, agent al C.I.A., care detineea funcțiile importante de chef al Departamentului de planificare generală și locuitor al chefului Secției Operații din Marele Stat Major polonez. Potrivit lui Kuklinski, Jaruzelski era dispus să accepte prezența a 18 divizii sovietice, cehoslovace și est-germane, la începutul lui decembrie 1980. Un interes deosebit pentru cititorul român prezintă stenograma (publicată fragmentar) a discuțiilor dintre

capitole ale cărții lui Nicolae Trofin, *Strategia diabolică a forțelor oculte pentru instaurarea noii ordini mondiale* (Cluj, Ed. Risoprint, 1997).

²⁶ Ing. Viorel Roșu, dr. Camelia Roșu, *Dezvăluiri cutremurătoare despre modul în care Francmasoneria cauț să distrugă România* (Editura ANANTA, 1997), p. 9.

²⁷ Constantin Burlacu, "Un slugoi debil mintal: Cornel Dumitrescu", *România Mare*, nr. 449, 19 februarie 1999.

²⁸ Violeta Durdan, "Pe marginea prăpastiei", *România Mare*, nr. 441, 25 decembrie 1998.

²⁹ Ing. Viorel Roșu, dr. Camelia Roșu, *op. cit.*, p. 27.

³⁰ Ioan Costin Grigore, *Cucuveaua cu pene roșii* (Ed. Miracol, 1994).

³¹ Ion Coja, *op. cit.*, p. 190.

³² V. interviul cu Irina Donat intitulat "Amintiri despre Nicolae Ceaușescu și alți lideri comuniști", *România Mare*, nr. 436, 20 noiembrie 1998.

³³ Nicolae Trofin, *op. cit.*

³⁴ Radu Theodoru, *Nazismul sionist* (Editura Alma Tip, 1997), p. 95.

³⁵ Prof. dr. Viorel Roman, consilier academic la Universitatea din Bremen, Germania, "Geopolitica Ortodoxă (5)", în *România Mare*, nr. 434, 6 noiembrie 1998.

³⁶ Corespondent pentru "România Mare" în SUA [sic], "A treia mare trădare", în *România Mare*, nr. 435, 13 noiembrie 1998.

³⁷ Cercetător științific Mircea Țicleanu, "Regimul cagulelor negre", *România Mare*, nr. 448, 12 februarie 1999.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ George Dănescu, "Postfață" la Roger Garaudy, *Miturile fondatoare ale politiciei israeliene* (București, Editura ALMA TIP, 1998), p. 242.

⁴¹ *România Mare* preia cu satisfacție declarația lui Tarik Aziz, ministru de externe al Irakului, pentru a explica unul din bombardamentele americane: "Totul ține de sionism. Ura sionistă a bombardat Irakul. Peste tot numai sioniști." V. Alcibiade, "Săptămâna pe scurt", *România Mare*, nr. 441, 25 decembrie 1998.

⁴² Ion Coja, *op. cit.*, p. 260.

⁴³ Ibid. 86.

⁴⁴ Ibid., p. 219.

⁴⁵ Ibid., p. 218.

⁴⁶ Ibid., p. 19.

⁴⁷ Radu Theodoru, *op. cit.*, p. 107.

⁴⁸ Ibid., p. 60.

⁴⁹ Alexandru Soare, "Țapul. Porcul și măgarul (3)", *România Mare*, nr. 437, 27 noiembrie 1998 [text reproducător din *The New Right*, nr. 70, New York].

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ A se vedea în acest sens studiul lui Victor A. Shnirelman *Russian Neo-pagan Myths and Antisemitism*, publicat în *Acta* (nr. 13, 1989, The Hebrew University of Jerusalem, The Vidal Sassoon International Center for the Study of Antisemitism). Neo-păganismul glorifică Rusia de dinainte de a fi creștinată, acuzând creștinismul că a distrus brutal moștenirea lăsată de strămoși. "În același timp – arată Shnirelman – creștinismul este tratat ca o ideologie demonică pe care evreii și-au creat-o pentru a putea domina lumea și pentru a subjugă popoarele. Neo-păganismul rusesc este de fapt înrădăcinat în retorica nazistă a antisemitismului."

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Ibid.

¹²² Ibid.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Ibid.

¹³² Ibid.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ibid.

liderii țărilor Pactului de la Varșovia, din 5 decembrie 1980; această stenogramă cuprinde intervențiile lui L. I. Brejnev, Todor Jivkov, János Kádár, Erich Honecker, Nicolae Ceaușescu și Gustav Husák. În intervenția sa, Ceaușescu a declarat, printre altele: "Aș dori să subliniez încă o dată că tovarășii polonezi trebuie să facă totul – este marea lor datorie internațională și națională – pentru a asigura construcția socialismului prin mijloace proprii. Nu se poate neglija faptul că posibilitatea unei intervenții externe ar crea o mare primejdie pentru socialism, în general, pentru politica de destindere și pentru politica de pace" (p. 117). Poziția României față de o posibilă intervenție a Pactului de la Varșovia în Polonia este menționată de Mark Kramer pe baza relatării generalului Gribkov dintr-un articol publicat în revista "Voenno-istoriceskii jurnal" (nr. 9, 1992), care cuprinde referiri la refuzul generalilor Constantin Olteanu și Lajos Csinege de a semna o declarație privind "îndeplinirea obligațiilor de alianță ale forțelor armate ale Pactului de la Varșovia" în sprijinul poporului polonez, angajat în "lupta împotriva contrarevoluției" (p. 8). Astăzi, pentru acest episod, din zilele de 2–4 decembrie 1981 și pentru discuțiile din Pactul de la Varșovia despre criza poloneză, dispunem de o informație mai bogată grație memoriorilor generalilor Constantin

Olteanu² și, respectiv, A. I. Gribkov³. Dintre alte studii și documente de interes pentru cititorul român amintim articolul lui Vojtech Mastny (cu anexă documentară) privind inițiativele poloneze și cehoslovace, care s-au succedat în perioada 1956–1968, de reorganizare a comandamentului Pactului de la Varșovia. Autorul constată că în februarie 1966, la Conferința locuitorilor miniștrilor afacerilor externe ai țărilor pactului (Moscova, februarie 1966): "Cea mai radicală inițiativă a venit, în schimb, din partea reprezentantului României, Mircea Malița, care, invocând lipsa unui mandat pentru a-și putea exprima acordul față de orice propunere, i-a șocat pe ceilalți participanți prin ceea ce unii dintre ei au percepțut a fi o încercare de a paraliza alianța prin transformarea ei într-un club de discuții neangajante" (p. 232). Un alt document de interes pentru cititorul român este raportul din 1 august 1968 al secretarului C.C. al P.C. din R.S.S. Moldovenească, Melkov, despre ecurile în această republică unională a "Primăverii de la Praga" (p. 263). Din bogatul material documentar al buletinului semnalăm nota întocmită de Władysław Gomulka după discuția sa cu I.V. Stalin, din 14 noiembrie 1945, care pune în lumină opinile dictatorului nu numai în ceea ce privește Polonia, dar și în ansamblul relațiilor Est–Vest.

Note:

¹ Cold War International History Project, "Bulletin", nr. 11, iarna 1998, 280 p.

² Constantin Olteanu, "România, o voce distinctă în Tratatul de la Varșovia", București, editura Aldo, p. 102 și urm.

³ A. I. Gribkov, "Sudba Varșavsko dogovora", Moscova, editura Ruskaja kniga, 1998, p. 127 și urm.

Despre creșterea statului ca instituție economică

DRAGOȘ ALIGICĂ

Este paradoxal ca este însă mare păcat pentru că prezentarea în română a unei lucrări aparținând lui Nicolas Spulber să aibă nevoie de o nota introductivă privind persoana autorului. Este paradoxal pentru că dat fiind pe de o parte conținutul lucrărilor sale centrate în majoritate pe probleme precum politicile economice structurale, economiile est europene sau rolul statului în economie și pe de alta originea sa românească ar fi fost de așteptat ca imediat după schimbările din 1989 cărțile și analizele sale să facă obiectul interesului economistilor și decidenților politici implicați în procesul de reformă a economiei românești. Din păcate nici unul dintre cele mai bine de o duzină de volume sau dintre zecile de articole publicate de Nicolas Spulber în ultimele patru decenii nu a ajuns să pătrundă în peisajul așa de sărac al gîndirii economice românești, rămînind ca traducerea și dezbaterea ideilor sale să fie făcută în locuri precum Italia sau China iar recenzentului de față să observe că în planul ideilor economice se pare că uneori nevoia nu crează întotdeauna și o cerere corespunzătoare. În cazul de față

dimensiunilor fenomenului aflat în discuție. Simpla formulare a unor convingeri sau principii doctrinare mai bine sau mai prost articulate, dublată de exemple anecdote, nu duce prea departe în acest sens.

Așa cum anunță de la bun început autorul, lucrarea examinează în perspectivă istorică și comparată schimbările în rolul statului în principalele țări industrializate și economiile aflate în tranziție în ceea ce privește funcțiile legate de structura proprietății publice, proprietatea de stat și de asigurarea bunăstării generale. Bazîndu-se pe o structură conceptuală derivată din macroeconomie și teoria sistemelor economice comparate el pune în lumină dimensiunile și implicațiile unor procese cum ar fi: schimbarea raportului și granițelor dintre proprietatea privată și publică, restructurarea, privatizarea sau reevaluarea funcției asistențiale și de bunăstare generală a statului. Spulber subliniază că o corectă înțelegere a acestor procese are profunde implicații practice asupra politicilor economice viitoare și asupra felului în care este văzut raportul între stat și performanța economică în viitor. Imaginea cheie implicată de demersul lui Spulber este cea a unui proces în doi timpi: expansiune-contracție. Această imagine este rezultatul unei viziuni generale asupra evoluției de lungă durată a rolului și poziției statului în economie și este parte

intrinsecă a dezvoltărilor recente din literatura de specialitate reprezentată între alții de Sanford Ikeda sau Robert Skidelsky. Autorul este un prea bun cunoșător al datelor empirice ale problemei pentru a nu recunoaște existența și însemnatatea abaterilor locale de la aceste tendințe generale și istorice: în acest context el chiar subliniază că "sensul exact al termenului 'stat' depinde desigur de societatea aflată în discuție și de momentul în timp considerat". Ceea ce îl interesează însă este aspectul funcțional al problemei, iar acesta este deosebit de diferențele structurii instituționale pe care le îmbracă statul în diferite momente și contexte. Pe scurt, privind la economiile industriale dezvoltate și la cele aflate în tranziție, Spulber urmărește rațiunea, natura și structura pulsăriilor înregistrate în ceea ce privește gradul de extindere a funcțiilor economice ale statului.

În acest sens carte este organizată în patru secțiuni. Prima parte studiază procesul de expansiune a statului, concentrându-se astfel pe aspectele legate de forțele doctrinare ce au contribuit la acest proces, dar mai ales pe evoluțiile din economia reală. În paranteză trebuie spus aici că acest aspect sintetic și echilibrat al abordării este prezent în întreaga lucrare: spre deosebire de alte lucrări ce și-au propus studierea acestei teme, carte lui Spulber nu se fixează exagerat asupra factorului

doctrinar-ideologic, ci urmărește atent evoluțiile economice concrete. În plus autorul urmărește procesul în paralel, Est-Vest, punând în lumină diferențele structurale și funcționale dintre cele două evoluții paralele. Partea a doua se concentrează asupra procesului contrar, de contractie a statului, proces ce ia forma remodelării structurii și funcțiilor sale economice. Ca și în prima parte, autorul are în vedere evoluțiile paralele Est-Vest și caracteristicile locale și contextuale ale variatelor formă imbrăcate de acest proces. Adevarata măsură a dimensiunii comparativiste a cărții este dată însă de partea a treia, parte în care procesul de contractie și redefinire a statului este privit din diferite perspective comparate cum ar fi: variații ale structurii și magnitudinii proprietății publice în țările industrializate; analiza comparativă a mărimii implicării economice a statelor membre ale G7; privatizarea comparată (intra G7, intra postcomuniste și între cele două grupuri); traectorii comparative ale schimbării economice; evoluții ale structurilor legale, reajustarea protecției sociale etc.. Ultima parte extinde în viitor analiza și ideile dezvoltate în primele trei părți punând un accent special pe sursele incertitudinii economice resimțite astăzi la nivelul economiilor post comuniste și la nivelul G7 și pe posibilele consecințe ale acestei incertitudini pentru felul în

care este privit rolul economic al statului. Concluziile reiau și subliniază problema importanței politice a înțelegerii adecvate a forțelor care au determinat ca decidenții politici în contexte istorice diferite să susțină expansiunea rolului statului, pentru ca mai apoi să revină susținând un proces invers. În general, aşa cum cred că a devenit deja mai clar din prezentarea de mai sus, imaginea implicată de demersul lui Spulber este cea a unui proces în doi timpi: expansiune-contractie, lucrarea putând fi privită ca o contribuție la noua literatură privind dinamica funcțiilor economice ale statului. Implicită în subtext este ideea unui punct de echilibru în care, în funcție de context, dimensiunile statului sunt definite prin aproximarea unui punct de optim. Altfel spus, în acest punct, cele patru funcții cheie ale statului: regulatorie, alocativă, stabilizatorie și distributivă sunt structurate optim în raport cu necesitățile date. Dar autorul este conștient că acest echilibru ar fi unul instabil dacă noua dinamică tehnologică și instabilitatea și incertitudinea structurale ale mediului economic contemporan și de aceea nu se aventurează în a sugera soluții formale ușor imaginabile teoretic, dar imposibil de pus în practică. De aceea, pentru cel ce citește carte urmărind exclusiv dimensiunea de politică economică concretă trebuie spus că implicațiile normative ale

demersului lui Spulber sunt foarte teoretice pur formale. Numai o cercetare solidă, bazată pe o analiză empirică și contextuală atentă, oferă șansa unei înțelegeri reale a dimensiunilor problemei aflate în discuție și implicit a unei soluții funcționale. În acest sens, carte merita citită fie și numai pentru a putea vedea cât de mare

este distanța dintre a formula opinii privind economia și politicile economice și efortul de a înțelege o problemă economică în toată complexitatea ei istorică, empirică și normativă.

*
* *

transilvăneni să demisioneze în anul 1941, fiind înlocuit cu episcopul Wilhelm Staedel, care a fost un reprezentant notoriu al ideologiei de tip nazist. Intrebat, de ce îl preocupă tocmai acest subiect, Johann Böhm a declarat într-un interviu că și-a „propus această muncă științifică pentru a da un răspuns la ce s-a întîmplat în realitate în Europa de sud-est în perioada 1933-1945, și mai ales, ce soartă au avut germanii care au fost implicați în național-socialismul din acest spațiu geografic. În același interviu Böhm a mai criticat și încercările unor istorici de a bloca orice „dezbatere sinceră” asupra trecutului. Totodată el a constatat faptul, că ascunderea adevărului istoric privind trecutul germanilor din România interbelică se datorează unor activiști naziști, care după război au ocupat în Republica Federală Germania funcții importante în cadrul organizațiilor de strămutați.

Cine va citi cu atenție noua carte a lui Böhm, se va izbi într-adevăr de numele unor persoane, care au făcut carieră în cadrul

Din istoria germanilor din România

WILLIAM TOTOK

Noua carte a lui Johann Böhm: *Die Deutschen in Rumänien und das Dritte Reich 1933-1944*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 1999. Istorul Johann Böhm, originar din Ardeal, care în curând va împlini vîrstă de 70 de ani, a publicat un nou volum dintr-o serie de trei cărți dedicate relațiilor între organizațiile ale germanilor din România și organizațiile politice, administrative, religioase, de stat și militare din Germania. Primul volum din această serie a apărut în anul 1993 sub titlul: „Germanii din România și Republica de la Weimar 1919-1933” (*„Die Deutschen in Rumänien und die Weimarer Republik. 1919-1933*).

Cel de-al doilea volum, „Germanii din România și cel de-al III-lea Reich 1933-1940”

(„Die Deutschen in Rumänien und das Dritte Reich 1933-1944”) a apărut acum la editura Peter Lang din Frankfurt pe Main. Ultimul volum din acest ciclu de scriri istorice va cuprinde perioada 1940-1944 și urmează să apară anul viitor. Böhm, care trăiește de mulți ani în Germania, a mai publicat cîteva studii dedicate celei mai zbuciumate perioade a etnicilor germani din România. În acest context trebuie amintite încă două lucrări de referință: „Germania nazistă și grupul etnic german din România 1936-1944” (din anul 1985) și jurnalul episcopului evanghelic din Transilvania, Viktor Glondys, editat împreună cu Dieter Braeg în anul 1997. Fiind un critic al naziștilor, episcopul Glondys a fost obligat de către cercurile extremiste de dreapta ale sașilor

organizațiilor pomenite. Pe lîngă aceste dezvăluiiri incomode, izvorîte dintr-o pornire polemică, Böhm oferă publicului larg o imagine cuprinzătoare a perioadei 1933-1940. Atât a istoriei minorității germane cît și a istoriei României. Deși autorul citează numeroase titluri noi ale unor publicații de specialitate apărute în ultimii ani în România, principala sursă de informare a lui Böhm este materialul documentar cules în arhivele din Germania și din România. Extrase semnificative din acest vast material documentar sunt oferite cititorului chiar în adenda cărții.

Preluînd cîteva teze formulate în scierile care au precedat această lucrare, Johann Böhm demonstrează că deficiențele politicii minoritare a statului român au contribuit și la radicalizarea etnicilor germani. Mișcarea naționalistă a lui Fritz Fabritius a fost numai începutul. Fabritius, care s-a inspirat din ideologia partidului național-socialist muncitoreasc german (NSDAP) al lui Hitler, a militat deja în anii 20 pentru ideile naziste. În anul 1932 același Fabritius a fondat prima organizație fascistă a germanilor din România, devenind trei ani mai tîrziu șeful Uniunii Germanilor din România, considerată drept organismul politic reprezentativ al întregii minorități. În cadrul diferitelor organizații ale germanilor din România începe lupta pentru putere între diferitele

fracțiuni. Ultranationaliștii pro-naziști apelează la sprijinul Berlinului. Oficiul (de la Berlin) pentru etnicii germani din străinătate (VOMI), controlat de Himmler, se amestecă direct în aceste lupte fracționiste, sprijinind forțele radicale, ostile democraților și naționaliștilor moderati. La mijlocul anilor 30 se înființează „Partidul popular german din România”, considerat un apendice al partidului nazist din Germania. Liderii acestei formațiuni extremiste reușesc să-l marginalize pe Fabritius, pregătind astfel terenul pentru înființarea partidului unic al germanilor din România. Activitatea extremiștilor germani crează tensiuni suplimentare între statul român și minoritatea germană. Tocmai acest aspect al problemei, privită din perspectiva autorităților românești, rămîne neelucidată. De-asmenea și raporturile extremiștilor germani cu formațiunile radicale de dreapta românești.

Se știe dintr-o altă lucrare a lui Böhm, că A.C. Cuza (un teoretician al antisemitismului din România și lider al unor formațiuni ultranationaliste), de pildă, a urmărit cu simpatie activitatea lui Fabritius, considerîndu-l un aliat politic. Într-o scrisoare adresată lui Fabritius în anul 1922, A.C. Cuza îi adresează aceastuia invitația de a lupta împreună împotriva evreilor. Spre sfîrșitul anilor 30 forțele pro-naziste ale germanilor din România se impun definitiv în

vîta politică a minorității germane, devenind astfel factorii de decizie în cadrul grupului etnic, transformat în scurtă vreme într-o formațiune cunoscută sub denumirea: „Partidul Național-Socialist al grupului etnic german din România”. Liderul acestui partid totalitar, dependent de Germania nazistă, devine în anul 1940 Andreas Schmidt. Aceasta imită toate metodele practicate de regimul nazist din Germania: sănajul și teroare, rasismul și prigoana adversarilor, militarizarea vieții publice. De perioada propriu-zisă a lui Andreas Schmidt, care a condus grupul etnic german din România pînă la 23 august 1944, se va ocupa Johann Böhm în următorul volum dedicat istoriei germanilor din România.

România și Holocaustul

Pe data de 9 și 10 iunie s-a desfășurat la Berlin conferința internațională, intitulată, „România și holocaustul. Despre crimele în masă din Transnistria 1941-1944”. Conferința a fost organizată de Centrul pentru studiul antisemitismului din capitala Germaniei, condus de istoricul Wolfgang Benz. În cînvîntul său de deschidere Benz a prezentat stadiul cercetărilor în acest domeniu. Mariana Hausleitner și Brigitte Mihok s-au opriit asupra deficiențelor cercetării, arătînd că în România există numerosi istorici, publiciști și politicieni, care încearcă să

minimalizeze întîmplările tragice din perioada guvernării lui Antonescu. S-a reliefat că încercările de reabilitare ale dictatorului fascist, Ion Antonescu nu sunt altceva decît forme ale revisionismului care, în ultimă instanță, dăunează imaginii României. În acest context, și istoricul Radu Ioanid, de la Institutul „Nicolae Iorga” din București, a fost de părere că cele mai serioase deficiențe ale istoriografiei holocaustului prezintă capitolul privind deportarea romilor.

Istoricul german, Armin Heinen, care a publicat în anul 1986 lucrarea de referință, „Legiunea Arhanghelul Mihail din România. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la studierea fascismului internațional”, a abordat dintr-o nouă perspectivă unul din subiectele tabu ale istoriografiei din România. Si anume, problema atrocităților comise de trupele românești în perioada războiului împotriva Uniunii Sovietice. Dacă, în general, istoricii români acceptă ideea

reflectate în paginile ziarului „Bukarester Tageblatt” în perioada 1940-44. Radu Ioanid și Viorel Achim au vorbit despre deportarea evreilor respectiv romilor în Transnistria. În acest context, Viorel Achim de la Institutul „Nicolae Iorga” din București, a fost de părere că cele mai serioase deficiențe ale istoriografiei holocaustului prezintă capitolul privind deportarea romilor.

Istoricul german, Armin Heinen, care a publicat în anul 1986 lucrarea de referință, „Legiunea Arhanghelul Mihail din România. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la studierea fascismului internațional”, a abordat dintr-o nouă perspectivă unul din subiectele tabu ale istoriografiei din România. Si anume, problema atrocităților comise de trupele românești în perioada războiului împotriva Uniunii Sovietice. Dacă, în general, istoricii români acceptă ideea

vinovăției lui Antonescu în ceea ce privește deportarea evreilor în Transnistria, totuși se poate observa o oarecare reînere cînd se scrie despre implicarea armatei în acțiuni îndreptate împotriva populației civile. Heinen și-a bazat expunerea pe multe exemple concrete. Totodată, istoricul german a căutat și unele explicații de ordin politic, național-religios și psihosocial pentru atrocitățile comise de armata română, care a invadat atunci Ucraina alături de trupele naziste. Ceilalți confrerienți invitați la acest simpozion au fost: Andrea Varga din Budapesta, Lucien Steinberg din Paris și scriitorul Edgar Hilsenrath din Germania, care a citit cîteva fragmente dintr-un roman autobiografic, intitulat „Noaptea”. În acest roman documentar Hilsenrath povestește despre ororile din lagările din Transnistria, unde a fost internat și el.

Revista este editată de Institutul de Cercetări Politice și Economice și Fundația Societatea Civilă

Editorial Board: • Călin Anastasiu • Daniel Chiroi • Dennis Deletant • Gail Kligman • Dan Oprescu • Vladimir Tismăneanu • G. M. Tamas • **Redacție:** • Redactor șef: Stelian Tănase • Secretari de redacție: Ovidiu Horia Maican, Laurențiu Ștefan Scalat • **Colectivul redacțional:** • Adrian Cioroianu • Constantin Davidescu • Camil Pârvu • Valentin Stan • **Publicitate:** Dan Vasile (092 805 348) • **Distribuție:** Valentina Vasile (01 659 57 90) • **Coperta și tehnoredactarea:** Nicolae Șerban Meșină • **Culegere text:** Flaviana Teodosiu •

“Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165. Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul scris al redacției. Acest număr apare cu sprijinul Grupului de Presă NORD-EST, Editorul cotidianului “Monitorul”. Prepress și filme executate la S.C. Genicod S.R.L. București (tel.: 01 230 46 52). Tiparul executat la S.C. Multiprint S.A. - Iași.

Adresa Redacției: Str. Piața Amzei, nr. 13, Et. 1, CP 212, OP 22, București, Tel./Fax: 01 312 84 96 (Attn: Oana Manolache); E-mail: sfera@dnt.ro; Web Site: <http://www.dntb.ro/sfera>.

ACEST NUMĂR ESTE FINANȚAT DE:

CHARLES STEWART
MOTT FOUNDATION

1200 MOTT FOUNDATION BUILDING,
FLINT, MI 48502-1851

TALON DE ABONAMENT LA REVISTA "SFERA POLITICII"

(vă rugăm să completați cu majuscule)

DA, doresc un abonament la revista "SFERA POLITICII", începînd cu numărul , pe perioada de:

3 luni (30.000 lei)

6 luni (60.000 lei)

1 an (120.000 lei)

Am achitat contravaloarea abonamentului, în suma de lei, cu mandat poștal nr. sau ordin de plată nr., în contul Fundația Societatea Civilă, nr. 251100922013126 (lei) sau 251100222013126 (valută) deschis la BRD - SMB.

DA, doresc factură fiscală pentru abonamentul achitat.

Nume prenume vîrstă

Compania Cod fiscal

Profesia Funcția

Adresa la care dorîti să primiți abonamentul:

Strada nr. bl. sc. et.

Ap. Localitatea Cod poștal jud./sect.

Telefon Fax e-mail

Vă rugăm completați în întregime acest talon și, împreună cu copia chitanței, sau a ordinului de plată a abonamentului, expediți-l în același plic, pe adresa: Fundația Societatea Civilă – Sfera Politicii, Piața Amzei, nr. 13, et. 1, sector 1, București, cu mențiunea "talon abonament", sau prin fax la +40 - 1- 312.84.96. Abonamentele se pot contracta și la sediul fundației, la adresa mai sus menționată. Relații suplimentare la tel. 659.57.90. Creșterile ulterioare ale prețului de vînzare al revistei nu vor afecta valoarea abonamentului contractat.
În prețul abonamentului sunt incluse taxele poștale.

Eu, tu și... o acoperire excelentă.

**Comunicare
perfectă**

**Acoperire
maximă**

Când pleci în vacanță, în țară sau în străinătate, telefonul tău celular te apropie de cei dragi. Te menține în legătură permanentă cu partenerii de afaceri. Dialog pune la dispoziția ta cea mai extinsă rețea de acoperire GSM din România: 258 orașe și 11 400 km de drumuri naționale și cel mai extins serviciu de roaming - cu 125 de parteneri din 70 de țări. Prețul indenii, sub acoperirea Dialog ai 24 de ore pe zi un semnal de mare claritate alături de serviciile de telefonie de cea mai bună calitate. Cu Dialog, oriunde ai pleca în vacanță, păstrezi legătura.

Un nou motiv de Dialog

dialog

Face totul posibil 203 33 33